

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HET STATUUT VAN DE NIET-BETAALDE SPORTBEOEFENAAR *

INLEIDENDE BESCHOUWINGEN

Het Decreet van 25 februari 1975 (B.S. 5 september 1975, jg. 542) tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar — op 18 februari 1975 goedgekeurd door de Nederlandse Cultuurraad — heeft een bijna historische betekenis.

Met het decreet wordt immers een belangrijke stap gezet naar een billijk statuut waarbij de sportbeoefenaar de *sportvrijheid en vrijheid van vereniging* verwerft; m.a.w. er wordt een einde gemaakt aan de mogelijk levenslange binding van de sportbeoefenaar aan een sportbond of club. Daarnaast wordt de sportbeoefenaar het *recht* gegeven zich in elk geval bij geschil *te kunnen wenden tot de rechtbank*, terwijl de bedoeling voorligt hem tuchtrechtelijk een *eerlijk en billijk proces* te garanderen.

Het Decreet tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar is slechts één deel van de reglementering die op het getouw staat.

Nog vóór de Wet betreffende de toepassing van de sociale zekerheidswetgeving op de houders van een vergunning van "beroepsrenner" van 7 november 1969¹ was goedgekeurd werd door senator C. De Clercq in 1967 een eerste wetsvoorstel houdende vaststelling van het *sociaal statuut van de sportbeoefenaar*² bij de Senaat ingediend. Dit voorstel werd, herwerkt, opnieuw ingediend in 1968³. Het werd op 15 april 1970 door de Senaat goedgekeurd. Sindsdien is het als een wetsontwerp betreffende het so-

ciaal statuut van de sportbeoefenaar aanhangig bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers⁴.

Dit wetsontwerp bevat in hoofdzaak twee hoofdelingen: één gewijd aan de "*arbeidsovereenkomsten* voor betaalde sportbeoefenaars", met oprichting van een *Nationaal Paritair Comité voor de Sport*, en een ander deel gewijd aan de "*vrijheid van vereniging* voor de *niet-betaalde sportbeoefenaar*".

Sinds de grondwetsherziening nochtans en het instellen van de cultuurraden, werden deze laatste, overeenkomstig art. 2, 9°, van de Wet van 21 juli 1971 bevoegd verklaard voor "*lichamelijke opvoeding, sport en openluchtlevens*"; dit overeenkomstig art. 59bis, § 2, 1°, van de gewijzigde Grondwet⁵.

Het is echter op basis van het voorbereidend parlementair onderzoek allesbehalve duidelijk uit te maken, voor welke aspecten van de sport de cultuurraad in verhouding tot het nationale parlement bevoegd is. Een keer gaat het "zowel om de beroepssport, als om de sport voor liefhebbers, terwijl hiervan is uitgesloten de reglementering van weddenschappen, sportuitslagen, bokswedstrijden en dopingpraktijk ..."⁶. In een ander verband⁷ wordt als volgt gerapporteerd: "Door de minister van Nederlandse Cultuur wordt, op de vraag of alle grote nationale sportfederaties zullen worden opgesplitst, geantwoord, dat dit niet in de bedoeling ligt en dat de federaties altijd vrij blijven zich nationaal te verenigen". "Een lid stelt ook de vraag of het statuut van de sportbeoefenaar verschillend zal worden geregeld naar de verschillende landsgedeelten. Beide ministers van Cultuur zijn van oordeel dat dit niet de bedoeling is. Art. 2, 9°, heeft geen betrekking op straf-, sociale en burgerlijke wetgeving, zo-

* Op 19 april 1975 werd door het Instituut voor Arbeidsrecht van de Leuvense Rechtsfaculteit een studiedag gewijd aan het juridisch statuut van de sportbeoefenaar, dit naar aanleiding van de goedkeuring door de Nederlandse Cultuurraad van het Decreet tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar op 18 februari 1975. Op deze studiedag voerden senator C. De Clercq en de professoren R. Blanpain en G. Craenen het woord. De voordracht van prof. G. Craenen verschijnt in een volgend nummer.

¹ B.S., 5 december 1969.

² Parl. Doc., Senaat, 1966-67, nr. 233, 10 mei 1967.

³ Idem, 1968, nr. 108, 6 augustus 1968.

⁴ Parl. Doc., Kamer, 1974-75, nr. 400/1.

⁵ Zie verder A. ALEN, *Gewestvorming in wording*, Heule, 1974, blz. 28 en vlg.

⁶ Parl. Doc., Senaat, 1970-71, nr. 400.

⁷ Parl. Doc., Senaat, 1970-71, nr. 497; verslag namens de Commissie voor de herziening van de Grondwet, uitgebracht door de h. Van Bogaert, blz. 5.

als reglementering van weddenschap, sportuitslagen, doping, sociale zekerheid". Nog op een andere plaats wordt gesteld dat het ook om beroepssport gaat⁸.

Kortom, de voorbereidende teksten bieden een nogal vrij onsamenhangend beeld; men kan eruit afleiden dat enerzijds zowel de beroeps- als de amateurssport binnen de bevoegdheid van de Cultuurraden valt en dat anderzijds het statuut van de sportbeoefenaar tot de bevoegdheid van de nationale wetgever zou blijven behoren. Wat vrij contradictoir is en meteen uitwegen naar alle kanten openlaat.

De cultuurraden hebben het probleem van de bevoegdheidsverdeling inzake sport blijkbaar als volgt opgelost:

1. het statuut van de *betaalde sportbeoefenaar* behoort tot de bevoegdheid van het nationaal Parlement;

2. het statuut van de *niet-betaalde sportbeoefenaar* valt binnen de bevoegdheid van de *cultuurraden*⁹.

De kwalificatie betaald — niet betaald is hier vanzelfsprekend doorslaggevend en wordt verder nader onderzocht.

De opsplitsing van bevoegdheden inzake sport tussen het nationaal Parlement enerzijds en de cultuurraden anderzijds heeft tot gevolg dat het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar eventueel het voorwerp kan uitmaken van zowel het nationale parlement als van de cultuurraden, en wel als volgt:

1. de Nederlandse Cultuurraad voor het Nederlands taalgebied;

2. de Franse Cultuurraad voor het Frans taalgebied;

3. het nationaal Parlement voor Brussel Hoofdstad;

4. de Duitse Cultuurraad voor het Duits taalgebied.

Immers, overeenkomstig artikel 59bis, § 4, lid 1, van de Grondwet hebben de decreten van de Cultuurraad alleen kracht van wet respectievelijk in het Nederlands en het Frans taalgebied, alsmede in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad t.o.v. de aldaar gevestigde instellingen die, wegens hun activiteiten uitsluitend tot de ene of de andere cultuurgemeenschap behoren.

Dit laatste kan men in het algemeen niet stellen

wat de sportbonden e.a. betreft, die in Brussel-Hoofdstad zouden gevestigd zijn. Dus is de nationale wetgever voor Brussel-Hoofdstad bevoegd wat het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar betreft.

Inzake het Duits taalgebied dient men nog iets meer te nuanceren. Krachtens de Wet van 10 juli 1973 (art. 30)¹⁰ mag de Duitse Cultuurraad besluiten en verordeningen nemen over de "culturele aangelegenheden" (waaronder de sport) t.o.v. het Duits taalgebied.

De besluiten van de Duitse Cultuurraad hebben dezelfde waarde als reglementen van algemeen bestuur en mogen niet in strijd zijn met de wetten of decreten. Doch de Duitse Cultuurraad kan slechts optreden "binnen de perken en volgens de wijze bepaald in elke wet". Men dient dus de nationale wet ter zake af te wachten, waarin eventueel kan worden bepaald in welke mate de Duitse Cultuurraad in verband met het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar zou kunnen optreden.

M.a.w. het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar kan, elk voor zijn eigen gebied, het voorwerp zijn van onderscheiden maatregelen, uitgaande van even onderscheiden wetgevende organen.

Wel werd de wens uitgedrukt om tot een gelijkwaardige regeling in de verschillende wetgevende organen te komen¹¹.

Naast het statuut van de betaalde sportbeoefenaar, nog goed te keuren door het Parlement, worden ook nog 'decretales' maatregelen in het vooruitzicht gesteld in verband met de *subsidiering* van de sportorganisaties en de *ongevallenverzekering*¹². Er wordt daarenboven naar gestreefd de verschillende maatregelen terzelfdertijd van kracht te laten worden¹³.

Het Decreet tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar stoelt op het voorstel van decreet "tot vaststelling van het statuut van de sportbeoefenaar die niet is onderworpen aan de wet betreffende het sociaal statuut van de betaalde sportbeoefenaar"¹⁴, uitgaande van senator C. De Clercq op 21 november 1972. Dit voorstel werd gewijzigd — o.m. — op het stuk van een "eerlijk en billijk proces" en "het recht zich tot een gewone rechter

⁸ Parl. Doc., Senaat, 1969-70, 20 mei 1970, nr. 402, verslag van Bogaert.

⁹ In de Nederlandse Cultuurraad werd in die zin het voorstel De Clercq ingediend, eerst op 21 november 1972, daarna op 18 juni 1974 (B.Z., 54/1). In de Franse Cultuurraad werd een identiek voorstel ingediend door J. Kevers: "Proposition de décret du sportif non-rémunéré", S.E., 1974, 28/1, 23 juli 1974. Op 4 februari 1975 werd door V. Barbeau verslag uitgebracht. Het voorstel van de bevoegde commissie van de Franse Cultuurraad wijkt op bepaalde punten af van het Decreet van de Nederlandse Cultuurraad.

¹⁰ B.S., 14 juli 1973.

¹¹ Nederlandse Cultuurraad, *Beknopt Verslag*, 18 februari 1975, blz. 6.

¹² *Idem*, blz. 8. Het voorstel tot invoering van een verplichte verzekering werd uit het voorstel van C. De Clercq op aanvraag van de vertegenwoordiger van de minister weggelaten. Het zou, aldus werd gezegd, "beter opgenomen worden in het ontwerp van decreet waarbij de financiële tegemoetkoming van de Staat aan sportverenigingen geregeld wordt" (verslag Diegenant, B.Z., 1974, nr. 54/4, 10 februari 1975, blz. 12).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Nederlandse Cultuurraad, 1972-73, nr. 55/1.

te wenden" — opnieuw ingediend op 18 juni 1974¹⁵. Op het voorstel werden door A. Diegenant amendementen en subamendementen ingediend¹⁶, hoofdzakelijk in verband met de vrijheid van vereniging en de rol van de verzoeningscommissie. Het voorstel werd in de Commissie voor Jeugdbeleid, Permanente Vorming en Sport besproken op 16 en 30 januari en 4 februari 1975 en op laatstgenoemde vergadering eenparig aangenomen. A. Diegenant was verslaggever.

Het Decreet werd in de Cultuurraad op 18 februari 1975 eenparig goedgekeurd met 140 stemmen bij 2 onthoudingen.

Het Decreet behoort, wegens de geregelde materie (vrijheid van vereniging, ouderlijke macht, gerechtelijke procedure, e.a.) duidelijk tot de *openbare orde* en dient meteen door de rechter ambtshalve te worden ingeroepen¹⁷.

I. TOEPASSINGSGEBIED

A. *Ratione loci*

Het Decreet tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar geldt uitsluitend voor het Nederlands taalgebied¹⁸.

B. *Ratione personae et materiae*

Overeenkomstig artikel 1 is het Decreet van toepassing op :

— "de natuurlijke personen, de verenigingen of de privaatrechtelijke rechtspersonen, die bij overeenkomst of krachtens hun statuut bevoegd zijn om de sportbedrijvigheid te regelen" enerzijds

— "de niet-betaalde sportbeoefenaar" anderzijds (art. 1).

1. *De sportorganisatoren*

Zoals gesteld, is het Decreet van toepassing op de natuurlijke personen, de verenigingen of de private

rechtspersonen, bevoegd om de "sportbedrijvigheid te regelen". We stellen voor deze "bevoegden" onder de benaming "sportorganisatoren" samen te vatten.

Laten we de gebruikte begrippen even nader omschrijven :

1. *natuurlijke persoon* : is elke individuele handelingsbekwame mens ;

2. *vereniging* : een groepering van natuurlijke personen. Een vereniging heeft niet noodzakelijk rechtspersoonlijkheid ; men spreekt dan van een feitelijke vereniging ;

3. *private rechtspersonen* : alle morele personen, met rechtspersoonlijkheid bekleed, met uitzondering van de publieke rechtspersonen ; het gaat aldus zowel om verenigingen zonder winstoogmerk, als om naamloze vennootschappen. Overheidsinstellingen vallen buiten het toepassingsgebied van het Decreet.

Deze "organisatoren" dienen bij overeenkomst — bv. met een sportbeoefenaar — of krachtens hun statuten — van verenigingen of rechtspersonen — bevoegd te zijn sportbedrijvigheid te regelen.

Het gaat aldus ook om trainers, scheidsrechters, bestuursleden en andere leden van clubs of bonden, die als zodanig mede in de sportbedrijvigheid actief zijn. Ten aanzien van deze laatsten zullen niet alle bepalingen gelden, daar sommige uitdrukkelijk voor sportbeoefenaars (competitie of exhibitie) bedoeld zijn. Een en ander is vooral belangrijk in verband met de artikelen 9 en 10 van het Decreet (nietigheid van arbitrageclausules, mogelijkheid zich tot de rechtbank te wenden, en het Verdrag van Rome, die verder worden behandeld). In artikel 10 wordt trouwens van "elk lid" gesproken.

In dit verband rijst de vraag wat men onder "sport" juist verstaat. Een juiste omschrijving van het begrip "sport" is nl. van belang om te weten welke organisatoren en sportbeoefenaars binnen het toepassingsgebied vallen. Het begrip "sport" is juridisch blijkbaar niet precies afgebakend, zo o.m. ten aanzien van lichamelijke opvoeding, openluchtlevens e.a. De Cultuurraad heeft zich met de vraag blijkbaar ook niet ingelaten.

Men is dus wel op de courante betekenis van het woord aangewezen. Volgens Van Dale is sport : "ontspanning, inz. in de open lucht, die vaardigheid en kracht vordert en bevordert, zoals roeien, fietsen, zwemmen, schaatsrijden, worstelen, voetballen enz. ; veelal rekent men ook dammen en schaken tot de sport".

In de lijst van bonden, die door de bevoegde commissie van de cultuurraad in bijlage tot het verslag worden weergegeven, komen volgende activiteiten aan bod (deze lijst is vanzelfsprekend niet uitputtend) :

alpinisme, atletiek, badminton, basebal, basketbal,

¹⁵ B.Z., 1974, nr. 54/1.

¹⁶ B.Z., 1974, nr. 54/2, 28 januari 1975, nr. 54/3, 30 januari 1975.

¹⁷ "Wij staan hier inderdaad voor een wetgeving die een bepaalde categorie van personen beschermt en dus, bij vergelijking met de sociale wetgeving, ook van dwingend recht moet zijn om geen kans te bieden aan de toepassing van de wet te ontsnappen" (W. CALEWAERT, *Handelingen van de Nederlandse Cultuurraad*, 18 februari 1975, blz. 185, 2de kol.).

¹⁸ Het Nederlands taalgebied omvat :

1° de provincien Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen ;

2° het arrondissement Halle-Vilvoorde waarvan sprake in § 2 ;

3° het arrondissement Leuven.

§ 2. De andere gemeenten dan die vermeld in art. 6 worden gescheiden van het administratief arrondissement Brussel en door de Koning ingedeeld in een nieuw arrondissement met als hoofdplaatsen Halle en Vilvoorde.

De administratieve arrondissementen Brussel-Hoofdstad en Halle-Vilvoorde vormen samen één kiesarrondissement met Brussel als hoofdplaats, zowel voor de parlements- als voor de provincieraadsverkiezingen (W. 23 december 1970).

biljart, boksen, bowling, doelschieten, gewichtheffen, handbal, hockey, ijs hockey, jachting, Japanse krijgskunst, jioe-jioetsoe, judo, kaatsen, kampeer-caravanesport, kano, karate, kegelen, korfbal, krachtbal, kruisboogschutters, mini-basketbal, onderwateronderzoek, paardesport, petanque, roeien, rollerskating, rugby, schermen, speleologie, tafeltennis, tennis, turnen, valschermspringen, voetbal, volleybal, wandel, waterski, wielrijden, wipschutters, worstelen, zaal-miniaturvoetbal, zweefvliegen, zwemmen.

Ook het aantal sportbeoefenaars is slechts bij benadering bekend.

Volgens het tijdschrift *Sport*¹⁹ waren er in België 416.455 leden aangesloten bij de Koninklijke Belgische Voetbalbond, waarvan 241.794 nederlandstaligen en 174.651 franstaligen²⁰ en telde de Belgische Wielrijdersbond 4.526 wielrenners, 11.168 wielertoeristen en 40.712 gewone leden.

De meeste overige sportbonden en federaties tellen gezamenlijk 323.094 leden.

Dit cijfermateriaal is moeilijk bruikbaar omdat daaruit niet kan worden afgeleid hoeveel sportbeoefenaars er in het Nederlands taalgebied zijn. De cijfers verwijzen immers meestal naar de "leden", die zowel sportbeoefenaars als (niet-actieve) leden omvatten. Wat de nederlandstalige sportbeoefenaars betreft, voor zover daarover gegevens zijn, wordt daarenboven geen onderscheid gemaakt tussen Brusselaars en Vlamingen.

Het Decreet is aldus toepasselijk op "sportorganisatoren", d.z. vooreerst *sportverenigingen, clubs en hun bonden of federaties* in de meest ruime zin van het woord, die binnen het Nederlands taalgebied gevestigd zijn. Dit geldt ook voor *extra-sportieve firma's*.

Hoewel dit in het Decreet niet uitdrukkelijk geregeld is mag men wel stellen dat het gaat om clubs e.a.... die hun administratieve en (of) maatschappelijke zetel in het Nederlands taalgebied hebben, alsmede hun sportinstallaties (speelpleinen) en (of) er meestal hun normale sportieve bedrijvigheid uitoefenen.

In dit verband verklaarde senator C. De Clercq dat "voor de toepassing van het Decreet de zetel van de sportvereniging bepalend is... Het adres van de natuurlijke personen of de zetel van de verenigingen en van de privaatrechtelijke rechtspersonen is dus beslissend voor de toepassing van het Decreet"²¹.

De *nationale bonden*, die bv. te Brussel gevestigd zijn en die aangesloten clubs hebben, met vestiging in het Nederlands taalgebied, zijn gehouden hun statuten en reglementen aan te passen aan de bepa-

lingen van het Decreet ; anders hebben deze statuten, reglementen en de beslissingen die op grond ervan genomen worden, geen rechtskracht in het Nederlands taalgebied.

Het Decreet is ook toepasselijk op *natuurlijke* personen, die krachtens overeenkomst met één of meer sportbeoefenaars bevoegd zijn "sportbedrijvigheid te regelen". Daaronder zijn eventueel begrepen, de *managers, matchmakers, wedstrijdorganisatoren*, e.a.

Deze natuurlijke personen vallen binnen het toepassingsgebied van het Decreet wanneer er daartoe aanknopingspunten zijn met de Nederlandse Cultuurgemeenschap, d.i. o.m. wanneer ze hun sportbedrijvigheid hoofdzakelijk in het Nederlands taalgebied regelen ; ook het bewonen van dit gebied komt als element in aanmerking.

2. De niet-betaalde sportbeoefenaar

Het Decreet is naast de "sportorganisatoren" ook toepasselijk op de niet-betaalde sportbeoefenaar (art. 1). Dit is : "de niet-betaalde sportbeoefenaar, die zich voorbereidt op of deelneemt aan een sportcompetitie of exhibitie" (art. 2).

a. Sportbeoefenaar

Alleen "sportbeoefenaars" vallen onder de beschermende toepassing van het Decreet : het gaat alleen om diegenen die zich voorbereiden op of deelnemen aan een sportcompetitie of exhibitie.

b. De niet-betaalde sportbeoefenaar

Alleen de niet-betaalde sportbeoefenaars genieten de rechten, die door het Decreet gegarandeerd worden. Het statuut van de betaalde sportbeoefenaar wordt door het Parlement geregeld. De niet-betaalde sportbeoefenaar is diegene die "geen loon ontvangt, zoals bepaald in de Wet van 12 april 1965, betreffende de bescherming van het loon der werknemers" (art. 2).

Art. 2 van deze wet bepaalt *loon* als volgt :

1° het loon in geld waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van zijn werkgever ;

2° de fooien of het bedieningsgeld waarop de werknemer recht heeft ingevolge zijn dienstbetrekking of krachtens het gebruik ;

3° de in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van de werkgever.

Niet als loon worden beschouwd de vergoedingen door de werkgever rechtstreeks of onrechtstreeks betaald :

1° als vakantiegeld ;

2° welke moeten worden beschouwd als een aanvulling van de vergoedingen verschuldigd ten gevolge van een arbeidsongeval of een beroepsziekte.

M.a.w. de niet-betaalde sportbeoefenaar mag betaald worden, indien deze betalingen geen "loon" zijn in de zin van artikel 2 van de Wet van 12 april

¹⁹ BLOSO, 1975, nr. 1.

²⁰ 1.131 spelers waren onder "contract".

²¹ *Handelingen van de Nederlandse Cultuurraad*, 18 februari 1975, blz. 190, 2de kolom.

van 1965. Deze wet regelt de bescherming van het loon van *werknemers*, d.z. diegenen, die in ondergeschikt verband een arbeidsprestatie leveren bij een werkgever tegen betaling van een *loon*.

M.a.w. wanneer de sportbeoefenaar als zodanig geen werknemer is, valt hij binnen het toepassingsgebied van het Decreet. Dit is zeker het geval wanneer de sportprestatie door partijen niet als arbeidsprestatie bedoeld is, wat o.m. ook blijkt uit de *bescheidenheid van de vergoeding*, waarin de sportbeoefenaar zelfs geen gedeeltelijk middel van bestaan vindt²².

In verband met het uitkeren van werkloosheidssteun aan een werknemer, die ook voetbalde, velde het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen in dit verband een interessant arrest²³. Het ging om een reservespeler van de derde afdeling, die bij overwinning 500 BF ontving en in geval van gelijk spel 300 BF en in geval van nederlaag niets. Het hof oordeelde terecht dat de geringheid van het toegekende bedrag dermate was dat het bedrag niet in aanmerking kon genomen "als een materieel voordeel dat tot zijn levensonderhoud of tot dat van zijn gezin kan bijdragen, in de zin van artikel 126 van het K.B. van 20 december 1963".

Vanzelfsprekend is vergoeding van kosten of van loonverlies geen "loon" in de zin van de wet van 1965. Dit staat met zoveel woorden in de voorbereidende teksten van het Decreet ingeschreven. Meteen is terugbetaling mogelijk van :

"a) werkelijk, als gevolg van de nodige verplaatsingen voor sportbeoefening, gedragen reis-, onderhouds- en verblijfkosten ;

b) de uitrustingskosten, de kosten van fysieke voorbereiding, alsook de kosten die voortvloeien uit de verzekeringen tegen de risico's sport- en reisongevallen voor zover hem hiertoe door zijn nationale vereniging, de uitdrukkelijke toelating werd verleend ;

c) een tijdelijk verlies van loon en van kredieturen, ten gevolge van de deelneming aan of de voorbereiding van een wedstrijd"²⁴.

Deze tekst is overgenomen uit het advies van de Hoge Raad voor de Lichamelijke Opvoeding, de Sport en het Openluchtlevens, aan de minister van Cultuur over de te geven bepalingen van "niet-bezoldigd sportbeoefenaar" en "bezoldigd sportbeoefenaar", van 19 december 1973²⁵.

In dit advies wordt eveneens gesteld dat atleten, van wie de vergoeding lager of gelijk is aan een

bepaald bedrag, zullen vallen onder de toepassing van de bepalingen, die het ontwerp van decreet over liefhebbers-sportbeoefenaars uitmaken²⁶.

M.a.w. binnen het toepassingsgebied van het Decreet vallen ook sportbeoefenaars, die bescheiden vergoedingen ontvangen. Dit werd ook met zoveel woorden in de bevoegde Cultuurcommissie gesteld : "Binnen het toepassingsgebied van het voorstel van decreet vallen bijgevolg niet alleen de niet-betaalde sportbeoefenaars, maar ook bepaalde categorieën van sportbeoefenaars die voor de toepassing van de wet houdende het statuut van de betaalde sportbeoefenaars worden uitgesloten"²⁷. Of nog, binnen het toepassingsgebied van het Decreet vallen al de sportbeoefenaars, die geen betaalde sportbeoefenaars zijn, overeenkomstig de goed te keuren wet betreffende het sociaal statuut van de betaalde sportbeoefenaar, die, het zij hier aangestipt, als werknemers worden beschouwd. Het op te richten Nationaal Paritair Comité voor de Sport zou overeenkomstig artikel 3 van het wetsontwerp bepaalde sportbeoefenaars uit het toepassingsgebied van de wet kunnen sluiten. Deze sportbeoefenaars kunnen dan binnen het toepassingsgebied van het Decreet vallen.

Bij wijze van besluit mag men stellen dat het Decreet toepasselijk is op

— sportbeoefenaars, die geen vergoeding ontvangen ;

— sportbeoefenaars, die een vergoeding ontvangen voor gedane kosten of verloren loon ;

— sportbeoefenaars, die een bescheiden vergoeding ontvangen, die geen loon is in de zin van de Wet van 12 april 1965.

Vanzelfsprekend moet, wat de toepassing van het Decreet betreft, een band worden gelegd tussen de sportorganisatoren en de sportbeoefenaars. De verhouding tussen beide moet voldoende door de Nederlandse Cultuurgemeenschap gegrepen worden en ermede verbonden zijn om tot de toepasselijkheid van het Decreet te kunnen besluiten.

Het Decreet is aldus toepasselijk op de *sportverenigingen* (clubs, e.a.) die in het Nederlands taalgebied gevestigd zijn en op hun *leden-sportbeoefenaars*. De verhouding tussen een club, die niet in het

²⁶ *Idem*, blz. 3.

²⁷ Verslag Diegenant, blz. 3. Senator De Clercq verklaarde in dit verband : "In het ontwerp van wet voor de betaalde sport is bepaald, dat het paritair comité voor de sport het loonbedrag zal dienen vast te stellen, boven hetwelk men betaalde — en beneden hetwelk men niet-betaalde sportbeoefenaar zal zijn. De sociale partners, namelijk de werknemers en de werkgevers, zullen ter zake hun verantwoordelijkheid moeten opnemen. Onder het Decreet vallen niet alleen diegenen die niet betaald zijn, maar ook degenen die van de toepassing van de wet op de betaalde sport zullen uitgesloten worden" (*Handelingen van de Nederlandse Cultuurraad*, 18 februari 1975, blz. 191, 2de kol.).

²² W.E. HAAK verstaat onder "een bepaald sportman, hij die in de sport als speler geheel of gedeeltelijk een middel van bestaan vindt" (*De beroepsvoetballer. Een rechtsvergelijkende schets*, Deventer, 1972, blz. 10).

²³ Herremans t/ R.V.A., 5 oktober 1971, onuitgegeven.

²⁴ Verslag A. DIEGENANT, *Documenten, Cultuurraad*, 10 februari 1974, 1974, nr. 54/4.

²⁵ *Idem*, blz. 15-16.

Nederlands taalgebied gevestigd is en een lid-sportbeoefenaar, die in het Nederlands taalgebied woont valt buiten het toepassingsgebied van het Decreet. Hetzelfde geldt eveneens voor de prestaties van deze sportbeoefenaar in het Nederlands taalgebied.

De verhouding *sportbeoefenaar — natuurlijke persoon* valt binnen het toepassingsgebied van het Decreet wanneer er voldoende aanknopingspunten zijn met de Nederlandse Cultuurgemeenschap. Aldus wanneer beiden in het Nederlands taalgebied wonen en de sportactiviteit er hoofdzakelijk plaatsvindt; ook wanneer de sportbeoefenaar in Nederlandstalig taalgebied woont en daar hoofdzakelijk zijn activiteit bedrijft. Hetzelfde geldt ceteris paribus voor de *extra-sportieve firma's*.

Het Decreet bevat verscheidene beginselen, die voortaan de verhouding sportbeoefenaar - sportorganisatie fundamenteel zullen beïnvloeden. Deze betreffen vooral de bescherming van de minderjarige en de ouderlijke macht bij aansluiting, de vrijheid van sportbeoefening, d.i. vrijheid van vereniging en het verbod van concurrentiebedingen, de waarborg van een eerlijk en billijk proces bij de beoordeling van een tuchtmisdrijf en de mogelijkheid voor de sportbeoefenaar een beroep te doen op de gewone rechter. Deze verscheidene aangelegenheden worden achtereenvolgens behandeld.

II. DE BESCHERMING VAN DE SPORTBEOEFENAAR

A. De aansluiting van minderjarigen van minder dan 18 jaar

De aansluiting van een sportbeoefenaar van minder dan achttien jaar bij een sportvereniging, -bond of -club moet, op straffe van nietigheid, worden vastgesteld door een geschreven stuk dat *mede ondertekend* wordt door de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige (art. 6).

Verondersteld wordt dus blijkbaar dat de minderjarige eventueel zelf tekent en dat de wettelijke vertegenwoordiger *mede* ondertekent.

Gedurende het huwelijk en behoudens de uitzonderingen bij de wet bepaald, oefent *een van de echtgenoten* het gezag uit over de persoon van de minderjarige kinderen, behoudens het recht van de andere echtgenoot zich tot de jeugdrechtbank te wenden, uitsluitend in het belang van het kind. Bij feitelijke scheiding is alleen de *echtgenoot, die de materiële bewaring* van het minderjarig kind heeft, gerechtigd het gezag over de persoon van het minderjarig kind uit te oefenen, behoudens het recht van de andere echtgenoot zich tot de jeugdrechtbank te wenden, uitsluitend in het belang van het kind (art. 373 B.W.).

B. De vrijheid van de sportbeoefenaar

Het Decreet garandeert de sportbeoefenaar de vrijheid tot sportbeoefening op een dubbele wijze: vooreerst organiseert het de mogelijkheid de verhouding sportbeoefenaar - sportorganisatie te beëindigen bij wijze van opzegging; terzelfder tijd stelt het Decreet de nietigheid van de concurrentieclausules. Aldus wordt aan levenslange of overdreven bindingen een einde gemaakt.

1. Vrijheid van vereniging

Zowel de sportbeoefenaar als de sportorganisator kunnen aan hun wederzijdse verhouding een einde maken bij wijze van opzegging. Dit geschiedt bij een ter post aangetekend schrijven, dat dient betekend te worden tussen 1 juni en 31 juli van elk jaar.

M.a.w. de brief kan vanaf 1 juni tot en met 31 juli verstuurd worden²⁸. Het aangetekend schrijven dient enkel het feit van de opzegging te bevatten.

De sportbeoefenaar, noch de sportorganisator dient de opzegging te motiveren. Een voorstel daartoe werd door de bevoegde commissie niet aangenomen²⁹. Als een minderjarige ontslag geeft dient de brief door de wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige te worden ondertekend.

De opzegging heeft het einde van de binding sportorganisatie - sportbeoefenaar tot gevolg: de verbintenis tussen beiden neemt een einde op 1 september.

Samenvattend kan men dus zeggen dat, indien een sportbeoefenaar zijn verhouding tot de club per aangetekend schrijven tussen 1 juni en 31 juli 1975 beëindigt, hij vrij is vanaf 1 september 1975. Tenzij de andere partij verzet aantekent tegen de opzegging.

Met het oog op een verantwoord evenwicht tussen de vrijheid van de niet-betaalde sportbeoefenaar enerzijds en de leefbaarheid van de sportorganisatie anderzijds, werd de mogelijkheid van *verzet* ingebouwd.

De partij, die verzet aantekent tegen de opzegging, dient dit eveneens te doen bij aangetekend schrijven. Dit aangetekend schrijven dient te worden verstuurd binnen de periode van 1 tot 31 augustus van hetzelfde jaar en wel naar de tegenpartij (sportbe-

²⁸ Men kan de vraag stellen of het "ter post aangetekend schrijven" substantieel is (op straffe van nietigheid). In verband met formaliteiten ter reïntegratie van een beschermd lid van een ondernemingsraad, waar de wet (art. 21 van de Wet van 20 september 1948) eveneens van een aangetekend schrijven spreekt, oordeelde het Hof van Cassatie dat een *gewone* brief, zelfs een mondelinge aanvraag voldoende is, op voorwaarde dat de aanvraag voldoende duidelijk is en kan bewezen worden (Cass., 29 oktober 1954, *Pas.*, 1955, I, 179).

²⁹ Verslag, blz. 8.

oefenaar of sportorganisator) en naar de *Verzoeningscommissie*.

De Verzoeningscommissie, in te stellen bij het Ministerie van Nederlandse Cultuur³⁰, waarvan de samenstelling, werking en verdere werkwijze door de Koning zal worden bepaald, moet trachten partijen tot een overeenkomst te bewegen. Daartoe zal de Commissie partijen ter verzoening oproepen (art. 3).

De Commissie kan evenwel aan de partijen geen beslissing opleggen; zij is geen arbitrale instantie. De Commissie kan echter partijen bewegen tot een overeenkomst, die zij vrij zijn al dan niet te aangaan. De partijen blijven ter zake autonoom.

Gedurende de verzoening wordt de opzeggings-termijn opgeschort voor een duur van maximum zes maanden. M.a.w. de sportbeoefenaar is ten laatste bevrijd op 1 maart 1976. Gedurende de opzeggingsperiode, zowel als gedurende de schorsing ervan, blijft de sportbeoefenaar normaal met de sportorganisatie verbonden en omgekeerd.

De Koning kan de termijnen binnen welke de aangetekende brieven tot betekening van de opzegging of tot betekening van het verzet dienen te worden verstuurd (1 juni - 31 juli; 1 tot 31 augustus) aanpassen aan de behoeften van elke sporttak of sportfederatie. Opgemerkt dient nochtans dat de absolute duur van deze "tijdperken" onveranderd dient te blijven (art. 4 in fine); dit is dus samen drie maanden.

De ontslagnemende sportbeoefenaar moet normaal de mogelijkheid hebben om verder zijn activiteit te bedrijven (art. 5). Toch voorziet het Decreet de mogelijkheid van een periode van inactiviteit voor de sportbeoefenaar, die ontslag genomen heeft: met name niet deel te nemen aan sportwedstrijden die tijdens het lopende sportseizoen plaatsvinden³¹ (d.i. het seizoen, waarin hij vrijgekomen is).

De indiener van het voorstel, senator S. De Clercq, stelde ter gelegenheid van de bespreking in de Cultuurraad dat het Decreet de verhouding van club tot club niet regelt en dat "het betalen van een transfertvergoeding vreemd is aan deze materie". "Indien bepaalde sportverenigingen van oordeel zijn dat een transfertvergoeding club-club moet worden behouden en betaald, dan is het aan hen in het raam van hun huishoudelijk reglement de maatregelen te nemen om dit te organiseren. Onderstreept dient nogmaals dat het transfertbedrag dient ontkoppeld van de sportbeoefenaar, die in geen enkele mate het slachtoffer van deze transactie mag zijn"³².

³⁰ C. DE CLERCQ, *Handelingen van de Nederlandse Cultuurraad*, 18 februari 1975, blz. 184, 2de kol.

³¹ Onverminderd de bepalingen betreffende de medische controle der sportbeoefenaars.

³² *Handelingen van de Nederlandse Cultuurraad*, 18 februari 1975, blz. 191, 2de kol.

Senator J. Verhaegen verklaarde uitdrukkelijk het Decreet te zullen goedkeuren "omdat uit de ons gegeven toelichting blijkt dat de transfertvergoeding buiten dit Decreet blijft en de federaties de vrijheid zullen behouden in dit opzicht geëigende regelen te treffen"³³.

Wat ervan te denken?

Transfertvergoedingen en regelen desbetreffende tussen clubs onderling zijn in beginsel niet uitgesloten; nochtans mogen zij de vrijheid van de sportbeoefenaar niet in de weg staan. Dit volgt uit artikel 8 van het Decreet dat luidt als volgt: "Van rechtswege is nietig elke bepaling van het statuut of van de overeenkomst die er, in strijd met dit Decreet en met de uitvoeringsbesluiten ervan, toe strekt de rechten van de sportbeoefenaars aan te tasten of hun zwaardere verplichtingen op te leggen". M.a.w. de transfertregeling mag het ontslag van de sportbeoefenaar niet in de weg staan, noch zijn mogelijkheid bij een andere club aan te sluiten. Dit wordt nog bevestigd door artikel 2 van het Decreet waardoor niet-concurrentiebedingen nietig worden verklaard.

2. Nietigheid van niet-concurrentieclausules

Concurrentieclausules, die zouden worden opgenomen in individuele overeenkomsten, statuten of reglementen zijn *nietig* (art. 7). Het gaat om elk beding waarbij het de "sportbeoefenaar verboden wordt om gedurende een bepaalde tijd en binnen een bepaald gebied aan te sluiten bij een andere club of sportvereniging"³⁴.

M.a.w. een sportbeoefenaar die een club verlaat, moet de mogelijkheid hebben om bij een andere club aan te sluiten, zowel in binnen- als in buitenland. Dit geldt niet alleen voor dezelfde sporttak, maar vanzelfsprekend ook voor andere sporttakken. Zoals gesteld dient het verbod van concurrentieclausules ook gezien in het licht van art. 8, dat we hierboven vermeldde. Alle bepalingen in statuten of reglementen, of zelfs (stilzwijgende) afspraken tussen sportorganisatoren met als doel of tot gevolg dat een ontslagnemende sportbeoefenaar niet in de gelegenheid wordt gesteld sport te beoefenen, is nietig en geeft eventueel aanleiding tot schadevergoeding, indien de sportbeoefenaar schade zou kunnen bewijzen.

C. Eerbiediging van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden — Het Verdrag van Rome

Overeenkomstig artikel 10 is elke bepaling van de statuten, huishoudelijke reglementen of overeenkom-

³³ *Idem*, blz. 198, 1ste kol.

³⁴ Verslag Diegenant, blz. 9.

sten, die in strijd is met de rechten van de mens en zijn fundamentele vrijheden, *nietig*.

Het Decreet bedoelt hier uitdrukkelijk de Wet van 13 mei 1955 houdende goedkeuring van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend op 4 november 1950 te Rome, en van het additioneel Protocol bij dit Verdrag, ondertekend op 20 maart 1952 te Parijs.

Tijdens het voorbereidend onderzoek van het Decreet³⁵ werd in dit verband speciaal melding gemaakt van art. 6 van het Verdrag in verband met een eerlijk en billijk proces voor de sportbeoefenaars, te eerbiedigen bij het uitwerken van een *tuchtrechtelijk systeem*³⁶.

Dit hoeft niet te verwonderen.

In reeds heel wat gevallen is de rechteloosheid van de sportbeoefenaars t.a.v. verenigingen en federaties in het daglicht komen te staan. Uit een onderzoek van de statuten van de meeste sportbonden blijkt klaar en duidelijk dat de sportbeoefenaars — alle leden, in de ruime zin van het woord — de elementaire "rechten van de verdediging" ontberen. In heel wat gevallen worden nogal lichtzinnig vergaande straffen, zoals levenslange schrapping, uitgedeeld.

Het is voor de hand liggend dat clubs en bonden bij de uitbouw van de sport over een tuchtrechtelijke bevoegdheid dienen te beschikken. Deze ligt trouwens vervat in artikel 2 van de Wet van 24 mei 1921, die aan de verenigingen het recht toekent ten overstaan van hun leden bindende beslissingen te nemen, die o.m. de vorm van statuten of reglementen aannemen. Deze bevoegdheid, bindende maatregelen te nemen ten aanzien van de leden, is vanzelfsprekend beperkt. Vooreerst mogen de verenigingen geen maatregelen nemen, die strijdig zijn met de openbare orde en de van kracht zijnde wetten — in materiële zin genomen. In de tweede plaats is de bevoegdheid bindende maatregelen te nemen beperkt door het principe van de specialiteit: de bonden zijn alleen bevoegd tot het nemen van maatregelen, die grondslag vinden in het behartigen van de sport en de belangen van de sportbeoefenaars. In de derde plaats moeten de democratische rechten van de sportbeoefenaars als leden geëerbiedigd worden. Dit recht op een democratisch georganiseerd verenigingsleven omvat, ook, het recht op stemming in de algemene vergadering van club en bond, in de verkiezingen van de besturen, het recht zich kandidaat te stellen om tot leidende functies in de verenigingen verkozen te worden.

Wat de tuchtmaatregelen betreft, kunnen alleen de statutair bepaalde sancties worden genomen. Bij de organisatie van de uitoefening van het tuchtrecht dienen vanzelfsprekend de elementaire rechten van de verdediging (het recht op een eerlijk en billijk proces) in acht te worden genomen. Deze liggen o.m. vervat in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (art. 6).

Dit was de uitdrukkelijke bedoeling van de decreetgever toen hij verwees naar artikel 6 van het Europees Verdrag ter bescherming van de rechten van de mens, zoals o.m. blijkt uit de interpellatie van senator C. De Clercq in de Nederlandse Cultuurraad van 4 juli 1974 inzake de onrechtmatige schorsing van atleet E. Puttemans.

Dit eerlijk en billijk proces betekent o.i. dat de sportbeoefenaar o.m. recht heeft op:

1. de openbare — tenzij op uitdrukkelijke aanvraag van de sportbeoefenaar — behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijke en onpartijdige instantie. De uitspraak wordt in het openbaar gewezen; ze dient uitvoerig gemotiveerd en schriftelijk aan de sportbeoefenaar medegedeeld;
2. onverwijld, in zijn taal, en in bijzonderheden schriftelijk op de hoogte te worden gesteld van de aard en de reden van de tegen de sportbeoefenaar uitgebrachte beschuldiging;
3. te beschikken over voldoende tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging;
4. zich te verdedigen met alle middelen rechtens;
5. zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar zijn keuze;
6. alleen in de statuten bepaalde sancties, kunnen — in verhouding tot het tuchtmisdrijf — worden toegepast.

D. Nietigheid van arbitrageclausules en mogelijkheid zich tot de rechtbank te wenden

Zoals dit geldt voor de werkgevers en werknemers in het algemeen, mogen de sportbeoefenaar en de sportorganisator er zich bij voorbaat niet toe verbinden, de geschillen, waartoe de toepassing van dit Decreet aanleiding kan geven, aan scheidsrechters voor te leggen (art. 9). Het is echter wel toegelaten, eens het geschil ontstaat, tot regeling ervan een overeenkomst tot arbitrage te sluiten, overeenkomstig de Wet van 4 juli 1972³⁷.

Artikel 10 van het Decreet stelt evenwel uitdrukkelijk dat de sportbeoefenaar steeds het recht heeft

³⁵ Verslag Diegenant, blz. 11.

³⁶ Bovendien is ook nietig elke bepaling die strijdig is o.m. met artikel 6, punt 3 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, goedgekeurd bij de Wet van 13 mei 1955.

³⁷ Wet tot goedkeuring van de Europese Overeenkomst houdende een eenvormige wet inzake arbitrage, ondertekend te Straatsburg op 20 januari 1966, en tot invoering in het Gerechtelijk Wetboek van een zesde deel betreffende de arbitrage (B.S., 4 juli 1972).

zich tot de rechtbank te wenden: "Elke overeenkomst, elke bepaling in de statuten of huishoudelijk reglement waarbij wordt voorgeschreven dat het lid zich het recht ontzegt zich tot de rechtbank te wenden, is nietig"³⁸.

M.a.w. arbitrage in het algemeen is uitgesloten, tenzij wat de geschillen in verband met het Decreet betreft: nadat het geschil ontstaan is mag een overeenkomst tot arbitrage gesloten worden. Met uitzondering van dit laatste kan de sportbeoefenaar dus steeds een toevlucht nemen tot de gewone rechter.

In dit verband dient vooral gewezen op de speciale rol van de "Verzoeningscommissie". "Ingeval betwistingen ontstaan naar aanleiding van de toepassing van het Decreet, poogt ze de partijen te verzoenen alvorens door hen eventueel een rechtsmiddel wordt aangewend" (art. 4, lid 2). Zoals gesteld, dient de samenstelling, de werking en de verdere werkwijze van de Commissie bij K.B. bepaald (art. 4, laatste lid). Men mag veronderstellen dat deze verzoening noodzakelijkerwijze elk geding in verband met het Decreet in rechte dient vooraf te gaan. Het zij eveneens herhaald dat de verzoeningscommissie partijen alleen bewegen kan tot het sluiten van een overeenkomst ter bijlegging van het geschil. De commissie kan aan partijen geen beslissing opleggen. De vraag rijst welke de bevoegdheden zijn van de gewone rechter ter zake³⁹.

O.i. is de rechter o.m. bevoegd om na te gaan:

- of de statuten, reglementen of beslissingen, al dan niet in strijd zijn met de openbare orde, goede zeden, wet of Decreet en of ze al dan niet buiten de bevoegdheid van de sportorganisator gaan en of ze geldig genomen werden;
- of de voorgeschreven procedurevormen wer-

³⁸ Als arbitrage geoorloofd is, overeenkomstig art. 9, kan men nog steeds een beroep doen op de gewone rechter, om de nietigverklaring van de uitspraak te vorderen, overeenkomstig artikel 1704 van het Gerechtelijk Wetboek of verzet tegen de uitvoerbaarverklaring van de scheidsrechtelijke uitspraak aan te tekenen (art. 1712).

³⁹ Vgl. R. BLANPAIN, *Handboek van het Belgisch Arbeidsrecht*, Leuven, 1968, blz. 132-133.

den nageleefd en het recht op een eerlijk en billijk proces werd geëerbiedigd;

- of het ten laste gelegde juist en bewezen is;
- of de opgelegde sanctie in een aanvaardbare verhouding staat tot het begane tuchtmisdrijf;
- hij kan de beslissingen, reglementen, statuten of de overeenkomst geheel of gedeeltelijk nietig verklaren, en eventueel schadevergoeding aan de sportbeoefenaar of de sportorganisatie toekennen.

In zoverre het om bepalingen van openbare orde gaat, is de rechter, zoals gezegd, gehouden een en ander amtsshalve op te werpen.

E. Inwerkingstelling — Sancties

Zoals aangeduid is het de bedoeling van de decreetgever het Decreet tot vaststelling van het statuut van de *niet-betaalde sportbeoefenaar* in werking te laten treden samen met het nog goed te keuren statuut van de *betaalde sportbeoefenaar*, alsmede met het Decreet waarbij de *financiële tegemoetkoming* van de Staat aan de sportverenigingen geregeld wordt, waarbij eveneens een regeling van *verplichte verzekering tegen ongevallen* als gevolg van sportongevallen zou worden ingevoerd.

In die zin zegt het Decreet dat de bepalingen ervan geheel of gedeeltelijk in werking treden op de door de Koning vastgestelde datums (art. 11). Daarenboven zij herhaald dat hij de samenstelling, de werking en de verdere werkwijze van de verzoeningscommissie dient te bepalen (art. 4, laatste lid) en hij overeenkomstig artikel 3 de "tijdperken" binnen welke de aangetekende brieven tot opzegging van de sportverhouding of verzet ertegen dienen verstuurd kan aanpassen aan de behoeften van elke sporttak of sportfederatie.

Het Decreet stelt geen strafrechtelijke sancties; wel de burgerlijke sanctie van de nietigheid. Het is evident dat, indien de overtredingen van het Decreet aan de sportbeoefenaar of de sportorganisator schade berokkenen, deze schade dient vergoed, volgens de regels van het gemeen recht.

Prof. dr. R. BLANPAIN
K.U.Leuven

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 14 JANUARI 1976

Voorzitter: de h. Naulaerts

Raadsheer-rapporteur: de h. Janssens

Eerste advocaat-generaal: de h. Dumon

Advocaten: mrs. Houtekier en van Hecke

1. Wetten en besluiten—a) Conflict tussen wet en bepaling van internationaal recht—Primaat van deze be-

paling, met of zonder interpretatieve wet—b) Begripsomschrijvingen in een wet die slechts voor die wet gemaakt zijn—Werkingsfeer—c) Regelmatigheid van totstandkoming van een wet—Vaststelling—Hoven en rechtbanken—Afkondiging—2. Grondwet—Grondrechten—Gelijkheid voor de wet—Begripsomschrijving.

1. a) De interpretatieve Wet van 13 april 1971 bevat bepalingen ertoe strekkende dat er in de Wet van 12 april 1960, zoals ze werd gewijzigd door de Wet van 28 juli 1962, geen tegenstrijdigheid zou bestaan tussen

de internationale verbintenissen die België op zich heeft genomen, en de bepalingen van het interne recht.

Zelfs bij afwezigheid van een interpretatieve wet waren de hoven en rechtbanken verplicht de wetten van 1960 en 1962 buiten toepassing te laten in de mate dat zij met de bepalingen van het Europees recht strijdig waren.

b) Een wet die onderscheidingen maakt welke voor de toepassing van die wet dienen, en een besluit dat aan bepaalde woorden een betekenis geeft, doch slechts voor dat besluit, worden niet geschonden als buiten hun toepassingsgebied andere onderscheidingen en benamingen worden gebruikt.

c) Het komt de rechterlijke macht niet toe te onderzoeken of in een procedure betreffende de bespreking en de aanneming van een wetsvoorstel of wetsontwerp de bepalingen van het reglement van de Kamer zijn nageleefd.

Door de afkondiging van de wet stelt de Koning op authentieke en definitieve wijze vast dat de wet regelmatig tot stand gekomen is.

De grondwettelijke regel van de gelijkheid der Belgen voor de wet verbiedt geenszins, dat bepaalde bijdragen opgelegd worden naar aanleiding van een bepaalde toestand of een bepaald feit ten einde het uitbetalen van bepaalde sociale voordelen aan bepaalde arbeiders mogelijk te maken, op voorwaarde dat al degenen die zich in dezelfde toestanden bevinden op dezelfde wijze behandeld worden, dat geen onderscheid tussen individuen wordt gemaakt dat door een andere grondwettelijke of een internationale regel verboden is en dat het onderscheid niet willekeurig is.

N.V. Indiamex t/ Sociaal Fonds voor de
Diamantarbeiders

Conclusie van de eerste advocaat-generaal Dumon

Eiseres werd gedagvaard tot betaling van 522.212 fr. bijdragen en 52.222 fr. bijlagen, met interesten, over het jaar 1968, op grond van de bepalingen van de Wet van 12 april 1960 tot oprichting van een sociaal Fonds voor de diamantarbeiders, zoals deze wet door die van 28 juli 1962 werd gewijzigd.

De eerste rechter heeft de vordering ontvankelijk verklaard en eiseres wegens invoer¹ van ruwe diamant gedurende de periode van 1 januari 1968 tot 30 juni 1968 veroordeeld tot betaling van 250.794 fr. bijdragen en 25.080 fr. bijlagen plus de verschuldigde interesten.

Het vonnis van de eerste rechter — zoals naderhand het bestreden arrest — beperkt de veroordelingen tot de sommen verschuldigd tot 30 juni 1968 omdat deze datum de laatste dag is vóór de inwerkingtreding van het gemeenschappelijk douanetarief dat ingevoerd werd door de Verordening van 28 juni 1968 van de Raad van de Europese Gemeenschappen, die op 1 juli 1968 in werking is getreden.

Wat de periode van 1 juli 1968 tot 31 december 1968 betreft, schorste de arbeidsrechtbank de procedure ten einde met toepassing van artikel 177 van het Verdrag tot instelling van de Europese Economische Gemeenschap aan het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen interpretatievragen te stellen.

Het bestreden arrest bevestigt het vonnis van de arbeidsrechtbank met nochtans een kleine wijziging: eiseres wordt veroordeeld tot betaling van 249.170 fr. — voor de bijdragen — omdat het arrest aanneemt, aan de hand van

de door eiseres voorgebrachte facturen, dat een som van 1.624 fr. niet verschuldigd is.

Eén woord over de ten deze in aanmerking komende nationale en Europese rechtsregels.

1°) De Wet van 12 april 1960 bepaalt dat een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders wordt opgericht en dat bedoeld fonds tot opdracht heeft het financieren, toekennen en uitbetalen van bijkomende sociale voordelen aan de diamantarbeiders.

2°) De Wet van 28 juli 1962 voegt in de Wet van 12 april 1960 een artikel 2bis in dat luidt: "Alle personen die ruwe diamant invoeren zijn gehouden tot betaling van een bijdrage, bestemd om het Sociaal Fonds toe te laten de opdracht te vervullen waarmede het door artikel 2 belast is. Het bedrag van de door deze personen verschuldigde bijdragen is gelijk aan 1/3 % van de waarde van de door hen ingevoerde ruwe diamant. De Koning kan evenwel vrijstelling van deze bijdragen verlenen wanneer de in vorig lid bedoelde diamant een waarde van 300 fr. per karaat niet overschrijdt of wanneer die diamant uit Nederland wordt ingevoerd".

3°) Hoofdstuk I van titel I van het tweede deel van het Verdrag van Rome (25 maart 1957) betreft de Douane-Unie. In dit hoofdstuk bepaalt o.a. artikel 12: "De Lid-Staten onthouden zich ervan onderling nieuwe in- en uitvoerrechten of heffingen van gelijke werking in te voeren en de rechten en heffingen te verhogen welke zij in hun onderlinge handelsbetrekkingen toepassen". Artikel 9 bepaalt ook: "De gemeenschap is gegrondvest op een douane-unie welke zich uitstrekt over het gehele goederenverkeer en zowel het verbod medebrengt van in- en uitvoerrechten en van alle heffingen van gelijke werking in het verkeer tussen de Lid-Staten onderling, als de invoering van een gemeenschappelijk douanetarief voor hun betrekkingen met derde landen".

De tweede afdeling van hetzelfde hoofdstuk betreft de vaststelling van een gemeenschappelijk douanetarief.

4°) Uitspraak doende over interpretatievragen welke gesteld werden door de vrederechter te Antwerpen, die kennis moest nemen van de aanslag ten bezware van verscheidene importeurs van ruwe diamant op grond van de bepalingen van de evenvermelde Wetten van 12 april 1960 en 28 juli 1962, besliste het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in zijn arrest van 1 juli 1969 (zaken 2 en 3/69):

a) Onder een heffing van gelijke werking als bedoeld in de artikelen 9 en 12 van het E.E.G.-Verdrag is te verstaan iedere geldelijke last welke — zonder een douanerecht in eigenlijke zin te zijn — wegens grensoverschrijding op binnende Gemeenschap circulerende goederen wordt gelegd, voor zover zij niet bij specifieke Verdragsbepalingen is toegelaten.

b) Onverminderd de mogelijk ter verwezenlijking van de doelstellingen van het gemeenschappelijk douanetarief op te leggen beperkingen, acht het Verdrag geldelijke lasten welke niet douanerechten in eigenlijke zin zijn en door een Lid-Staat vóór de invoering van dit tarief werden toegepast op de invoer van rechtstreeks uit derde landen afkomstige goederen, niet onverenigbaar met de eisen betreffende de geleidelijke aanpassing der nationale douanetarieven aan het gemeenschappelijk buitentarief.

5°) Het Europees gemeenschappelijk douanetarief werd ingevoerd door de verordening van de ministerraad van 28 juni 1968 en trad in werking op 1 juli 1968.

6°) Op 24 november 1970 heeft de Koning een ontwerp van wet ingediend dat o.a. tot doel had "te beantwoorden aan het volgende oogmerk: In een mededeling van 7 januari 1970 vestigt de Commissie van de Europese Gemeenschappen de aandacht van de Belgische Regering op de rechtspraak van het Hof van Justitie zoals deze kan afgeleid worden uit het arrest van 1 juli 1969, waarbij bij wijze van prejudiciële beslissing, uitspraak wordt gedaan over de uitlegging van de woorden 'heffingen van gelijke werking als invoerrechten' van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap. Zich richtend naar deze rechtspraak beoogt dit wetsontwerp er de Koning mede te belasten om de internationale verbintenissen welke België op zich heeft genomen, in het nationaal recht op te nemen, zodat er geen tegenstrijdigheid meer zal bestaan tussen genoemde verbintenissen en de bepalingen van het intern recht".

Dit ontwerp heeft geleid tot de Wet van 13 april 1971

¹ Invoer uit "derde" landen d.w.z. landen die geen Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen zijn.

die bepaalt:

— in artikel 1:

"Artikel 2bis van de Wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders, ingevoegd bij de Wet van 28 juli 1962, wordt in *die zin geïnterpreteerd* dat er vrijstelling van de bijdrage bestaat wanneer dit overeenkomstig de voor België geldende internationale verplichtingen behoort te zijn";

— in artikel 2:

"De Koning kan evenwel vrijstelling van deze bijdrage verlenen, wanneer de in vorig lid bedoelde diamant een waarde van 300 frank per karaat niet overschrijdt. Daarenboven bepaalt de Koning de maatregelen welke noodzakelijk zijn om de verplichting tot betaling van een bijdrage in overeenstemming te brengen met de voor België geldende internationale verplichtingen. De Koning kan het bijhouden opleggen van de boeken, registers en documenten die Hij nodig acht voor de toepassing van deze wet".

Het Koninklijk Besluit van 26 april 1971, ter uitvoering van het evenvermelde geïnterpreteerde artikel 2bis genomen, bepaalt in artikel 3:

"De in artikel 1 bedoelde bijdrage is evenmin verschuldigd voor de invoer van ruwe diamant komende uit de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen of uit de geassocieerde landen van die Gemeenschap".

Het bestreden arrest overweegt m.i. helemaal terecht, dat, zo het heffen van een bijdrage ten voordele van verweerder op de invoer van ruwe diamant uit Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen met het communautair recht strijdig zou zijn, dat recht nochtans geenszins verbiedt dat zulke bijdrage geïnd wordt op de invoer uit andere landen, ten minste vóór de datum van de inwerkingtreding (1 juli 1968) van het gemeenschappelijk douanetarief.

Deze beslissing is in eenklank met de bepalingen van het communautair recht zoals ook duidelijk blijkt uit het reeds geciteerde arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen van 1 juli 1969.

Dienaangaande rijst overigens geen probleem van uitlegging dat het Hof zou kunnen verplichten zich met toepassing van artikel 177 van het Verdrag van Rome tot het Hof van Justitie te wenden.

Nu het bestreden arrest het probleem aanraakt van de verhoudingen tussen het Europees recht en het nationaal recht — strijdigheid of onverenigbaarheid tussen de bepalingen daarvan — lijkt enige uitleg mij dienaangaande noodzakelijk.

Door de goedkeuring van een verdrag ingevolge de beslissing van de wetgevende macht — die de bepalingen van de Grondwet eerbiedigt — verkrijgt dat verdrag uitwerkselen ("heeft het gevolg" — artikel 68, Grondwet) en worden de bepalingen daarvan in het in België van kracht zijnde recht regelmatig opgenomen; deze bepalingen worden regels of normen die in dit recht gelden.

Vanzelfsprekend is ook vereist:

1) dat het verdrag ingevolge de beslissingen van de verdragsluitende Partijen in werking getreden is;

2) de ratificatie door het Staatshoofd die als gevolg heeft België internationaal te binden;

3) dat het verdrag in het Staatsblad bekendgemaakt is.

Zolang het door de wetgevende macht goedgekeurd verdrag van kracht blijft dienen alle overheden het na te leven: het verbindt al deze overheden, hierin begrepen de wetgevende macht, die haar machten te buiten zou gaan als zij een beslissing zou nemen die tegen dit vigerende verdrag zou indruisen. De wetgevende macht heeft i.h.b. geen bevoegdheid om een vigerend verdrag op te zeggen.

De bepalingen van een verdrag zijn niet de uiting van de wil van één enkele nationale soevereiniteit, maar vormen het gevolg van een samenloop van beslissingen van verscheidene nationale soevereiniteiten.

Zij worden weliswaar, zoals daarnet aangestipt, opgenomen in het vigerend nationaal positief recht ingevolge een beslissing van de nationale soevereiniteit... maar deze bepalingen behouden hun karakter van regel of norm van de internationale of Europese juridische orde.

Door de goedkeuring van de Europese Verdragen die de Lid-Staten binden hebben deze Staten aan de Europese overheden de macht toegekend verordeningen uit te vaardigen die rechtstreekse uitwerking hebben in al de Lid-Staten. Deze verordeningen behoeven geen verdere goedkeuring. Zij heb-

ben een kracht en uitwerkselen, ruimer dan die van de nationale wetten of besluiten. Immers op de gebieden waar ze gelding mogen hebben kunnen ze de toepassing van de nationale normen — wetten, besluiten, verordeningen... — die ermee strijdig zouden zijn, uitschakelen.

De Lid-Staten daarentegen hebben zich door de goedkeuring en de ratificatie van de verdragen het recht ontzegd op deze gebieden voortaan nog wetten of reglementen uit te vaardigen, althans wetten of reglementen die strijdig zouden zijn met de bepalingen van deze verordeningen en van de Europese Verdragen. Te allen tijde hebben de communautaire overheden het recht verordeningen te nemen — die rechtstreeks van kracht zijn in alle Lid-Staten — waarbij toepassing van nationale wetten of besluiten die i.h.b. deze verordeningen zouden tegenspreken uitgesloten wordt.

Daar de verordeningen van de Europese overheden de toepassing van nationale wetten en besluiten kunnen beletten, is het duidelijk dat zij ingevolge de verdragen zelve, die door de wetgevende macht werden goedgekeurd, een primaat hebben op deze wetten en besluiten. Bezwaarlijk zou kunnen betwist worden dat, daar de verordeningen dit primaat bezitten, hetzelfde geldt voor de bepalingen van de Verdragen².

Het Hof besliste op 27 mei 1971³, "(...) dat, wanneer het conflict bestaande tussen een landsrechtelijke (d.i. interne, F.D.) norm en een internationaal-rechtelijke norm die rechtstreekse gevolgen heeft in de interne rechtsorde, de door het verdrag bepaalde regel moet voorgaan; dat deze voorrang volgt uit de aard zelve van het bij het verdrag bepaald internationaal recht; (...) dat zulks te meer geldt wanneer, zoals hier, het conflict zich voordoet tussen een norm van het interne recht en een norm van het gemeenschapsrecht; dat immers de verdragen die het gemeenschapsrecht hebben in het leven geroepen, een nieuwe rechtsorde hebben ingesteld, ten behoeve waarvan de Lid-Staten de uitoefening van hun soevereine macht in de bij deze verdragen omschreven gebieden hebben beperkt".

Uit deze overwegingen deduceerde het Hof: "dat (hieruit) volgt dat de rechter verplicht was de bepalingen van intern recht die strijdig zijn met deze bepalingen van het Verdrag, *buiten toepassing te laten*"⁴.

Het staat buiten kijf dat, in zover de Wet van 28 juli 1962 betaling van bijdragen, ingevolge de invoer van ruwe diamant uit Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen oplegt, deze bepaling onverenigbaar is met het Verdrag van Rome tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap.

Het Hof van Justitie heeft zulks in het reeds geciteerd arrest uitdrukkelijk bevestigd.

De regering en de wetgevende macht hebben nochtans gemeend dat een *interpretatieve* wet noodzakelijk was om voor deze strijdigheid een oplossing te geven. Zij hebben wellicht ook gemeend, dat het optreden van de wetgevende macht noodzakelijk was om te voorkomen dat de hoven en rechtbanken een nationale wet — de Wet van 28 juli 1962 dat artikel 2bis in de Wet van 12 april 1960 heeft ingevoegd — zouden dienen toe te passen die met het Europees recht strijdig is.

Vandaar het wetsontwerp waarvan hierboven sprake dat leidde tot de Wet van 13 april 1971 waarvan artikel 1 be-

² Raadpl. o.a.

a) "Conflits entre les normes résultant des traités ayant institué les Communautés européennes et celles des droits nationaux des Etats membres" *Revue internationale de droit comparé*, 1965, 46 en 51;

b) "L'afflux européen dans les droits et les institutions des Etats membres des Communautés européennes", *Cahiers de droit européen*, 1965, 19, 20 en 21.

³ Arr. Cass., 1971, 959, i.h.b. 967; J.W., 1971-72, 424.

⁴ Raadpleeg de belangrijke conclusie van procureur-geraal GANSBLOF VAN DER MEERSCH, waarvan het gezag niet enkel in België maar ook in het buitenland zo dikwijls werd ingeroepen, in *Bull. en Pasie*, 1971, I, 888 en v. Raadpl. ook SALMON, "Le conflit entre le traité international et la loi interne en Belgique à la suite de l'arrêt rendu le 27 mai 1971 par la Cour de cassation", *J.T.*, 1971, 509 e.v. en 529 e.v.

paalt: "Artikel 2bis van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders, ingevoegd bij de wet van 28 juli 1962 wordt in die zin geïnterpreteerd dat er vrijstelling van de bijdrage bestaat wanneer dit overeenkomstig de voor België geldende internationale verplichtingen behoort te zijn".

Men kan begrijpen dat de regering en ook de wetgevende kamers betreurd hebben dat een wet met het Europees recht strijdig was en dat zij dan ook gepoogd hebben haar met dat recht in overeenstemming te brengen.

De wetgever heeft gedacht dat een interpretatieve wet het probleem kon oplossen daar de door de wetgever aldus voorgeschreven interpretatie uiteraard verondersteld wordt *retroactief* te stroken met de betekenis, het voorwerp en de draagwijdte van de geïnterpreteerde wet, zoals zij ab ovo werd beslist.

Maar ... zo de techniek van de interpretatieve wet verantwoord is ofwel wanneer de hoven of rechtbanken er niet in geslaagd zijn een bepaalde wet op eenvormige wijze te interpreteren (dit was het geval dat aanleiding gaf tot de Wet van 21 april 1850 die artikel 360 van het Wetboek van Strafvordering heeft geïnterpreteerd), ofwel wanneer de wetgever oordeelt dat de door de hoven en rechtbanken gegeven interpretatie niet met de geest en het voorwerp van de wet overeenstemt, toch kan deze techniek geen voldoening schenken of is ze althans veel minder verantwoord wanneer de door de rechtscolleges gegeven interpretatie correct is maar de wetgever oordeelt dat ze niet meer gepast of opportuun lijkt.

Deze techniek is ook veel minder verantwoord wanneer de wetgever oordeelt dat een wet die, hoewel kennelijk in strijd met een bepaling van het internationaal of van het Europees recht, met deze regel in overeenstemming dient te worden gebracht ... tenzij uit de geschiedenis van deze wet zou kunnen worden afgeleid dat de wetgever beslist zou hebben "onder voorbehoud van hetgeen het internationaal of Europees recht bepaalt".

In dergelijke gevallen kan de wetgever de wet wijzigen — voor de toekomst — en zelfs beslissen dat de nieuwe wet terug zal werken, maar hij kan bezwaarlijk een interpretatieve wet uitvaardigen aangezien er niets te interpreteren valt.

Wat er ook van zij, mèt of zonder een beslissing van de wetgevende macht, genomen bij een interpretatieve of bij een andere wet, de hoven en rechtbanken zijn verplicht de bepalingen van intern recht — hierin begrepen de wetten — die strijdig zijn met de bepalingen van het internationaal recht, hierin begrepen het Europees recht, en die rechtstreeks toepasselijk zijn, buiten toepassing te laten. Zij zijn verplicht deze toepassing te weigeren *vanaf het tijdstip waarop het conflict ontstaat* is en *voor al de feiten en omstandigheden* die door de internationale bepaling worden bedoeld.

Indien dit buiten toepassing laten afhankelijk zou worden gesteld van een toelating, een bevel of een "interpretatie" van de wetgever, dan zou, natuurlijk, het primaat van het internationaal recht en, o.a. van het Europees recht, op het nationaal recht niet bestaan. Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen overwoog in deze gedachtengang in zijn arrest van 13 juli 1972 (zaak 48-71) dat, "waar het om een rechtstreeks toepasselijke Gemeenschapsregel gaat, de opvatting dat aan de schending van die regel slechts een einde kan worden gemaakt door de vaststelling van constitutioneel geëigende maatregelen tot afschaffing der bepaling waarbij de belasting werd ingevoerd, erop neerkomt dat de toepassing van de gemeenschappelijke regel afhankelijk wordt gemaakt van het recht van elke Lid-Staat — juister gezegd, onmogelijk is zolang een nationale wet zich daartegen verzet; dat de verwezenlijking van de doelstellingen der Gemeenschap verlangt dat de in het Verdrag of overeenkomstig de Verdragsprocedures vastgestelde regels van Gemeenschapsrecht *van rechtswege* gelijktijdig en met identieke gevolgen op het gehele grondgebied der Gemeenschap van toepassing zijn, zonder dat de Lid-Staten daaraan ongeacht welke belemmering in de wet kunnen leggen; dat het feit dat de Lid-Staten overeenkomstig de bepalingen van het Verdrag rechten en bevoegdheden aan de Gemeenschap hebben toegekend, immers een definitieve beperking van hun soevereine rechten meebrengt, waartegen interne rechtsbepalingen van

welke aard ook niet kunnen worden ingeroepen"

5. Uit deze beschouwingen vloeit m.i. duidelijk voort dat, zelfs bij afwezigheid van de interpretatieve wet van 1971 en van het koninklijk besluit dat ingevolge deze wet werd uitgevaardigd, de hoven en rechtbanken verplicht waren de wetten van 1960 en 1962 buiten toepassing te laten in zoverre zij met de bepalingen van het Europees recht strijdig waren.

Zoals ik reeds de gelegenheid had op te merken is hier geen probleem van een interpretatie van een bepaling van het Europees recht dat het Hof zou kunnen verplichten de procedure met toepassing van artikel 177 van het E.E.G.-Verdrag te schorsen.

Deze beschouwingen stellen mij in staat beknopt *het eerste onderdeel van het eerste middel te beantwoorden*. Het bestreden arrest beslist wettelijk dat de Wet van 12 april 1960, zoals zij door de Wet van 28 juli 1962 werd gewijzigd, *geenszins* strijdig is met de internationale verplichtingen in zoverre zij de invoer van ruwe diamant uit derde landen betreft — althans voor de periode waarvoor het uitspraak doet.

In *het tweede onderdeel* van het middel wordt betoogd, dat de Wet van 13 april 1972 met de Grondwet strijdig is daar ze met miskenning van de ingeroepen bepaling van de Grondwet een recht van interpretatie van een wet aan de Koning opgedragen zou hebben.

Dit onderdeel steunt op *een verkeerde interpretatie of lezing van bedoelde wet* en is overigens ten deze van alle belang ontbloeit zodat er geen enkele reden bestaat voor het Hof om het toetsingsrecht van de grondwettigheid der wetten ter sprake te brengen.

De Wet van 30 april 1971 bepaalt wat reeds hierboven werd aangetoond en beperkt zich ertoe, wat de opdracht van de Koning betreft, te beslissen dat Hij de maatregelen zal bepalen welke noodzakelijk zijn om de verplichtingen tot betaling van een bijdrage in overeenstemming te brengen met de voor België geldende internationale verplichtingen die ingevolge deze wet nageleefd dienen te worden. Aldus wordt aan de Koning louter opdracht verleend om *de beslissingen van de wet zelve* ten uitvoer te brengen.

Overigens, zoals zoëven reeds werd opgemerkt, zelfs bij afwezigheid van de interpretatieve wet, dienden de wetten van 1960 en 1962 buiten toepassing gelaten te worden in de mate dat zij met de bepalingen van het Europees recht strijdig waren.

In *het derde onderdeel*, zoals het door de "ontwikkeling" wordt toegelicht, wordt aangevoerd, dat artikel 3 van het Koninklijk Besluit van 26 april 1971, getroffen met toepassing van artikel 2 van de Wet van 13 april 1971, louter van wijzigende aard is, dat het niet interpretatief is en derhalve geen terugwerkende kracht heeft.

Zoals er reeds meermalen werd aan herinnerd, doet het arrest uitspraak over bijdragen die verschuldigd zouden zijn ten gevolge van invoer van ruwe diamant uit *derde landen*.

Artikel 3 van het Koninklijk Besluit van 26 april 1971 heeft uitsluitend betrekking op de invoer van ruwe diamant vanuit *Lid-Staten* van de Europese Economische Gemeenschap.

De door het onderdeel naar voren gebrachte grieven zijn gevolgljik zonder terugslag op de bestreden beslissing.

Tweede middel

Eiseres had o.a. betoogd, dat de wetgeving inzake het Sociaal Fonds niet toepasselijk is op de *industriediamant* en derhalve niet op een gedeelte van de invoer verricht door eiseres, die telkens bij de ingevoerde waar belangrijke hoeveelheden betrok die aangewend werden als *industriediamant*.

Het arrest antwoordt hierop i.h.b.:

1° "De wetgeving op een Sociaal Fonds bepaalt nergens een vrijstelling van bijdrageplicht op de invoer van *industriediamant*. Zij bepaalt evenmin wat door 'ruw diamant' dient verstaan. De eerste rechter heeft terecht geoordeeld dat de term 'ruw diamant' in zijn gewone courante betekenis van onbewerkte grondstof, zoals zij op de markt wordt gebracht, moet worden opgevat".

2° "De verwijzing voor de eerste maal in graad van beroep naar de wet van 30 december 1950 is niet dienend en

5 *Jurisprud. H.v.Just.*, deel XVIII pp. 534 en 535.

wordt weerlegd door de toelichting van de minister van Arbeid en Tewerkstelling".

3° "Blijkbaar heeft de wetgever geen belang gehecht aan het feit dat industriediamant een grondstof is voor de metaalnijverheid en hij is ervan uitgegaan dat de heffing van de bijdrage dient te geschieden op basis van de aard van de grondstof op het ogenblik van de invoer zonder rekening te houden met de latere bestemming ervan".

In het eerste onderdeel van het middel wordt aangevoerd, dat eiseres wel voor de eerste keer in hoger beroep de Wet van 30 december 1950 en het Ministerieel Besluit van 12 oktober 1955 vermocht in te roepen en dat uit deze wetsbepalingen blijkt dat de term "ruw diamant" slaat op sierdiamant maar niet op industriediamant.

Het arbeidshof onderzocht het middel vóór dit college door eiseres ontwikkeld, en besliste wettelijk dat de wet en het ministerieel besluit die ingeroepen worden de betekenis van het begrip "ruw diamant" voorkomende in de reeds meermalen vermelde wetten van 1960 en 1962 en in de koninklijke besluiten die deze wetten ten uitvoer leggen, niet kunnen toelichten.

Het tweede onderdeel voert aan dat, door te beslissen dat een bijdrage betaald dient te worden die ten goede komt aan het Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders — zowel bij invoer van *industriediamant* als bij invoer van *ruwe diamant* — het arrest artikel 6 van de Grondwet — gelijkheid voor de wet — geschonden heeft. Immers, zoals in de "ontwikkeling" van het middel wordt aangevoerd, wordt "de categorie van de diamantarbeiders die alleen *sierdiamanten* bewerken bevoordeeld ten aanzien van de categorie van de metaalarbeiders die *industriediamant* bewerken. Dezen genieten hoegenaamd niet van bijdragen die door de invoerders van *industriediamant* worden gestort terwijl volgens de wet zulks de reden zou zijn van de heffing".

De betekenis en de draagwijdte van de grondwettelijke regel — artikel 6 van de Grondwet — zijn moeilijk op nauwkeurige en volledige wijze te bepalen en te omschrijven.

De begrippen "gelijkheid" en "op gelijke wijze behandelen" — kenmerk of essentie van de gerechtigheid — zijn ook moeilijk te vatten en zijn doorgaans afhankelijk van een waardeoordeel, van een keuze⁶.

Wat de belastingen betreft dienen somtijds de artikelen 6 en 112 van de Grondwet samen in aanmerking genomen te worden. Indien immers dit artikel 112, het artikel 6 bevestigende, bepaalt "inzake belastingen kunnen geen voorrechten worden ingevoerd", toch wordt in het tweede lid ook beslist dat "geen vrijstelling of vermindering van belasting" kan worden ingevoerd *dan door een wet*.

Talrijke arresten van het Hof zoals ook arresten van de Raad van State hebben het grondwettelijk principe van de gelijkheid voor de wet toegelicht. Verscheidene arresten hebben gepreciseerd dat het beginsel van de gelijkheid van de Belgen, volgens hetwelk alle Belgen op gelijke wijze zich naar de voorschriften van de wet moeten gedragen, zoals ze allen hetzelfde recht hebben de bescherming van de wet in

te roepen, betekent o.a. dat al degenen die zich in een identieke feitelijke toestand bevinden, op gelijke wijze moeten worden behandeld.

De Raad van State preciseerde o.a. dat het beginsel van de gelijkheid dan wordt miskend, wanneer een verschillende regeling wordt toegepast op personen die in dezelfde toestand verkeren en ... het treffen van verschillende regelingen niet strijdig is met artikel 6 wanneer aan alle burgers die in gelijke omstandigheden verkeren gelijke regelen worden opgelegd.

De Raad van State heeft weleens beslist, dat een beschikking niet strijdig is met artikel 6 wanneer zij op "objectieve maatstaven steunt" die de willekeur uitsluiten.

Alle Belgen dienen weliswaar aan dezelfde wetten onderworpen te worden, maar dit principe belet natuurlijk niet dat, zonder schending van artikel 6 van de Grondwet, Belgen die zich in bepaalde toestanden bevinden aan een bepaalde regeling onderworpen worden: alle Belgen bezitten volledige handelingsbekwaamheid met de leeftijd van 21 jaar ... maar krankzinnigen, verkwisters o.a. hebben deze bekwaamheid niet⁷.

Ambtenaren hebben wettelijke, reglementaire en deontologische rechten en verplichtingen, welke de gewone burgers niet hebben. Vrijheden, rechten en mogelijkheden die aan iedereen toebehoren kunnen aan ambtenaren ontegenwoordig worden. Dit wordt door de aard zelve en door de doelstellingen van het openbaar ambt vereist, aard en doelstellingen welke de Grondwet gewis niet heeft willen miskennen door een absolute en onbeperkte gelijkheid op te leggen.

Een wetgeving of een reglementering welke het statuut, de rechten en verplichtingen van bepaalde individuen vastleggen die zich in bepaalde toestanden bevinden ofwel die bepaalde bedrijvigheden uitoefenen — geneesheren, architecten, apothekers, dierenartsen ... — zijn natuurlijk niet met artikel 6 van de Grondwet strijdig.

De sociale wetgeving, algemeen of beperkt tot bepaalde werknemers (diamantbewerkers bv.), is gewis niet strijdig met artikel 6 van de Grondwet omdat ze sociale voordelen of tegemoetkomingen aan bepaalde individuen en niet aan de anderen toekent.

Een andersluidende opvatting nopens de draagwijdte van artikel 6 van de Grondwet zou de maatschappelijke ordening, door de Grondwet aan de wetgevende macht opgedragen, werkelijk lamleggen.

Het meergenoemde artikel 6 van de Grondwet kan derhalve niet miskend worden wanneer al de individuen die de hoedanigheid hebben welke de wet op abstracte wijze bedoelt deze sociale voordelen kunnen genieten en hierop wettelijk een aanspraak kunnen doen gelden.

Hoewel de realiteit, het gezond verstand, de noodzakelijkheid van de maatschappelijke reglementering en ordening in vele gevallen opleggen dat door een wet of door een besluit regels ingevoerd worden voor rechtssubjecten of instellingen die zich in bepaalde toestanden bevinden, dat derhalve aldus somtijds onderscheidingen geboden zijn — een noodzaak die uiteraard door de grondwetgever werd ingezien — toch mogen deze onderscheidingen niet indruisen tegen een andere regel van de Grondwet of van het internationaal recht, en, wat de andere besluiten of verordeningen betreft, tegen een regel van de wet. Zij mogen ook *niet willekeurig* zijn, hetgeen o.a. of i.h.b. beduidt dat zij moeten kunnen worden verantwoord.

Het lijkt mij duidelijk, dat een onderscheid, uitsluitend of hoofdzakelijk gebaseerd op filosofische, godsdienstige, ideologische overtuigingen of op stand, ras, kleur, de artikelen 6bis, 14, 15 van de Grondwet en artikel 14 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens zou schenden.

De grondwettelijke gelijkheid voor de wet is verenigbaar met *onderscheidingen* ... voor zover iedereen op dezelfde wijze behandeld wordt. Maar op voorwaarde ook dat het

⁶ In zijn merkwaardige verhandeling "De la Justice", schreef prof. CHAIM PERELMAN dat het onmogelijk is al de individuen steeds op dezelfde wijze te behandelen zonder rekening te houden met bepaalde bijzonderheden. Maar dan ontstaan talrijke uiteenlopende opvattingen aangaande de kenmerken die in aanmerking genomen dienen te worden en derhalve als essentieel beschouwd worden. Vandaar de veelvuldige concrete formules van de gerechtigheid zoals: aan een ieder naar zijn verdiensten; aan een ieder naar zijn arbeid; aan een ieder naar zijn rang; aan een ieder naar zijn behoefte ... Al deze regels steunen op de gerechtigheid, maar deze gerechtigheid is zeer betrekkelijk. Ze is immers afhankelijk van een voorafgaande waardebeoordeling. Men moet immers eerst beslissen wat essentieel is: de verdiensten, de arbeid, de behoeften ...

PERELMAN vervolgt: er zijn drie elementen in de gerechtigheid:

- 1) de waardebepaling die haar grondslag is;
- 2) de regel die ze uitdrukt;
- 3) de handeling die ze verwezenlijkt.

Gerechtig is de handeling en gerecht is de regel, die steunen op de waardebepaling die men goedgekeurd heeft.

⁷ Raadpl. o.a. in verband met de gelijkheid inzake belastingen: a) KIRKPATRICK en GHYSBRECHT, "L'égalité devant l'impôt et droit belge", Travaux du centre de philosophie du droit de l'Université libre de Bruxelles, 1975; b) noot van MICHEL DURUPTY onder Conseil d'Etat van Frankrijk, 22 februari 1974, Rec. Dalloz-Sirey, 1975, 520.

onderscheid geen andere regel van de Grondwet of van het internationaal recht schendt.

Alle Belgen hebben volledige rechtsbekwaamheid met de leeftijd van 21 jaar. De door de Grondwet vereiste gelijkheid verbiedt niet te beslissen dat sommigen deze bekwaamheid hebben en anderen niet. Een op de geestestoestand of op zekere neigingen (de verkwisters) gebaseerd onderscheid is met de Grondwet verenigbaar.

Maar met te beslissen dat de katholieken of de protestanten juridisch onbekwaam en de anderen wel bekwaam zullen zijn, zou men een onderscheid invoeren dat artikel 6bis van de Grondwet en artikel 14 van het Verdrag betreffende de rechten van de mens verbieden.

Het onderscheid zou ook ongrondwettelijk zijn als het op de stand der individuen steunde — edellieden en anderen; dit onderscheid zou artikel 6, lid 1, van de Grondwet schenden.

Een bijzondere bijdrage ten gunste van de diamantarbeiders opleggen is met de "gelijkheid" niet onverenigbaar.

Maar een grondwettelijke of internationale regel zou geschonden worden zo een dergelijke bijdrage ingevoerd werd uitsluitend ten gunste van de individuen die een bepaalde politieke overtuiging hebben.

De Grondwet en het internationaal recht zouden eveneens geschonden worden indien een wet of een besluit besliste dat de individuen van een bepaald ras een bepaalde bezigheid of een bepaald beroep niet mogen uitoefenen ... omdat bv. — aldus zou de wet of het besluit bepalen — de individuen van bedoeld ras het vertrouwen van de bevolking niet genieten.

Kortom: onderscheidingen zijn principieel door de Grondwet niet verboden ... maar zij mogen niet op bepaalde criteria steunen: stand, kunne, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke overtuiging.

In hun merkwaardige studie "L'égalité devant l'impôt et droit belge" schrijven J. Kirkpatrick en J. Ghysbrecht⁸, bepaalde arresten van het Hof besprekende: "A s'en tenir à cette jurisprudence, si demain une commune adoptait des critères d'imposition ou d'exonération fondés exclusivement sur le sexe ou la race, il faudrait admettre que le règlement n'est pas contraire à l'article 112 de la Constitution". Het Hof zou m.i. gewis de verenigbaarheid van zulk reglement met de grondwettelijke en internationale bepalingen niet aangenomen hebben. Dit zal men ik duidelijk worden indien het Hof thans preciseerd dat, zo onderscheidingen principieel door de Grondwet niet worden verboden ... die onderscheidingen nochtans niet op bepaalde criteria mogen steunen.

Overigens, zoals advocaat-generaal Velu terecht opmerkte in zijn conclusie vóór de arresten van 20 november 1975 (zaken Fortpied en N.V. "Egimo"): "Ne serait pas conforme au principe de l'égalité devant l'impôt, la règle légale ou réglementaire qui énoncerait que toutes les personnes dont le nom commence par les lettres A ... sont redevables de l'impôt et que celles dont le nom commence par les lettres M ... ne le sont pas". Een dergelijk onderscheid waarvoor geen enkele rechtvaardiging gegeven zou kunnen worden zou willekeurig zijn^{9 10}.

"Une distinction de traitement dans l'exercice d'un droit consacré par la convention ne doit pas seulement poursuivre un but légitime — overweegt het Europees Hof van Justitie voor de rechten van de mens in zijn arrest van 23 juli 1968 — l'article 14 est également violé, lorsqu'il est clairement établi qu'il n'existe pas de rapport raisonnable de proportionnalité entre les moyens employés et le but visé"¹¹.

⁸ Publikaties van het Centrum voor Wijsbegeerte van het recht van de Vrije Universiteit Brussel, op. cit., p. 19.

⁹ Het Hof overwoog in zijn arrest van 15 juni 1893 (Bull. en Pasic., 1893, I, 265), "que cette disposition (gemeentereglement) accordant arbitrairement, comme le constate le juge du fond, une exemption de la taxe à quelques cabarettiers déterminés par le lieu qu'ils habitent, établit, en réalité, en leur faveur un privilège en matière d'impôt".

¹⁰ Raadpl. de arresten van Raad van State van 9 juni 1964, nr. 10675 (Arr. R.v.S., 1964, 571) en 8 maart 1973, nr. 15.749 (ibid., 1973, 221).

¹¹ Arrest geciteerd in dezelfde conclusie van advocaat-generaal Velu.

Er wordt soms voorgesteld te beslissen, dat een onderscheid ongrondwettelijk is wanneer het ofwel "niet op objectieve maatstaven steunt" ofwel zonder verband is "met het doel of de aard van de wetgeving (of van de belasting)". Enerzijds echter zijn geslacht, ras, kleur, godsdienst ... "objectieve maatstaven" maar een hierop steunend onderscheid is niettemin ongeoorloofd.

Anderzijds kunnen "de aard en het doel van de wetgeving" geëerbiedigd worden ... terwijl niettemin de regels van de meervermelde artikelen 6bis en 14 worden geschonden.

Overigens dient men zich af te vragen of dit een bruikbaar en nuttig criterium is en, in elk geval, of men aldus niet op het terrein van de opportuniteit, de doeltreffendheid, eventueel van de politieke interne of externe noodzakelijkheid zal treden.

Maar, zo de bevoegde politieke of administratieve overheid alleen bevoegd is om daarover te oordelen, mag zij hoe dan ook geen willekeurige beslissing, i.h.b. een willekeurig onderscheid, nemen of in het leven roepen, d.w.z. een beslissing of een onderscheid waarvoor geen enkele rechtvaardiging mogelijk zou zijn. Het Hof had de gelegenheid dit te beslissen in zijn arrest van 15 juni 1893¹². In talrijke arresten, op het stuk van directe belastingen, heeft het Hof ook beslist dat van ambtswege gevestigde aanslagen, nietig zijn wanneer zij onredelijk zijn of gebaseerd werden op niet te verantwoorden gevolgtrekkingen.

Ten deze heeft het bestreden arrest artikel 6 van de Grondwet geenszins geschonden door de Wet van 12 april 1960, aangevuld door die van 28 juli 1962 (artikel 2bis), te interpreteren zoals in het middel is aangegeven.

De grondwettelijke regel verbiedt geenszins dat bepaalde bijdragen opgelegd worden n.a.v. een bepaalde toestand of een bepaald feit — ten deze de invoer van ruwe diamant — ten einde het uitbetalen van bepaalde sociale voordelen aan bepaalde arbeiders — diamantbewerkers — mogelijk te maken, op de voorwaarden:

1° dat al degenen die zich in dezelfde toestand bevonden op dezelfde wijze aangeslagen worden;

2° dat, voorts, de aldus bedoelde arbeiders niet begunstigd worden ten gevolge van een onderscheid tussen individuen dat door een grondwettelijke of internationale regel verboden is, en

3° ten slotte, dat het onderscheid niet willekeurig is. De door het middel gekritiseerde interpretatie leidt er niet toe, dat de individuen die zich in dezelfde toestanden bevinden niet op dezelfde wijze aangeslagen zouden worden, noch dat een onderscheid, verboden door een grondwettelijke regel of een internationale regel, gemaakt wordt, noch dat het onderscheid willekeurig zou zijn.

Derde middel

In het eerste onderdeel voert eiseres aan dat, hoewel zij in haar conclusie de onregelmatigheid van de totstandkoming niet enkel van de Wet van 13 april 1971 maar ook van de Wet van 28 juli 1962 had doen gelden, het bestreden arrest zich ertoe beperkt acht te slaan op de totstandkoming van de Wet van 13 april 1971, zodat het arrest de bewijskracht van deze conclusie heeft miskend en er niet regelmatig op heeft geantwoord.

Dit onderdeel kan niet slagen om de volgende twee redenen:

1) Eensdeels stelt het arrest geenszins, dat eiseres in haar conclusie de regelmatigheid van de totstandkoming van de Wet van 28 juli 1962 niet had betwist: het heeft bijgevolg in dit opzicht de bewijskracht van deze conclusie niet miskend.

Anderdeels, waar het arrest overweegt dat het "de rechter niet toekomt zich te mengen in politieke discussies en het proces te maken van de parlementaire handelingen en technieken", betreft deze overweging zowel de totstandkoming van de Wet van 28 juli 1962 als die van 13 april 1971. Het arrest heeft derhalve de conclusie beantwoord.

2) De conclusie had zich ertoe beperkt terloops te overwegen, dat "een amendement werd ingediend met de inhoud van het huidige artikel 2bis in de Wet van 12 april 1960 ingevoegd door de Wet van 28 juli 1962 ... Voormeld amendement, buiten de onontvankelijkheid ervan, die in openbare

¹² Supra reeds geciteerd.

kamerzitting werd opgeworpen tijdens de vergadering van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 19 juli 1962, heeft aanleiding gegeven tot zeer ernstige debatten ... Ook in de Senaatscommissie werd de wetswijziging aan ernstige kritieken onderworpen ...".

In deze passage werden aldus weliswaar bepaalde feiten of omstandigheden aangevoerd, maar daaruit werden geen juridische gevolgen afgeleid zodat de rechter niet verplicht was deze conclusie in het bijzonder te beantwoorden.

Het tweede onderdeel betoogt, dat de door zekere volksvertegenwoordigers ingediende amendementen geen verband hadden met het onderzochte wetsvoorstel, zodat dit amendement dus niet ontvankelijk was, en dat derhalve bedoeld artikel 2bis van de Wet van 12 april 1960, ingevoegd door de Wet van 28 juli 1962, onregelmatig is zodat de rechtbanken deze bepaling niet mogen toepassen. In de "ontwikkeling" preciseert eiseres, dat "de onregelmatigheid van de totstandkoming van de Wet van 28 juli 1962 ..." niet betwist kan worden ... dat artikel 54, lid 1, van het reglement van de Kamer luidt: "Ieder lid heeft het recht amendementen voor te stellen. Deze amendementen moeten rechtstreeks verband houden met het precieze ontwerp of met het artikel van het ontwerp of voorstel waarvan zij de wijziging beogen".

Uit deze beschouwingen leidt eiseres af, dat de artikelen 42, 92, 93, 107 en 130 van de Grondwet, alsook artikel 54, lid 1, van het reglement van de Kamer geschonden werden, aangezien het bestreden arrest van bedoeld artikel 2bis toepassing maakt.

Het is de eerste keer, meen ik, dat voor uw Hof opgeworpen wordt dat een wet niet "regelmatig" zou zijn omdat een bepaling van een reglement van een der wetgevende kamers geschonden zou zijn en dat derhalve de wet die in weerwil van deze schending tot stand zou gekomen zijn door de hoven en rechtbanken niet toegepast mag worden.

Men is natuurlijk onmiddellijk geneigd te oordelen dat het aan de hoven en rechtbanken niet toekomt na te gaan of de wetgevende kamers hun reglementen hebben toegepast zoals het behoort. Het middel echter beperkt er zich niet toe schending van een bepaling van een dergelijk reglement te doen gelden, maar voert insgelijks aan dat bepalingen van de Grondwet geschonden werden omdat een wetsontwerp of een wetsvoorstel niet regelmatig onderzocht en besproken is en dat de wet waartoe dat ontwerp of voorstel heeft geleid bijgevolg niet op grondwettelijke, wettelijke en reglementaire wijze ontstaan zou zijn.

Een dergelijk probleem — somtijds het probleem van de authenticiteit der wet¹³ of van haar "grondwettelijk bestaan", of nog van het "bestaan van de externe voorwaarden der wet"¹⁴ geheten — verschilt van dat van de verenigbaarheid van een wet met de Grondwet, d.w.z. het onderzoek of de Grondwet al dan niet toestond dat een bepaalde beslissing door de Wetgevende Kamers genomen werd en of een door een wet besliste norm een hogere norm van de Grondwet al dan niet nakomt en hiermede verenigbaar is of niet.

Hetgeen door het onderdeel van het derde middel naar voren wordt gebracht betreft de procedure, de formaliteiten, de voorwaarden gesteld voor de totstandkoming van een wet, wat ook dezer inhoud moge zijn.

De rechtsleer en de jurisprudentie maken steeds duidelijk het onderscheid tussen deze twee problemen, welk onderscheid overigens duidelijk is.

De hoven en rechtbanken vermogen niet te onderzoeken of een wet al dan niet regelmatig is ontstaan en in het bijzonder of ze door de drie takken van de Wetgevende Macht aangenomen en goedgekeurd werd met naleving van de procedure, de formaliteiten en de voorwaarden die door de Grondwet, de wetten en reglementen van de Kamers worden bepaald¹⁵.

¹³ LAFERRIÈRE "De l'authenticité du texte des lois publiées au Journal Officiel", *Revue du droit public et de la science politique*, 1949, 117 e.v.

¹⁴ GIRON, *Droit public*, nr. 177.

¹⁵ Een bijzonder probleem rijst weliswaar t.o.v. de grondwettelijke verplichting bepaalde wetten met een bijzondere meerderheid aan te nemen, bv. art. 1, lid 5, en art. 47, lid 2, van de Grondwet. Geldt het louter een formaliteit betreffende

Is de wet eenmaal door de Koning bekrachtigd, door de Koning "afgekondigd", dan staat ingevolge deze afkondiging authentiek en definitief — d.w.z. zonder mogelijk verder toezicht — vast dat een wet regelmatig is ontstaan en als dusdanig geldt.

P. De Visscher, steunende o.a. op uw arrest van 2 juli 1948¹⁶, dat beslist heeft dat "de afkondiging van een wet een akte is waardoor de Koning in zijn hoedanigheid van hoofd van de Uitvoerende Macht het bestaan van de wet bevestigt en de uitvoering ervan beveelt ...", oordeelde m.i. geheel terecht: "la promulgation confère à la loi son caractère d'authenticité, le Roi atteste son existence et couvre par là tous les vices dont le vote de la loi par les Chambres aurait pu être entaché"¹⁷.

Verder preciseert hij: "C'est en vertu de la Constitution même et dans l'intérêt de la sécurité juridique absolue que le Roi s'est vu reconnaître le pouvoir discrétionnaire d'attester de manière authentique l'existence de la loi"¹⁸.

De Page¹⁹ schrijft ook: "La promulgation est l'acte par lequel le Roi, en sa qualité de chef du pouvoir exécutif, atteste l'existence de la loi et en ordonne l'exécution". Verwijzend naar het arrest van het Hof van Beroep te Gent van 5 juni 1951²⁰ en naar het advies van het openbaar ministerie, schrijft hij: "Le Roi, en tant que chef du pouvoir exécutif, est de ce point de vue un véritable ministre d'authenticité. Il atteste que le texte qu'il promulgue (et qu'il a préalablement sanctionné) répond aux conditions de fond et de forme requises pour l'élaboration régulière d'une loi et le principe de la séparation des pouvoirs s'oppose à ce que le pouvoir judiciaire se substitue ou se superpose à l'exécutif pour apprécier la légalité ou l'authenticité du texte promulgué, même si ce texte est celui adopté par l'une des deux Chambres seulement. Seule subsiste, en cas de promulgation non justifiée, la responsabilité ministérielle".

Ons grondwettelijk stelsel onderscheidt duidelijk drie verschillende handelingen die op de aanneming van de wet volgen: de sanctie of de bekrachtiging door de Koning, in zijn hoedanigheid van derde tak van de Wetgevende Macht, van de aldus aangenomen tekst, de afkondiging en de bekendmaking van de wet.

Dit neemt nochtans niet weg dat geen verwarringen worden begaan zowel in België als in Frankrijk en in België zelfs in de jaren 1830 en 1831. Zo bv. besliste het Nationaal Congres op 1 februari 1831: "La Constitution, solennellement sanctionnée dans la séance du 7 février 1831, sera immédiatement promulguée dans la forme prescrite par le décret du 27 novembre 1830"²¹.

Nochtans hebben de ontwerpen betreffende onze Grondwet, zoals trouwens de Grondwet zelve, de begrippen bekrachtiging, afkondiging en bekendmaking duidelijk van elkaar onderscheiden²².

De drie begrippen — bekrachtiging, afkondiging en bekendmaking — zijn niet noodzakelijk aanwezig en worden derhalve niet noodzakelijk onderscheiden in vreemde grondwettelijke rechten.

de totstandkoming van de wet gedekt door de afkondiging? Het Oostenrijks Verfassungsgerichtshof besliste dat de wetten die niet aangenomen werden door de bijzondere meerderheid, die de Grondwet voorschrijft met deze in strijd zijn.

¹⁶ Bull. en Pasie., 1948, I, 428; Arr. Cass., 1948, 369.

¹⁷ P. DE VISSCHER, in *La promulgation, la signature et la publication des textes législatifs en droit comparé*, sous la direction de J.B. HERZOG et G. VLACHOS, Travaux et recherches de l'Institut de droit comparé de l'Université de Paris, Editions de l'Épargne, p. 44.

¹⁸ Op. cit., pp. 45 et 46.

¹⁹ DE PAGE, I, 3e ed., p. 292, nr. 196.

²⁰ Rev. de l'Administration et du droit administratif de la Belgique, 1952, 2e et 3e livraisons, en Revue juridique fiscale et financière, juin 1951.

²¹ HUYTTENS, IV, p. 133.

²² Zie de artt. 35 en 52 van het ontwerp van de Commission de la Constitution en de artt. 40 en 118 van het ontwerp van de hh. Forgeur, Barbançon, Fleussu en Liedts (HUYTTENS, IV, pp. 45 en 52).

In Nederland worden, meen ik, de begrippen afkondiging en bekendmaking met elkaar verward.

Het soeverein besluit van 18 december 1813, dat kracht van wet bezit, bepaalt dat de wetten zullen worden afgekondigd in het bij dat zelfde besluit opgerichte Staatsblad.

W.F. Wythoff schrijft: "De afkondiging geschiedt door plaatsing in het Staatsblad"²³.

Professor mr. C.W. van der Pot²⁴ geeft nochtans toe: "Tussen de sanctie en de afkondiging der wetten schuift de Wetenschap veelal nog de promulgatie of uitvaardiging". Zo wijdt o.a. Laband²⁵ daaraan uitvoerige beschouwingen: "Het is het plechtig in schrift brengen der wet, gepaard met de verklaring dat deze op de voorgeschreven wijze is tot stand gekomen, de solemnitas editio legis".

Hij preciseerd verder: "Onze Grondwet kent althans voor wetten de uitvaardiging (d.w.z. de afkondiging en promulgatie) niet ... Men mag bovendien aannemen dat de afkondiging niet plaats heeft *alvorens vastgesteld is dat aan alle formele eisen is voldaan*. De andere organen, met name de rechters, hebben zich bij dat oordeel neer te leggen" (Hoge Raad der Nederlanden, 25 november 1912, W 9419 v.D. 13).

In Frankrijk worden de wetten door het staatshoofd niet bekrachtigd (sanctionnées), maar de begrippen "promulgatie" en "publikatie" bestaan in het Frans recht en hebben welbepaalde betekenissen en objecten, hoewel zij door enkele auteurs soms met elkaar verward worden en andere auteurs het belang van het onderscheid niet inzien^{26 27}.

Het is nochtans aan de hand van de Franse rechtsgeschiedenis dat wij kunnen uitmaken wat de afkondiging van de wet betekent en welke de uitwerkingen van deze beslissing van het staatshoofd zijn: de authentieke en definitieve vaststelling van het bestaan van de wet en derhalve ook van de regelmatigheid van haar ontstaan.

In het oud Frans recht was de formaliteit van de "enregistrement" door de Franse parlementen van de normatieve beslissingen niet enkel een maatregel van bekendmaking maar werd zij ook somtijds beschouwd als strekkende tot het verifiëren van de volmaaktheid (la perfection) van de koninklijke ordonnances. Dit was althans de door de Franse parlementen gestelde vordering. De Franse revolutie heeft, zoals men weet, hevig gereageerd tegen de machten en de aanspraken van de Franse parlementen, die het politiek gezag en de politieke macht inperkten, gezag en macht die voortaan in de handen van het volk, d.w.z. van vertegenwoordigers van de Natie, kwamen te liggen. Sinds de Franse revolutie werd derhalve dergelijke formaliteit afgeschaft en aan de Uitvoerende Macht werd de opdracht toevertrouwd om de wetten af te kondigen en bekend te maken.

De formule van de afkondiging werd door het Decreet van 9 november 1789 bepaald. Dit decreet luidt: "La promulgation des lois sera ainsi conçue: Louis ... Roi des Français ... A tous les présents et à venir Salut. L'Assemblée Nationale a décrété et nous voulons et ordonnons ce qui suit ... Mandons et ordonnons à tous les tribunaux, corps administratifs et municipalités que les présentes ils fassent transcrire sur leurs registres, publier et afficher dans leurs ressorts et départements respectifs et exécuter comme lois du royaume. En foi de quoi nous avons signé et fait contresigner les présentes ...".

²³ W.F. WYTHOFF, *De Staatsinrichting van Nederland*, p. 143.

²⁴ *Handboek van het Nederlands Staatsrecht*, 5e druk, pp. 324-325.

²⁵ *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*, 1876-1882, p. 13 e.v. en 42 e.v.

²⁶ Nopens deze verwarringen, raadpl. LAURENT, *Principes de droit civil*, I, nr. 11, p. 53.

²⁷ A. HAURIU schrijft in zijn *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 5e édition, p. 922: "... La loi est alors promulguée par le président de la République. La promulgation qui a pour objet de rendre la loi exécutoire consiste à 'enrober' pour ainsi dire le texte de la loi dans un décret. C'est, en effet, le pouvoir exécutif qui a le monopole des décisions exécutoires, c.à.d. des décisions qui sont parées pour l'exécution ...".

Laurent²⁸ schrijft dienaangaande: "D'après ce décret la promulgation était un acte solennel, par lequel le Roi attestait au corps social l'existence de la loi, ordonnait aux tribunaux et aux corps administratifs de la publier et de l'exécuter. Afin de donner un caractère authentique à cette solennité, le Roi signait la loi, les ministres contresignaient et de plus le sceau y était apposé. La promulgation était suivie de la publication, mode prescrit par le législateur pour faire parvenir la loi à la connaissance de tous les citoyens".

Dezelfde opvattingen vindt men bij Orban²⁹ en in de *Pandectes belges*³⁰.

Tijdens de besprekingen van het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek werd het volgende gezegd: "Il ne faut pas confondre 'la publication' avec la promulgation. Celle-ci donne à la loi le caractère de l'authenticité. Ce n'est pas de la promulgation que la loi tient son existence; elle a existé auparavant. Mais il ne suffit pas qu'elle existe; il faut qu'il y ait une *preuve authentique et c'est cette preuve qui sort de la promulgation*. C'est seulement cette promulgation qui atteste au corps social l'existence de l'acte qui constitue la loi et que cet acte est revêtu de toutes les formes constitutionnelles. Cependant l'authenticité donnée à la loi ne suffit pas pour la faire connaître ..." ³¹.

Onze wetten, o.a. die van 19 september 1831, 28 februari 1845 en 18 april 1898³², hebben ook de formule van de bekrachtiging en van de afkondiging bepaald. In het verslag van de Commissie van de Kamer, dat aan de stemming van de laatstgenoemde wet voorafging, staat te lezen: "... Ce concours accordé, le Roi promulgue la loi, c.à.d. qu'il pose l'acte par lequel il atteste l'existence de la loi et en ordonne l'exécution (Merlin, Lois, § 5, n°62)" ³³.

Een arrest van het Franse "tribunal de cassation" van 18 fructidor an V beslist: "C'est au Directoire exécutif que la constitution a délégué le pouvoir de faire promulguer les lois et c'est sur lui seul, à cet égard, que repose la responsabilité ... Les autorités subordonnées n'ont pas le droit de décider que l'acte qui leur est envoyé comme une loi par le Directoire n'a pas ce caractère".

Het "tribunal de cassation" deed uitspraak over een voorziening die aan een rechtscollege verweert geweigerd te hebben een wet toe te passen omdat ze niet ontstaan was in de voorwaarden door de Grondwet bepaald. Deze wet was nochtans afgekondigd³⁴.

De voorzitter van de Commissie, in Frankrijk belast met de herziening van het Burgerlijk Wetboek, verklaarde op 3 februari 1949: "Lorsque le président de la République, officier public type, affirme dans l'exercice de ses fonctions, les plus majestueuses que peut avoir un officier public, que toutes les formalités nécessaires à la loi ont été remplies, il doit être cru au même titre qu'un notaire ... La loi affirmée véritable par l'officier public qu'est le président de la République dans la promulgation, doit être exécutée par le juge, quitte au Parlement, s'il s'aperçoit qu'on a promulgué une loi qu'il n'a pas votée, à prendre toutes mesures utiles, mais c'est au Parlement de prendre ces mesures et non au juge à refuser d'exécuter la loi".

Laferrière schrijft met gezag, en men zou bezwaarlijk de gegrondheid van zijn overwegingen kunnen betwisten: "ce que fait le président de la République quand il promulgue, la formule même du décret de promulgation le dit expressément, c'est seulement vérifier, constater et certifier qu'une loi existe parce qu'elle a été votée par le Parlement dans les conditions requises par la Constitution pour la formation de la loi et qu'elle a une certaine teneur; ... Cette mission de vérifier, de constater et d'attester officiellement l'existence et la teneur de la loi, c'est au Président de la République, et à lui seul, que la Constitution la confère. Sa compétence à cet égard est exclusive et exhaustive, et il est

²⁸ LAURENT, *Principes de droit civil*, I, nr. 9, p. 53.

²⁹ *Encyclopédie du droit*, nr. 15.

³⁰ *Pandectes belges*, v° *Lois, actes du pouvoir législatif*, nr. 96.

³¹ J.G. LOCRIÉ, *Esprit du Code Napoléon tiré de la discussion*, I, p. 153, Paris, 1805.

³² Zie ook de Wet van 31 mei 1961.

³³ *Pasinomie*, 1898, p. 83.

³⁴ LAFERRIÈRE, *op. cit.*, p. 151.

nécessaire qu'il en soit ainsi pour que la promulgation ait son utilité. La promulgation répond à un besoin de sécurité dans les relations juridiques. A ce besoin, il ne peut être satisfait que si l'existence d'une loi conçue en certains termes est définitivement établie par la promulgation. Si, après que le chef de l'Etat, exerçant la compétence que la Constitution lui attribue à cet effet et qui n'a pas d'autre objet, a vérifié et attesté l'existence de la loi et sa teneur, celles-ci pouvaient à nouveau être vérifiées — et par suite déniées — par les tribunaux, la promulgation ne répondrait plus à rien; elle serait dépouillée de la seule utilité qu'elle présente en notre droit public. Le rôle des tribunaux n'est pas de vérifier l'authenticité des lois promulguées, parce que ce serait de leur part prétendre exercer une compétence que la Constitution a attribuée au Président de la République et à lui seul"³⁵.

Burdeau overweegt ook: "La promulgation, c'est l'acte par lequel le président de la République authentifie le texte de la loi, constate la régularité procédurale de son adoption et la déclare valable. En promulguant, le président ne fait pas œuvre de volonté législative; il se borne à reconnaître que la loi a régulièrement pris naissance ..."³⁶.

Op 8 februari 1974 besliste de Franse Conseil d'Etat: "Considérant que la promulgation est l'acte par lequel le chef de l'Etat atteste l'existence de la loi et donne l'ordre aux autorités publiques d'observer et de faire observer cette loi ..."³⁷.

In zijn conclusie vóór dit arrest had de commissaris van de Regering, M. Rougevin-Baville, gepreciseerd: "La promulgation est une attribution du chef d'Etat: elle est définie traditionnellement comme l'acte par lequel celui-ci atteste l'existence de la loi, c.à.d. les votes concordants ... des assemblées parlementaires, en ordonne la publication et le respect par les autorités publiques"³⁸.

Uit deze uiteenzetting dient m.i. afgeleid te worden dat wanneer een wet afgekondigd wordt haar bestaan op authentieke wijze en definitief is vastgesteld, met het gevolg dat geen enkele overheid — tenzij de Wetgevende Kamers zelve — en o.a. geen hof of rechtbank haar bestaan of haar regelmatig bestaan mag betwisten, i.h.b. omdat de vorm, de procedure, de formaliteiten vereist voor haar ontstaan, niet zouden nageleefd zijn.

In een voetnoot, gepubliceerd bij het arrest van uw Hof van 29 juni 1939³⁹, leest men nochtans: "Le pouvoir judiciaire est-il juge de la question de savoir si telle disposition réunit les conditions de forme requises pour qu'elle constitue une loi? Est-il juge de la constitutionnalité des lois? Ce sont là deux questions distinctes. L'arrêt rapporté les résout toutes deux, la première par l'affirmative, la seconde par la négative. Il résout la première par l'affirmation puisqu'il recherche si les membres de la Chambre des Représentants et du Sénat qui ont voté la loi du 9 mai 1919 étaient investis du mandat législatif".

Uit dit arrest valt nochtans m.i. niet af te leiden, dat het Hof de regelmatigheid van de totstandkoming der wetten aan het toezicht van de hoven en rechtbanken onderwerpt, niettegenstaande het feit dat ze afgekondigd werden. Het probleem dat in 1939 aan het Hof werd voorgelegd betrof een toestand die verder reikt dan de vraag of een wet regelmatig was ontstaan.

De Grondwet, die de Koning belast met de afkondiging van de wetten, geeft aldus aan het staatshoofd de opdracht vast te stellen en te beslissen of een wet, d.w.z. een beslissing van de Wetgevende Kamers en van de Koning, is ontstaan. Mocht de Koning buiten het kader van zijn machten en bevoegdheden, door de Grondwet omlind, getreden zijn, dan zou Zijn beslissing — beslissing van uitvoerende aard — aan het toezicht van de hoven en rechtbanken dienen onderworpen te worden. Hij zou bv. buiten dit kader treden indien

Hij iets zou afkondigen als een wet zijnde wat nochtans geen beslissing van de Wetgevende Kamers zou wezen. In dit geval zou Hij zich immers niet meer kwijten van de opdracht welke Hem door artikel 69 van de Grondwet werd opgelegd. Dit artikel verleent Hem de opdracht vast te stellen, of een beslissing van de Wetgevende Macht een wet is. Indien de Koning een beslissing zou afkondigen die genomen werd door de Uitvoerende Macht of door onverschillig welke overheid, andere dan de Wetgevende Kamers, dan zou de Koning buiten het kader van Zijn macht getreden zijn en Zijn vaststelling zou derhalve niemand binden⁴⁰.

Professor P. De Vsscher (*op. cit.*, p. 46) schreef nochtans: "Cette opinion, qui semble avoir été dictée à son auteur par le souci de ne pas contredire l'opinion qu'il avait cru déceler dans un arrêt de la Cour de cassation, ne nous paraît pas justifiée. Nous nous rallions quant à nous à l'opinion générale selon laquelle la régularité de l'acte de promulgation ne peut jamais être contestée par les tribunaux pour des raisons d'ordre intrinsèque. C'est dans un but de sécurité juridique que le Roi a été investi en propre du pouvoir d'authentification des textes législatifs et ce but serait déjoué s'il était permis aux tribunaux de discuter la qualification ou la compétence de l'organe dont ce texte émane".

Ik meen derhalve dat op het tweede onderdeel van het derde middel geantwoord dient te worden, dat door de afkondiging van de wetten de Koning authentiek en definitief heeft vastgesteld dat de Wet van 28 juli 1962 regelmatig tot stand is gekomen, en dat bijgevolg het onderdeel naar recht faalt.

Vierde middel (zonder belang voor de publikatie).

Het eerste onderdeel mist feitelijke grondslag en het tweede faalt naar recht.

Besluit: Verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 9 augustus 1974 door het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen, gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 25, 26, 28, 29, 30, 67, 78, 92, 93, 107, 130 van de Grondwet, 2 van het Burgerlijk Wetboek, 7 van het Gerechtelijk Wetboek, 2 van het Strafwetboek, 4, 6 van de wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen 2bis van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders, ingevoegd door artikel 1 van de wet van 28 juli 1962, geïnterpreteerd en gewijzigd door de artikelen 1 en 2 van de wet van 13 april 1971 en 3 van het koninklijk besluit van 26 april 1971 getroffen ter uitvoering van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders,

doordat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van 249.170 frank bijdragen met bijlagen en interesten op invoer van ruwe diamant uit derde landen in België over de periode van 1 januari 1968 tot 30 juni 1968, om de redenen dat: de rechter artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, zoals gewijzigd door de wet van 28 juli 1962, ingevolge hetwelk eiseres de bijdrage op invoer van ruwe diamant moet betalen, moet toepassen in zoverre het niet strijdig is met de communautaire

⁴⁰ Een dergelijke redenering werd reeds in 1951 gehouden.

³⁵ LAFERRIÈRE, *op. cit.*, p. 119.

³⁶ BURDEAU, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, p. 473.

³⁷ *Revue de droit public et de la science politique*, 1974, 1524.

³⁸ *Revue de droit public et de la science politique*, 1974, 1515.

³⁹ *Bull. en Pasic.*, 1939, I, 341; zie in het bijzonder p. 342.

rechtsregels, zodat eiseres de bijdrage op invoer uit derde landen dient te betalen en de tussenkomst van de wetgever voor die toepassing niet nodig was; daarbij de wet van 13 april 1971 artikel 2bis toch geïnterpreteerd heeft in die zin dat er vrijstelling van bijdrage is wanneer dit overeenkomstig de voor België geldende internationale verplichtingen behoort te zijn en aan de Koning opgedragen heeft daartoe de nodige uitvoeringsmaatregelen te bepalen hoewel zulks strikt genomen niet nodig was; deze wet van 13 april 1971 in haar artikel 1 zelf de vroegere wet van 12 april 1960 in haar artikel 2bis interpreteert en geenszins deze bevoegdheid aan de Koning opdraagt en daarbij de rechter niet bevoegd is om te oordelen over de ongrondwettelijkheid van deze wetten; artikel 3 van het koninklijk besluit van 26 april 1971 volgens hetwelk de invoer van ruwe diamant uit de Lid-Staten van de Europese Economische Gemeenschap of uit ermee geassocieerde landen vrijgesteld is van de bijdrage, ook terugwerkende kracht heeft daar deze bepaling genomen werd ter uitvoering van het interpretatief artikel 1 van de wet van 13 april 1971,

terwijl, eerste onderdeel, het arrest ten onrechte oordeelt dat de bijdrage op de invoer van ruwe diamant uit derde landen eisbaar was op grond van de oorspronkelijke tekst van artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, zoals gewijzigd door de wet van 28 juli 1962; integendeel, op het ogenblik van de uitspraak, de rechters gehouden waren zich te gedragen naar de interpretatieve wet van 13 april 1971 (schending van de artikelen 7 van het Gerechtelijk Wetboek, 2bis van de wet van 12 april 1960, gewijzigd door de wet van 28 juli 1962, 1 van de wet van 13 april 1971, en 4 van de wet van 31 mei 1961),

tweede onderdeel, de wet van 13 april 1971 niet alleen, in haar artikel 2, tot interpretatie strekt van artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, maar eveneens, in haar artikel 2, lid 3, aan de Koning opdracht geeft de nodige maatregelen te nemen om de verplichting, de bijdrage te betalen, in overeenstemming te brengen met de internationale verplichtingen van België; daardoor aan de Koning een interpretatierecht van de wet werd opgedragen dat ongrondwettelijk is en de rechters wel bevoegd zijn om daarover te oordelen (schending van de artikelen 25, 26, 28, 29, 30, 67, 78, 92, 93, 107, 130 van het Gerechtelijk Wetboek, 2bis van de wet van 12 april 1960, gewijzigd door de wet van 28 juli 1962, 1 en 2 van de wet van 13 april 1971),

derde onderdeel, artikel 3 van het koninklijk besluit van 26 april 1971, waardoor bepaald wordt dat geen bijdrage moet worden betaald op invoer van ruwe diamant uit de Lid-Staten van de Europese Economische Gemeenschap en uit geassocieerde landen, genomen is in toepassing van artikel 2 van de wet van 13 april 1971 dat van louter wijzigende aard is; deze beide bepalingen niet interpretatief zijn en geen terugwerkende kracht hebben (schending van de artikelen 2 van het Burgerlijk Wetboek, 2 van het Strafwetboek, 4, 6 van de wet van 31 mei 1961, 2 van de wet van 13 april 1971 en 3 van het koninklijk besluit van 26 april 1971);

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest beslist dat de wet van 12 april 1960, zoals zij door de wet van 28 juli 1962 werd gewijzigd, geenszins strijdig is met de interna-

tionale verplichtingen in zoverre zij de invoer van ruwe diamant uit derde landen betreft — althans voor de periode waarvoor het uitspraak doet — en de nadruk legt op de omstandigheid dat de interpretatieve wet van 1971 slechts de invoer uit Lid-Staten betrof en in elk geval niet de invoer uit derde landen gedurende bedoelde periode;

Overwegende dat het arrest op grond van deze overwegingen wettelijk beslist, dat de invoer van ruwe diamant gedurende de periode 1 januari-30 juni 1968, onderworpen was aan de bepalingen van artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, zoals zij door de wet van 28 juli 1962 werd gewijzigd;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat de wet van 13 april 1971 bepaalt: "Artikel 2bis van de wet van 12 april 1960... wordt in die zin geïnterpreteerd dat er vrijstelling van de bijdrage bestaat wanneer dat overeenkomstig de voor België geldende internationale verplichtingen behoort te zijn" en zich ertoe beperkt, wat de opdracht van de Koning betreft, in verband met deze verplichtingen te beslissen dat de Koning de maatregelen bepaalt welke noodzakelijk zijn om de verplichting tot betaling van een bijdrage in overeenstemming te brengen met de voor België geldende internationale verplichtingen;

Overwegende dat, zelfs bij afwezigheid van een interpretatieve wet, de hoven en rechtbanken verplicht waren de wetten van 1960 en 1962 buiten toepassing te laten in de mate dat zij met de bepalingen van het Europees recht strijdig waren;

Dat, nu het onderdeel hierdoor van alle belang ontbloomt is, niet verder dient te worden onderzocht of de rechterlijke macht al dan niet het recht zou hebben een wet aan de Grondwet te toetsen;

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest uitspraak doet over de invoer van ruwe diamant uit derde landen;

Dat artikel 3 van het koninklijk besluit van 26 april 1971 geen betrekking heeft op de invoer van ruwe diamant vanuit derde landen;

Overwegende derhalve dat de door het onderdeel naar voren gebrachte grieven, al waren zij gegrond, zonder weerslag zijn op de bestreden beslissing;

Dat het middel niet aangenomen kan worden;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6, 6bis, 92, 93, 97, 107, 130 van de Grondwet, 807, 808, 1042, 1068 van het Gerechtelijk Wetboek, 2bis van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de diamantarbeiders, ingevoerd door de wet van 28 juli 1962, geïnterpreteerd en gewijzigd door de wet van 13 april 1971, 1 van de wet van 30 december 1950 tot regeling der diamantnijverheid, en 2 van het ministerieel besluit van 12 oktober 1955 tot verplichte aangifte van de voorraden niet-geslepen diamant en van sommige verrichtingen inzake omloop der zelfde goederen,

doordat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van 249.170 frank bijdragen met bijslagen en interesten op invoer van ruwe diamant uit derde landen in België over de periode van 1 januari 1968 tot 30 juni 1968, om de redenen dat: de term "ruw diamant" in zijn

gewone, courante betekenis van onbewerkte grondstof opgevat moet worden en het overbodig is in andere reglementeringen naar een interpretatie van deze term te zoeken; dat de wet van 30 december 1950 niet dienend in graad van beroep ingeroepen kan worden, zodat de bijdrage ook voor industriediamant verschuldigd is; wat betreft de ongelijkheid tussen de verschillende categorieën arbeiders, de wetgever geen belang gehecht heeft aan het feit dat industriediamant een grondstof is voor de metaalnijverheid en hij ervan uitgegaan is dat de heffing van de bijdragen dient te geschieden op basis van de aard van de grondstof op het ogenblik van de invoer zonder rekening te houden met de latere bestemming ervan,

terwijl, eerste onderdeel, de term "ruwe" diamant op de invoer waarvan de bijdrage betaald moet worden, wel slaat op sierdiamant maar niet op industriediamant, die een andere soort diamant is; deze indeling blijkt uit de wet van 30 december 1950 tot inrichting van de diamantindustrie en het ministerieel besluit van 12 oktober 1955 tot aangifte van de voorraden diamant, en eiseres gerechtigd is deze bepalingen in graad van hoger beroep in te roepen (schending van de artikelen 2bis van de wet van 12 april 1960, 1 van de wet van 30 december 1950, 2 van het ministerieel besluit van 12 oktober 1955, 807, 808, 1042 en 1068 van het Gerechtelijk Wetboek),

tweede onderdeel, eiseres in conclusie in hoger beroep staande hield, zonder op dit punt tegengesproken te worden, dat alleen de bewerkers van sierdiamanten aangesloten zijn bij de Rijksverlofkas voor Diamantarbeiders en de voordelen van de wet van 12 april 1960 genieten, daar de bewerkers van industriediamant de metaalarbeiders zijn die bij de verlofkassen in de metaalnijverheid zijn aangesloten, zodat de door het arrest gegeven interpretatie in alle geval tot gevolg heeft enerzijds dat de op invoer van industriediamant geheven bijdrage door eiseres gestort wordt ten gunste van werknemers uit wier arbeid zij geen voordeel haalt en, anderzijds, dat de metaalarbeiders, die de industriediamant bewerken, deze bijdrage niet kunnen genieten; deze interpretatie strijdig is met het doel van de wetgever en een miskenning is van de gelijkheid van de Belgen en de vrijstelling van heffing op ruwe diamant van een mindere waarde dan 300 frank per karaat aan deze ongelijkheid geen afbreuk doet en de bestreden beslissing niet rechtvaardigt (schending van de artikelen 6, 6bis, 92, 93, 97, 107, 130 van de Grondwet, en 2bis van de wet van 12 april 1960):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat, indien het weliswaar terloops aanstipt dat eiseres pas in hoger beroep de wet van 30 december 1950 tot regeling der diamantnijverheid heeft aangehaald, het arrest nochtans de verwijzing naar deze wet niet als laattijdig van de hand wijst, maar ze onderzoekt en ze niet dienend noemt;

Overwegende dat artikel 1 van de wet van 30 december 1950 bepaalt dat de in deze wet voorkomende onderscheiden in het bewerken van diamant dienen "voor de toepassing van deze wet"; dat het ministerieel besluit van 12 oktober 1955, tot verplichte aangifte van de voorraden niet-geslepen diamant en van sommige verrichtingen inzake omloop der zelfde goederen, in

artikel 2 de betekenis van de woorden "niet-geslepen diamant" aangeeft, doch enkel voor "dit besluit"; dat deze wet en dit ministerieel besluit dus niet worden geschonden wanneer buiten hun toepassingsveld andere onderscheiden en benamingen worden gebruikt;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat de grondwettelijke regel van de gelijkheid der Belgen voor de wet geenszins verbiedt dat bepaalde bijdragen opgelegd worden naar aanleiding van een bepaalde toestand of een bepaald feit ten einde het uitbetalen van bepaalde sociale voordelen aan bepaalde arbeiders mogelijk te maken, op voorwaarde dat al degenen die zich in dezelfde toestanden bevinden op dezelfde wijze behandeld worden, dat geen onderscheid tussen individuen wordt gemaakt dat door een andere grondwettelijke of een internationale regel verboden is en dat het onderscheid niet willekeurig is;

Dat het onderdeel niet aanvoert dat deze voorwaarden werden geschonden;

Overwegende overigens dat het arrest het doel, de tekst en de parlementaire voorbereiding van de wet onderzoekt en van deze laatste een interpretatie geeft die met haar doel geenszins onverenigbaar of strijdig is;

Dat het middel niet aangenomen kan worden;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 42, 92, 93, 97, 107, 130 van de Grondwet, 54, lid 1, van het reglement van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek;

doordat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van 249.170 frank bijdragen met bijlagen en interesten op invoer van ruwe diamant uit derde landen in België over de periode van 1 januari 1968 tot 30 juni 1968, om de redenen dat niet dient ingegaan op de kritiek die eiseres uitbrengt op de wijze waarop de wet van 13 april 1971 in het parlement tot stand is gekomen; dat het de rechter niet toekomt zich te mengen in politieke discussies en het proces te maken van de parlementaire handelingen en technieken,

terwijl, eerste onderdeel, eiseres in conclusie in hoger beroep ook de regelmatigheid van de totstandkoming van de wet van 28 juli 1962 tot wijziging van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor Diamantarbeiders betwistte en het arrest derhalve de bewijskracht van deze conclusie miskent en niet regelmatig op deze conclusie antwoordt (schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, en 97 van de Grondwet),

tweede onderdeel, het amendement dat door de volksvertegenwoordigers Major, Verhenne en Verlact werd ingediend op het wetsontwerp nr. 326/1 van 23 maart 1962 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en dat artikel 1 van de wet van 28 juli 1962 geworden is, zijnde het ingevoegd artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, de heffing op invoer van diamant betreft en derhalve geen rechtstreeks verband hield met het precieze onderwerp van het wetsontwerp nr. 326/1 dat de bevoegdheden der ambtenaren inzake controle betrof; dat het amendement evenmin enig rechtstreeks verband hield met het wetsontwerp nr. 271/1, dat de bevoegdheid der rechtbanken betrof (zie verslag van de Kamer, zitting 1961-62, stuk 273/2, blz. 2 en stuk 326/2),

zodat dit amendement niet ontvankelijk was en artikel 2bis van de wet van 12 april 1960, ingevoegd door de wet van 28 juli 1962, onregelmatig is en de rechtbanken deze bepaling niet mogen toepassen (schending van de artikelen 42, 92, 93, 107, 130 van het Gerechtelijk Wetboek en 54, lid 1, van het reglement van de Kamer):

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat eiseres in conclusie in hoger beroep de voorgeschiedenis van de besproken wetgeving tot aan het beroepen vonnis uiteenzette en terloops vermeldde dat een amendement werd ingediend met de inhoud van het huidige artikel 2bis, in de wet van 12 april 1960 ingevoegd door de wet van 28 juli 1962; dat eiseres onder meer opmerkte : "Voormeld amendement, buiten de onontvankelijkheid ervan, die in openbare kamerzitting werd opgeworpen tijdens de vergadering van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 19 juli 1962, heeft aanleiding gegeven tot zeer ernstige debatten . . . ; ook in de Senaatscommissie werd de wetswijziging aan ernstige kritieken onderworpen"; dat echter eiseres zelf geenszins de ontvankelijkheid van het amendement noch de regelmatigheid van de wet van 28 juli 1962 heeft betwist;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende, enerzijds, dat het aan de rechterlijke macht niet toekomt te onderzoeken of in een procedure betreffende de bespreking en de stemming van een wetsvoorstel of wetsontwerp de bepalingen van het reglement van de Kamer nageleefd werden ;

Overwegende, anderzijds, dat door de afkondiging van de wet de Koning op authentieke en definitieve wijze vastgesteld heeft dat de wet van 28 juli 1962 regelmatig tot stand gekomen is ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

Over het vierde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1315 van het Burgerlijk Wetboek, 870, 871 van het Gerechtelijk Wetboek, 2bis, 5, 5°, van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders, zoals gewijzigd door de wet van 28 juli 1962 en zoals geïnterpreteerd en gewijzigd door de wet van 13 april 1971, 6 van het koninklijk besluit van 21 november 1960 tot vaststelling van de statuten van het Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders, 1, 2 van het koninklijk besluit van 26 september 1962, 1, 2 van het koninklijk besluit van 26 april 1971, beide laatste besluiten getroffen ter uitvoering van artikel 2bis van de wet van 12 april 1960 tot oprichting van een Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders, en 82 tot 93 van het reglement nr. 29 van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de wissel, betreffende in- en uitvoer van goederen,

doordat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van 249.170 frank bijdragen met bijlagen en interesten op invoer van ruwe diamant uit derde landen in België over de periode van 1 januari 1968 tot 30 juni 1968 om de redenen : dat de overheid sinds 1945 een beroep doet op de experts van de "Diamond Office" om de waarde van de diamant te bepalen ; de artikelen 2 van de koninklijke besluiten van 26 september 1962 en 26 april 1971 ongetwijfeld naar de vaststellingen van deze ex-

perts verwijzen en hun geen bijkomende opdracht geven om de waarde voor de kwestieuze heffingen te bepalen, zoniet ware de tekst van deze artikelen anders opgesteld ; noch het Sociaal Fonds noch de experts moeten bewijzen dat eiseres niet de vrijstelling van bijdrageplicht kan genieten en dit bewijs op eiseres zelf rust,

terwijl, eerste onderdeel, eiseres in conclusie in hoger beroep staande hield dat in het kader van de wisselreglementering de experts van de vereniging zonder winstoogmerk "Diamond Office" alleen tot opdracht hadden na te gaan of de gevraagde deviezen voor de betaling van de invoer al dan niet boven de normale waarde van de goederen lagen en de bijdragen op de invoer van ruwe diamant in het kader van de reglementering op het Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders berekend dienden te worden op de werkelijke waarde van de ingevoerde diamant, die door deze experts niet vastgesteld was, zodat de heffing niet gebeurd is op de door de wet vereiste werkelijke waarde (schending van de artikelen 2bis, 5, 5°, van de wet van 12 april 1960, 6 van het koninklijk besluit van 21 november 1960, 2 van het koninklijk besluit van 26 september 1962, 2 van het koninklijk besluit van 26 april 1971, 82 tot 93 van het reglement nr. 29 van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de wissel),

tweede onderdeel, de waarde van de ingevoerde ruwe diamant die is welke wordt vastgesteld door de experts van de vereniging zonder winstoogmerk "Diamond Office" te Antwerpen en daarin de vaststelling begrepen is van ruwe diamanten die een waarde van 300 frank per karaat niet te boven gaat, zodat eiseres het bewijs harer vrijstelling in de vaststellingen van deze experts moet kunnen vinden en het feit dat de vaststellingen der sociale controleurs tot het bewijs van het tegendeel gelden daaraan geen afbreuk doet (schending van de artikelen 1, 2 van het koninklijk besluit van 26 april 1971, 1315 van het Burgerlijk Wetboek, 870 en 871 van het Gerechtelijk Wetboek) :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat de wettelijkheid van het koninklijk besluit van 26 april 1971 in dit middel niet wordt aangevochten ; dat het middel integendeel uit de schending ervan is afgeleid ; dat artikel 2bis, in de wet van 12 april 1960 ingevoegd door de wet van 28 juli 1962, het bedrag van de bijdrage bepaalt op 1/3 procent van de waarde van de ingevoerde ruwe diamant ; dat artikel 2 van voornoemd koninklijk besluit van 26 april 1971 deze waarde definieert als "die welke wordt vastgesteld door de experts van de vereniging zonder winstoogmerk 'Diamond Office' te Antwerpen" ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat het koninklijk besluit van 26 september 1962 alsook dat van 26 april 1971 bepalen : "De waarde van de ingevoerde ruwe diamant is die welke wordt vastgesteld door de experts van de vereniging zonder winstoogmerk 'Diamond Office' te Antwerpen" ;

Overwegende dat, zo hieruit blijkt dat de bijdrage van 1/3 procent op de alzo bepaalde waarde berekend dient te worden, de persoon die aangeslagen wordt deze waarde mag betwisten door een tegenbewijs en onder andere het bewijs dat, in strijd met de schat-

ting van de deskundige, een ingevoerde ruwe diamant de waarde van 300 frank per karaat niet te boven gaat en dat derhalve hierop geen bijdrage verschuldigd is ;

Overwegende dat eiseres derhalve ten onrechte stelt dat ze "het bewijs van haar vrijstelling in de vaststellingen dezer experts moet kunnen vinden" ;

Overwegende dat het arrest toepassing maakt van deze principes aangezien het aan de hand van de door eiseres voorgelegde aankoopfacturen beslist, dat door eiseres bewezen werd dat de waarde van sommige ingevoerde ruwe diamanten 300 frank per karaat niet te boven ging en dat derhalve de bijdrage hierop niet verschuldigd was ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening,
Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e KAMER — 1 MAART 1974

Eerste voorzitter : de h. Van Malleghem

Raadsheren : de hh. Verhegge en Dujardin (rapporteur)

Advocaat-generaal : de h. E. Bonte

Voedingswaren—Monsterneming—Toevoegsels.

1. *Het Koninklijk Besluit van 28 februari 1891 verplicht de ambtenaar die de monsterneming verricht, proces-verbaal op te stellen van alle pleegvormen die hij heeft moeten vervullen. Hij moet aan de betrokkene uitdrukkelijk de vraag stellen of hij in het bezit wil worden gesteld van een derde staal om eventueel voor een tegenonderzoek te dienen. Indien deze essentiële formaliteiten niet worden nageleefd, zijn hierdoor de rechten van de verdediging geschonden ; de onwettig uitgevoerde staalnemingen en de analyseuitslagen dienen als nietig beschouwd te worden en als bewijsmiddel uit het debat geweerd te worden.*

2. *Art. 10, 1°, van de Wet van 20 juni 1964 betreffende het toezicht op voedingswaren of -stoffen en andere produkten bestraft degene die voedingswaren in de handel brengt, wanneer hij niet in de onwetendheid mocht zijn dat deze waren toevoegsels bevatten die niet waren toegelaten of die de toegelaten hoeveelheid overtroffen. De wetgever stelt aldus wel degelijk als vereiste voor de strafbaarheid dat de beklaagde met kennis van zaken heeft gehandeld en dus wist dat de verboden toevoegsels aanwezig waren ; art. 3, § 2, lid 2, heeft het eveneens uitdrukkelijk over een toevoegsel dat als opzettelijk toegevoegd betiteld dient te worden wanneer het vrijwillig d.i. met voorbedachten rade aan de waren werd toegevoegd.*

O.M. t/ D.C.

Overwegende dat het tijdig door beklaagde zelf ingesteld hoger beroep tegen het vonnis dat hem van de rechtsvervolgning heeft ontslagen, niet ontvankelijk is, bij gemis aan belang ;

Overwegende dat door de gegevens van het strafrechtelijk vooronderzoek, en door het onderzoek en de behandeling van de zaak voor het hof, het aan beklaagde ten laste gelegde feit, evenmin als voor de eerste rechter, ten genoegen van rechte is bewezen ;

Overwegende dat vooreerst dient te worden vastgesteld dat bij de gedane staalnemingen de wettelijk voorgeschreven formaliteiten van het K.B. van 28 februari 1891 (aangevuld en gewijzigd bij de K.B. van 8 oktober 1894, 13 augustus 1901 en 24 maart 1931), niet in acht werden genomen ; dat dit K.B. de ambtenaar, die de monsterneming verricht, verplicht een proces-verbaal op te stellen van alle formaliteiten die hij te vervullen heeft ; dat aan de belanghebbende uitdrukkelijk de vraag moet worden gesteld of hij in het bezit wil worden gesteld van een derde staal met het oog op een tegenexpertise ; dat o.m. deze essentiële formaliteit niet werd nageleefd ;

Dat hierdoor de rechten van de verdediging werden geschonden ; de aldus onwettig uitgevoerde staalnemingen en de analyseuitslagen dienen dan ook als nietig beschouwd te worden, en als bewijsmiddel uit het debat geweerd te worden ;

Overwegende dat zelfs indien, buiten ieder gegeven van staalneming en verrichte analyses — het grondig vermoeden zou kunnen rijzen, en dit uit de eigen verklaringen van beklaagde zelf, dat, als gevolg van het gebruiken van waterstofperoxyde bij het ontsmetten zijner kruiken, bestemd voor het afhalen van slagroom, hierdoor waterstofperoxyde aanwezig zou kunnen gebleven zijn in de slagroom zelf, dan nog deze gebeurlijke vaststellingen, met de gekende gegevens van het strafdossier, niet tot strafbaarheid dezer feiten zouden kunnen leiden ; dat immers, hoewel artikel 3, § 1, van de Wet van 20 juni 1964, dat door het openbaar ministerie wordt ingeroepen, wel het verbod oplegt in de handel te brengen voedingswaren die toevoegsels bevatten die niet vooraf door de bevoegde minister zijn toegelaten, wat in casu waterstofperoxyde bij slagroom zou zijn, voor de strafbaarheid ervan dient te worden gegrepen naar artikel 10, 1°, van dezelfde wet, waarbij wordt bepaald dat gestraft wordt hij die voedingswaren in de handel brengt, terwijl hij *niet in de onwetendheid mocht zijn* dat deze waren toevoegsels bevatten die niet waren toegelaten of die de toegelaten hoeveelheid overtroffen ;

dat de wetgever aldus wel degelijk als vereiste voor de strafbaarheid stelt dat de beklaagde met kennis van zaken heeft gehandeld, en dus wist dat de verboden toevoegsels aanwezig waren ; dat trouwens artikel 3, § 2, lid 2, het eveneens uitdrukkelijk heeft over een toevoegsel dat als opzettelijk toegevoegd betiteld dient te worden, wanneer het vrijwillig, dus met voorbedachten rade ("délibérement") aan de waren werd toegevoegd ;

Overwegende dat uit geen enkel gegeven van het strafdossier ook maar enig bewijs zou kunnen worden geleverd dat beklaagde ooit vrijwillig, en met kennis van zaken, waterstofperoxyde gevoegd zou hebben bij de kwestieuze slagroom ;

Om die redenen,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak, (...)

Ontvangt het hoger beroep van het Openbaar Minis-

terie, en erover uitspraak doende ;

Bevestigt het aangevochten vonnis in al zijn beschikkingen ; laat de kosten van de aanleg ten laste van de Staat.

NOOT—Het toezicht op voedingswaren

1. Art. 5 van het Koninklijk Besluit van 28 februari 1891 houdende het reglement betreffende het toezicht van den handel in eetwaren en de wijze van het nemen van stalen bepaalt :

"Wanneer, op de uitdrukkelijke vraag welke de agent hem moet stellen, de belanghebbende het verlangen te kennen geeft in bezit te blijven van een staal der genomen koopwaar, zal deze laatste, zoo mogelijk, door den agent in drie deelen gescheiden worden, welke alle drie op de wijze, in artikel 4 aangeduid, zullen ingepakt, verzegeld en geteekend worden.

"Een der drie stalen, naar verkiezing van den belanghebbende, zal hem gelaten worden, om desgevallend voor een tegenonderzoek te dienen".

Indien de staalneming op een veiling gebeurt, wordt alleen op verzoek van de eigenaar of diens daartoe schriftelijk gemachtigde vertegenwoordiger een derde monster genomen van de voor bederf vatbare voedingsmiddelen (art. 5 van het Koninklijk Besluit van 30 september 1974).

Art. 10 van bovenvermeld besluit bepaalt :

"De agent zal proces-verbaal opmaken van de overtredingen, door hem bestatigd en desgevallende van het verzet dat men hem zou doen, alsook van al de pleegvormen die hij in voorkomend geval zal moeten vervuld hebben voor het nemen en ter bestemming zenden der stalen.

"Dit proces-verbaal zal namelijk het juiste volgnummer van het staal en de buitentekens van het omhulsel opgeven. Een afschrift ervan zal ten laatste, binnen de vier en twintig uren van vaststelling der overtreding, aan den overtreder behandigd worden".

2. Het is niet omdat de opsporingsambtenaar de bij art. 5 van het K.B. van 28 februari 1891 opgelegde vraag niet heeft gesteld of omdat hij geen bijkomend staal aan de verdachte heeft afgeleverd dat de expertise automatisch nietig zou zijn. De vervalsing van voedingswaren en de overtredingen van de verordeningen en reglementen die ter uitvoering van de Wet van 4 augustus 1890 werden uitgevaardigd, kunnen bewezen worden door alle bewijsmiddelen van gemeen recht (Cass., 15 januari 1906, *Pas.*, 1906, I, 85 ; Cass., 2 maart 1936, *Pas.*, 1936, I, 172). De feitenrechter dient telkens in concreto na te gaan of de rechten van de verdediging al dan niet werden gekrenkt door de verwaarlozing der wettelijke voorschriften (Cass., 24 maart 1943, *Pas.*, 1943, I, 101 ; Cass., 30 april 1973, *Pas.*, 1973, I, 805).

3. Een proces-verbaal dat rechtsgeldig werd opgemaakt, maar waarvan het afschrift niet binnen de termijn van vierentwintig uren aan de overtreder werd overhandigd, overeenkomstig art. 10 van bedoeld koninklijk besluit, levert niettemin een bewijs op waarvan de rechter vrijelijk de waarde beoordeelt en dat voldoende is als grondslag van zijn overtuiging, ook al geldt het ingevolge deze onregelmatigheid niet meer tot tegenbewijs (Cass., 2 oktober 1939, *Pas.*, 1939, I, 397).

4. Aangezien het in het onderhavig geval om slagroom ging, was ook het Koninklijk Besluit van 23 mei 1934 houdende het reglement op de handel in room van toepassing. Art. 8 van dit reglement verbiedt het verkopen, te koop stellen, voor de verkoop of de levering in voorraad hebben of vervoeren van slagroom die "giftige of bederfwerende stoffen" bevat. Waterstofperoxyde is een antisepticum en de voedingswaren die zulke bederfwerende stof bevatten, worden als "schadelijk" in de zin van art. 9 van het bovenvermelde koninklijk besluit beschouwd.

5. De vaststelling dat de in de slagroom aangetroffen waterstofperoxyde geen "opzettelijk" toevoegsel is, maar een "technologisch" in de zin van art. 3, § 2, van de Wet van 20 juni 1964 betreffende het toezicht op voedingswaren of stoffen en andere produkten, omdat het een overblijfsel is van een ontsmettingsmiddel gebruikt bij de reiniging van de kruiken, lijkt me ter zake irrelevant. De schadelijke aard

van een voedingswaar houdt geen verband met het "opzettelijk" of "technologisch" karakter van het toevoegsel, noch met de goede trouw, de onwetendheid of de onbevoegdheid van de bereider.

6. Bij de bestraffing wordt echter wel rekening gehouden met de goede of kwade trouw van de verdachte. Wie deze schadelijke voedingswaren verkoopt, slijt, te koop stelt of onder niet bezwarende titel overdraagt, ook al gebeurt dit zonder bedrieglijk opzet, wordt bij toepassing van art. 9 van de Wet van 20 juni 1964 gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van 26 tot 300 frank.

Wie met kennis van zaken, d.i. te kwader trouw, voedingswaren in de handel brengt die niet toegelaten toevoegsels bevatten of die de toegelaten hoeveelheid overtreffen, valt onder de toepassing van art. 10, 1°, van bedoelde wet en wordt gestraft met gevangenisstraf van één maand tot één jaar en/of een geldboete van honderd tot vijfduizend frank.

A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 21 MEI 1975

Voorzitter : de h. M. Liard

Raadsheren : de hh. J. Jans en P. Mahillon

Advocaat-generaal : de h. Marchand

Advocaten : mrs. Blontrock, De Pelsmaecker, Basyn, Van Cauwelaert en Legrand

Beslag—Bewarend beslag—Machtiging bij spoedeisende gevallen—Machtiging na vonnis.

Bewarend beslag kan slechts worden gevraagd in spoedeisende gevallen, d.i. als bij gebrek aan dringende voorzorgen de schuldeiser een ernstige benadeling kan vrezen.

Een vonnis dat de schuldeiser verkregen heeft geldt reeds als toelating om bewarend beslag te leggen, tenzij anders is beslist, maar niets verzet er zich tegen dat hij op grond van het vonnis nog een toelating tot bewarend beslag vraagt.

Gemeente Zaventem t/ N.V. Brussels Airport Parking

Gezien in eensluidend afschrift het vonnis van de beslagrechter te Brussel van 23 april 1974, van hetwelk geen betekening wordt overgelegd en tegen hetwelk op 16 december 1974 een naar termijn en vorm regelmatig beroep werd ingesteld ;

Gelet op het incidenteel beroep door eerste en tweede geïntimeerde ingesteld ;

Overwegende dat appellante, krachtens beschikking van 27 november 1973 van de beslagrechter te Brussel, bewarend beslag onder derden legde voor een bedrag van 20.000.000 fr. in handen van de laatste vier geïntimeerden op al de rekeningen van de eerste twee geïntimeerden, hierin begrepen de rekening nr. 524.500 van eerste geïntimeerde bij 5e geïntimeerde waarvan derde geïntimeerde medehoudster is ;

Overwegende dat onderhavige eis, door de eerste drie geïntimeerden ingeleid, er in hoofdde toe strekt dit bewarend beslag te horen opheffen en appellante tot schadevergoeding te horen veroordelen wegens tergend en roekeloos beslag ;

Overwegende dat de eerste rechter, oordelend dat de bestreden maatregel geen spoedeisend karakter had, de beschikking van 27 november 1973 introk en bijgevolg de opheffing van het gelegd beslag beval; dat hij de vordering voor het overige als ongegrond afwees;

Overwegende dat eerste en derde geïntimeerde een overeenkomst afsloten ingaande op 1 oktober 1969 en geldig voor 20 jaar betreffende de exploitatie op de luchthaven Brussel-Nationaal van parkeerterreinen voor motorvoertuigen en van aanverwante zaken; dat derde geïntimeerde daartoe verschillende parkeerterreinen ter beschikking stelde van eerste geïntimeerde, die 14 % van de exploitatiewinsten mocht behouden;

Overwegende dat appellante, bij gemeentelijk reglement van 24 februari 1969, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 1 juli 1971, besloot voor een periode van 5 jaar, aanvang nemende op 1 januari 1969, een belasting te heffen ten laste van al wie op het grondgebied van de gemeente een bewaarplaats voor motorvoertuigen exploiteerde en gelden inde van de personen die van deze dienst gebruik maakten;

Overwegende dat eerste geïntimeerde, op grond van dit reglement, aangeslagen werd:

1° voor het dienstjaar 1971 ten bedrage van 5.370.000 fr. waarvoor dwangbevel uitgevaardigd werd op 25 oktober 1972, geïntimeerd door het college op 26 oktober 1972 en betekend met bevel tot betaling op 27 oktober 1972;

2° voor het dienstjaar 1972 ten bedrage van 11.814.000 fr. waarvoor dwangbevel uitgevaardigd werd op 18 december 1973, geïntimeerd door het college op 19 december 1973 en betekend met bevel tot betaling op 20 december 1973;

3° voor het dienstjaar 1973 ten bedrage van 11.814.000 fr.;

Overwegende dat de eerste twee geïntimeerden hoofdens inbreuk op dit reglement in solidum veroordeeld werden bij vonnissen van de Correctionele Rechtbank te Brussel, recht doende in graad van hoger beroep,

1° bij vonnis van 11 mei 1973, voor feiten vanaf 1971 tot een provisie van 1.950.896 fr.;

2° bij vonnis van 26 februari 1975 voor feiten vanaf 1 januari 1972 tot en met 22 juni 1973 tot een geldboete van 3.866.445 fr., te vermeerderen met interesten en kosten;

Overwegende dat eerste geïntimeerde verzet deed tegen voormelde dwangbevelen met dagvaarding voor de burgerlijke rechtbank; dat deze zaken nog hangend zijn; dat de eerste twee geïntimeerden zich in cassatie voorzagen tegen voormelde correctionele vonnissen; dat afstand werd gedaan van de voorziening tegen het eerste vonnis dat niet definitief was in de zin van artikel 416 van het Wetboek van Strafvordering; dat de voorziening tegen het tweede vonnis nog hangend blijkt te zijn;

Overwegende dat bewarend beslag slechts kan worden gevraagd in spoedeisende gevallen, d.i. wanneer bij gebrek aan dringende voorzorgen de schuldeiser een ernstige benadeling kan vrezen;

Overwegende dat het hoofdelement van het actief van eerste geïntimeerde bestaat in het contract gesloten met 3e geïntimeerde, waarvan deze laatste evenwel om alderhande redenen eigenmachtig een einde kan maken met een korte opzegging zonder dat eerste geïntimeerde

aanspraak zou kunnen maken op enige andere vergoeding dan de terugbetaling van haar niet afgeschreven investeringen; dat de solvabiliteit van eerste geïntimeerde aldus vrij precair voorkomt;

Overwegende dat eerste geïntimeerde weliswaar aanvoert dat 3e geïntimeerde uitdrukkelijk verklaard heeft dat de gebeurlijke litigieuze belastingschuld te haren laste zou vallen; dat zij zich daartoe beroept op een nota van 20 maart 1974 verwijzend naar een brief van 27 maart 1972;

Overwegende dat de brief van 27 maart 1972, door derde geïntimeerde aan eerste geïntimeerde gericht, en de nota van 20 maart 1974, door een dienst van derde geïntimeerde aan een harer andere diensten gericht, geen enkele verbintenis inhouden van derde geïntimeerde tegenover appellante om zelf de litigieuze belastingschuld van eerste geïntimeerde te betalen en niet vermogen de rechtmatige vrees van appellante voor wanbetaling vanwege eerste geïntimeerde ijdel te maken;

Overwegende dat de wettelijk vereiste spoedeisendheid derhalve ter zake aanwezig is;

Overwegende dat luidens artikel 1414 van het Gerechtelijk Wetboek, elk vonnis zelfs al is het niet uitvoerbaar niettegenstaande verzet of hoger beroep, geldt als toelating om bewarend beslag te leggen voor de uitgesproken veroordelingen, tenzij anders is beslist; dat niets er zich tegen verzet dat een schuldeiser op grond van een vonnis toch nog een toelating tot bewarend beslag zou vragen;

Overwegende dat het bewarend beslag aldus alleszins rechtsgeldig is wat het bedrag van 1.950.896 fr. betreft toegekend bij vonnis van 11 mei 1973 dat niet anders beslist, al werd dit vonnis door een strafgerecht uitgesproken en al mocht het nog vatbaar zijn voor een voorziening in cassatie;

Overwegende verder dat, toen het litigieus derdenbeslag op 27 november 1973 toegelaten werd, het dwangbevel van 25 oktober 1972 ten bedrage van 5.370.000 fr. reeds betekend was met bevel tot betaling; dat het vonnis van 11 mei 1973 van de Correctionele Rechtbank te Brussel houdend veroordeling van de eerste twee geïntimeerden tot betaling van een provisie van 1.950.896 fr. reeds geïntimeerd was; dat beide bedragen slechts betrekking hadden op respectievelijk de belasting en de boete voor één semester van 1971; dat sindsdien bijna twee jaren waren verlopen terwijl hetzelfde reglement van toepassing bleef en niet betwist wordt dat de exploitatie in omvang toenam; dat eerste geïntimeerde desondanks niets betaalde en zelfs lange tijd weigerde zich aan de door het reglement opgelegde controlemaatregelen te onderwerpen;

Overwegende dat deze elementen het mogelijk maken de schuldvordering van appellante als voldoende zeker en eisbaar te beschouwen om het litigieus bewarend derdenbeslag voor een bedrag dat voorlopig op 20.000.000 fr. kan worden geraamd toe te staan op de rekeningen van eerste geïntimeerde en van tweede geïntimeerde, afgevaardigde beheerder van eerste geïntimeerde en verantwoordelijk voor de uitbating;

Overwegende dat het later betekend dwangbevel van 18 december 1973 ten bedrage van 11.814.000 fr. voor het dienstjaar 1972 en de veroordeling van 26 februari 1975 van de eerste twee geïntimeerden in solidum tot betaling van een boete van 3.866.445 fr. wegens overtre-

ding van het bewust gemeentelijk reglement deze zienswijze ten overvloede komen bekrachtigen ;

Overwegende dat de omstandigheid dat verzet met dagvaarding voor de burgerlijke rechtbank werd aange-tekend tegen voormelde dwangbevelen en dat voorziening in cassatie voorhanden of mogelijk is tegen voormelde correctionele vonnissen, de uitvoerbaarheid dezer akten schorsen doch niet beletten dat de schulden die er het voorwerp van uitmaken als zeker en eisbaar in de zin van artikel 1415 van het Gerechtelijk Wetboek zouden worden beschouwd ;

Overwegende dat het feit dat derde geïntimeerde medehoudster is van de zichtrekening nr. 524.500 van eerste geïntimeerde bij de Generale Bankmaatschappij het leggen van een bewarend derdenbeslag op die rekening ten laste van eerste geïntimeerde voor haar onverdeeld aandeel niet belet ;

Overwegende dat het hoofdberoep derhalve dient te worden ingewilligd ; dat de tegenberoepen bijgevolg ongegrond zijn ;

Om die redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der Wet van 15 juni 1935,

Gehoord het eensluidend advies door de heer advocaat-generaal Marchand in openbare zitting gegeven,

Ontvangt het hoofdberoep en de incidentele beroepen ; Doet het bestreden vonnis te niet ; Wijzigende, zegt voor recht dat er geen aanleiding toe bestaat het bewarend beslag op te heffen ;

Veroordeelt de eerste twee geïntimeerden in solidum tot de kosten in beide instanties ;

(...)

ARBEIDSHOF VAN ANTWERPEN

3e KAMER — 22 OKTOBER 1975

Voorzitter : de h. Verbruggen

Advocaat-generaal : de h. Wildiers

Advocaten : mrs. Bervoets en Stappers

1. Collectieve arbeidsovereenkomst—Ondernemings-C.A.O.—Binding—Gunstiger individuele arbeidsovereenkomst—Prevalentie van de C.A.O.—2. Arbeidsovereenkomst werklieden—Onmiddellijke beëindiging—Dringende reden—Personeelsafgevaardigde in ondernemingsraad—Ondernemings-C.A.O.—Wijziging van arbeidsvoorwaarden—Weigering van uitvoering.

1. De bepalingen van een ondernemings-c.a.o. hebben voorrang op de geschreven en de mondelinge individuele arbeidsovereenkomst, ook wanneer de loon- en arbeidsvoorwaarden die de c.a.o. vastlegt minder gunstig zijn dan de voorwaarden van de individuele arbeidsovereenkomst.

2. Terecht wordt om een dringende reden afgedankt de werkman, personeelsafgevaardigde in de ondernemingsraad, die in strijd met de bepalingen van de ondernemings-c.a.o. weigert tijdelijk in een andere afdeling

van de onderneming tegen de daar geldende loon- en arbeidsvoorwaarden te gaan werken.

V. t/ E.N.I.

Bij verzoekschrift, op 18 januari 1974 neergelegd ter griffie, stelt appellant hoger beroep in tegen het op 19 december 1973 gewezen vonnis van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen, waarbij zijn vordering tot betaling van een vergoeding van 843.501 fr. ongegrond werd verklaard.

Hoewel hij effectief lid was van de ondernemingsraad en in dienst van geïntimeerde sinds 23 april 1954, werd appellant wegens dringende redenen afgedankt, namelijk wegens weigering een tijdelijke overschakeling te aanvaarden van de afdeling atelier naar de afdeling industrie.

Appellant doet zijn hoger beroep op volgende grieven steunen :

1. De eerste rechter heeft niet onderzocht of sommige bedingen van het ondernemingsakkoord op 26 februari 1971 aangegaan tussen geïntimeerde en de vakbondsafgevaardigden van het Algemeen Belgisch Vakverbond en het Algemeen Christelijk Vakverbond rechtsgeldig waren, inzonderheid het vervangen van een overeenkomst van onbepaalde duur door een overeenkomst van tijdelijke duur met nieuwe arbeidsvoorwaarden en loonsvoorwaarden ;

2. De eerste rechter heeft uit het oog verloren dat een compromisvoorstel werd gedaan waarmee appellant zich akkoord verklaarde mits de tijdsduur van één maand schriftelijk werd vastgelegd. Door de weigering van geïntimeerde, had appellant het recht het voorstel af te wijzen ;

3. De eerste rechter vergist zich door te besluiten dat appellant weigerde te werken. Integendeel, hij wenste te blijven werken zoals voorheen.

In feite komen de verschillende grieven neer op één enkele, namelijk betreffende de geldigheid van artikel 2, § 2, van het vermelde ondernemingsakkoord, waarbij bepaald wordt : "Een werknemer kan, in het kader van zijn beroepskwalificatie, tewerkgesteld worden in gelijk welke afdeling van E.N.I. nadat hij hiervan minstens drie werkdagen van tevoren werd verwittigd. Bij tewerkstelling in de nieuwe afdeling zullen onmiddellijk de arbeidsvoorwaarden toegepast worden die eigen zijn aan die afdeling. De overschakelingen hebben een tijdelijk karakter".

Dit akkoord werd een eerste maal uitgevoerd op 13 september 1971 toen tien arbeiders werden overgeplaatst van de werkplaats te Aartselaar naar de afdeling industrie. De overschakeling heeft ongeveer zes maanden geduurd en de betrokken arbeiders ontvingen een lager loon. Moeilijkheden hebben zich toen niet voorgedaan.

Een tweede overschakeling, ditmaal van achttien arbeiders, waaronder appellant, werd aangekondigd op 8 februari 1973 met uitwerking op 13 februari 1973. Ook toen betrof het een overschakeling van de afdeling werkplaats naar de afdeling industrie.

De ontevredenheid die hieruit voortspoot leidde tot een staking.

In een tussenarrest van 9 september 1974 beval het Arbeidshof ambtshalve de heropening der debatten ten einde ingelicht te worden nopens de verschillende fasen van het collectief conflict dat in februari 1973

in de onderneming van geïntimeerde uitbrak, alsmede nopens de aanleiding en de grondslag van dit conflict.

Uit een verslag door appellant opgesteld en dat door geïntimeerde niet wordt tegengesproken lichten we volgende passus: "Tenslotte had er op 26 april 1973 een vergadering plaats van het verzoeningsbureau en de gewestelijke paritaire sectie voor de metaalbouw van Antwerpen en Limburg".

Uit de notulen van deze vergadering blijkt:

- a. dat de directie waarborgt dat het werkhuis niet gesloten zal worden,
- b. dat de overgeplaatste werknemers prioriteit zullen hebben voor wedertewerksstelling in het werkhuis,
- c. dat de syndicale afvaardiging in de toekomst veertien dagen op voorhand van de geplande overschakelingen zal worden ingelicht en juiste gegevens zullen worden verstrekt.

Alleen dit laatste punt blijkt enige verduidelijking te hebben gebracht aan het ondernemingscontract zonder evenwel de essentie ervan te hebben gewijzigd.

De oplossing van het door appellant gestelde probleem ligt blijkbaar in de juiste toepassing van de Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, meer bepaald in de artikelen 5, 6 en 19, daar het betwiste ondernemingsakkoord op vermelde artikelen stoelt.

Artikel 5 bepaalt: "De collectieve arbeidsovereenkomst is een akkoord dat gesloten wordt tussen één of meer werknemersorganisaties en één of meer werkgeversorganisaties of één of meer werkgevers en waarbij individuele en collectieve betrekkingen tussen werkgevers en werknemers in ondernemingen of in een bedrijfstak worden vastgesteld en de rechten en verplichtingen van de contracterende partijen worden geregeld".

Artikel 6 bepaalt: "De overeenkomst kan worden aangegaan in een paritair orgaan door één of meer werknemersorganisaties en één of meer werkgeversorganisaties en buiten een paritair orgaan door één of meer werknemersorganisaties en één of meer werkgeversorganisaties of één of meer werkgevers".

Artikel 19 bepaalt: "De overeenkomst is bindend voor:

(...)

alle werknemers van een gebonden werkgever".

Anderzijds heeft artikel 51 van voornoemde wet de hiërarchie van de bronnen der verbintenissen in de arbeidsbetrekkingen tussen werkgevers en werknemers vastgesteld.

Hieruit blijkt dat de overeenkomst gesloten binnen een paritair orgaan, voorrang heeft zowel op de geschreven individuele overeenkomst als op de mondelinge individuele overeenkomst.

Te vermelden is bovendien artikel 11 van de Wet van 5 december 1968: "Nietig zijn bedingen in een individuele arbeidsovereenkomst en bepalingen van een arbeidsreglement, die strijdig zijn met bepalingen van een collectieve arbeidsovereenkomst die voor de betrokken werkgevers en werknemers bindend is".

In zijn commentaar op de collectieve arbeidsovereenkomsten (zie *Annales de la Faculté de Droit de Liège*, 1969, nrs. 1 en 2, blz. 109) schrijft professor Horion: "Iedere werknemer kan, zonder zijn akkoord verplicht worden de bepalingen van een collectieve arbeidsovereen-

komst na te komen. Dit is des te belangrijker daar geen enkele wetbepaling voorschrijft dat de bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomsten noodzakelijk gunstiger moeten zijn voor de arbeiders dan de individuele overeenkomsten" (zie ook de memorie van toelichting, Belgisch Staatsblad, 15 januari 1969, blz. 29).

De grieven van appellant ten opzichte van het ondernemingsakkoord zijn derhalve ongegrond. Zijn weigering om gevolg te geven aan de overschakeling zoals deze vastgesteld was in bedoeld akkoord werd terecht beschouwd als werkweigering.

Appellant verwijt aan het ondernemingsakkoord dat de werknemer overgeleverd is aan de willekeur van de werkgever daar de reden van de overschakeling niet wordt opgegeven. Dit verwijt treft alleen de onderhandelaars indien dergelijke eis niet duidelijk werd gesteld maar blijft zonder invloed op de geldigheid van het akkoord. Zo ook de minder gunstige voorwaarden die hun verklaring vinden in het beoogde doel, met name het behoud van de tewerksstelling.

In zijn tweede conclusie stelt appellant dat er geen werkweigering was daar hij bereid was zijn oorspronkelijk werk in de afdeling atelier uit te voeren en dat hij om zijn wederindienstneming in deze afdeling verzocht heeft. Appellant heeft echter de overschakeling naar de afdeling industrie geweigerd en dit in strijd met artikel 2, § 2, van het ondernemingsakkoord waarvan de geldigheid niet betwist kan worden.

Appellant verwijt bovendien aan het ondernemingsakkoord dat geen enkele methode werd vastgelegd om de overschakelingen te laten verlopen. Zo dit verwijt enige grond heeft, kan het slechts gericht worden tot de syndicale vertegenwoordigers, die het niet nodig hebben geacht een bepaalde methode in te lassen in het akkoord. Het heeft echter geenszins tot gevolg dat het ondernemingsakkoord hierdoor ongeldig zou zijn.

Ten slotte herhaalt appellant dat in elk geval de werknemer zich akkoord moet verklaren met de overschakeling en het recht heeft deze dan ook te weigeren.

Het Hof kan deze stelling niet aanvaarden daar zij in tegenspraak is met de Wet van 5 december 1968, inzonderheid met artikel 51.

Te vermelden is nog dat appellant aanvankelijk geen bezwaar had tegen een verminderd loon te arbeiden in de afdeling industrie, maar de eis stelde dat de duur van de overschakeling, door de directie bepaald op één maand, schriftelijk zou worden vastgesteld.

Uit de stukken van de dossiers blijkt duidelijk dat de niet-vastlegging van de duur van de overschakeling de ware oorzaak is geweest van de werkweigering door appellant.

Geïntimeerde was niet verplicht op dit verzoek in te gaan. Slechts het tijdelijk karakter van de overschakeling diende zij te waarborgen.

De rechtsleer door appellant aangehaald (*J.T.T.*, 28 februari 1974 en 15 februari 1975) heeft betrekking op de eenzijdige wijzigingen die in een arbeidsovereenkomst worden aangebracht en zijn derhalve van geen invloed op het huidige geschil.

De betwisting betreft de toepassing van de Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités.

In relatie tot de arbeidswetgeving zijn de bepalingen

van een collectieve arbeidsovereenkomst slechts nietig indien zij strijdig zijn met dwingende bepalingen van wetten en besluiten (artikel 9 van voornoemde wet).

Op die gronden,

Het Hof (...)

Gehoord de heer E. Wildiers, advocaat-generaal, in de lezing van zijn gelijkkluidend schriftelijk advies ter zitting van 24 november 1975 (...); verklaart het beroep ontvankelijk doch ongegrond.

NOOT—Bovenstaand arrest behelst een interessante toepassing van de wettelijke suprematie die een ondernemings-c.a.o. bezit over de individuele arbeidsovereenkomsten, zelfs indien de bepalingen van de c.a.o. minder gunstige loon- en arbeidsvoorwaarden opleggen dan de individueel overeengekomen voorwaarden.

Krachtens de wettelijke definitie is de c.a.o. een overeenkomst die de individuele (en de collectieve) betrekkingen tussen werkgevers en werknemers *vastlegt*. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat de termen "individuele betrekkingen" de ruimste betekenis hebben en elk aspect van de inhoud, het aangaan en de beëindiging van de arbeidsverhouding omvatten. Wat de c.a.o. bepaalt "is volledig en juridisch volmaakt geregeld zonder dat partijen bij de individuele overeenkomst daaraan nog enige juridische waarde kunnen toevoegen noch aan die regeling op enigerlei wijze kunnen tornen of afbreuk doen" (*Parl. Doc., Senaat, 1967-68, verslag, nr. 78, p. 48*).

De c.a.o. vormt dus als het ware een superovereenkomst die de individuele arbeidsovereenkomst volkomen domineert, zelfs in haar essentiële bestanddelen zoals het loon en de plaats van de arbeid. De c.a.o. wordt rechtstreeks in de individuele overeenkomst opgenomen en vervangt er de bedingen die met haar bepalingen in strijd zijn (artt. 11 en 23 c.a.o.-wet). Evenwel kunnen de gunstiger arbeidsvoorwaarden die de werknemer krachtens zijn individuele arbeidsovereenkomst geniet, niet als strijdig met een bindende c.a.o. aangemerkt worden indien de c.a.o.-normen enkel als een minimum bedoeld zijn. Wanneer de c.a.o. daarentegen beoogt de normen die zij stelt als dusdanig effectief op te leggen — b.v. een maximumloon of, zoals in casu, het loon en de andere arbeidsvoorwaarden die tijdens de tijdelijke overplaatsing naar een andere ondernemingsafdeling gelden — dan wijken de gunstiger individuele arbeidsvoorwaarden voor de doorwerking van de c.a.o. (artt. 11, 19 en 51 c.a.o.-wet).

Voor een goed begrip van de betwiste c.a.o.-bepaling waarop het geschil sloeg dat door het gepubliceerd arrest beslecht werd, zij nog vermeld dat met de mogelijkheid tot overplaatsing naar een andere afdeling tegen de daar geldende arbeidsvoorwaarden, bedoeld werd de vastheid van de betrekking te verzekeren wanneer door terugloop van de bedrijfsactiviteit wegens economische redenen normaliter in de getroffen afdeling personeel zou moeten afvloeien.

R.G.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 november 1975

Delegatieovereenkomst—Art. 1275 B.W.—Verzekeringsmaatschappij draagt het beheer van haar portefeuille aan een andere over—Inning van de premies door deze laatste.

Op 10 maart 1969 deelde de verzekeringsmaatschappij M. (eiseres tot cassatie) aan haar verzekerde D. (verweerster in cassatie) mede, dat de verzekeringsmaatschappij C. haar verzekeringen in België zou beheren, met inbegrip van de polis- en de verzekerden zouden weigeren aan C. over te dragen, daar in beide gevallen de bedingen en voorwaarden

van de oorspronkelijke overeenkomsten gehandhaafd werden. Op 27 juli 1970 betekende verweerster aan eiseres, dat zij zich tegen de overdracht van haar overeenkomst verzette.

Verweerster betaalde de in 1969 en 1970 vervallen premies niet en eiseres dagvaardde haar tot betaling ervan. Met bevestiging van de beslissing van de eerste rechter verklaarde het bestreden vonnis (Rb. Namen, 7 januari 1974) de eis niet ontvankelijk; op tegeneis werd de ontbinding van het contract uitgesproken en werd eiseres tot betaling van schadevergoeding veroordeeld. Betreffende de hoofdeis gaf het vonnis de volgende redenen: de weigering om de premies te betalen lijkt gegrond, daar verweerster door ze te betalen het risico liep impliciet in te stemmen met de voorstellen in de brief van 10 maart 1969, die zij mocht weigeren, en daar art. 5 van de polis, naar luid waarvan de premie haalbaar was en betaalbaar tegen een door eiseres aangeboden kwitantie, niet in acht werd genomen, aangezien de kwitantie niet door de schuldeiser, maar in naam van de maatschappij C. werd aangeboden. Wat de tegeneis betreft, oordeelde het vonnis dat verweerster terecht kon aanvoeren, dat haar vertrouwen aan het wankelen werd gebracht door de fout van eiseres, die zo gehandeld had dat zij vanaf 1969 geen enkel risico meer zou hebben gedekt.

Die beslissing wordt op de volgende gronden vernietigd:

"Overwegende dat om de door eiseres ingestelde eis tot betaling van de premies van de door verweerster ondertekende verzekeringsovereenkomst ongegrond te verklaren, het vonnis oordeelt dat verweerster niet ingelicht was over de juiste draagwijdte van de instemming die zij zou hebben betuigd met de overdracht van haar dossier, als gevolg van de door eiseres genomen beslissing om haar portefeuille door een andere verzekeringsmaatschappij te laten beheren;

"Overwegende dat, krachtens artikel 1275 van het Burgerlijk Wetboek, een delegatie waarbij een schuldenaar aan de schuldeiser een andere schuldenaar geeft die zich tegenover de schuldeiser verbindt, geen schuldvernieuwing teweegbrengt, indien de schuldeiser niet uitdrukkelijk heeft verklaard dat hij zijn schuldenaar die de delegatie gedaan heeft, van zijn verbintenis wil ontslaan;

"Overwegende dat uit die wetsbepaling volgt dat de verzekeraar, schuldenaar van de aan de verzekerde, in geval van een eventueel ongeval, toegekende vergoeding, zelfs bij gebrek aan akkoord van de verzekerde, de verzekeringspremies kan laten innen door een derde aan wie hij het beheer van zijn portefeuille overdraagt;

"Overwegende dat het vonnis, derhalve, wettelijk niet heeft kunnen beslissen dat verweerster de betaling van de verzekeringspremies kon weigeren om de redenen dat, enerzijds, die betaling kon impliceren dat zij instemde met voorstellen van overdracht die zij kon weigeren, en, anderzijds, daar de kwitantie door de schuldeiser niet aangeboden werd, het beginsel dat de schuld 'haalbaar' was, niet in acht genomen werd; dat het vonnis om dezelfde redenen evenmin wettelijk heeft kunnen beslissen dat eiseres, door de kwitantie door een andere verzekeringsmaatschappij te laten aanbieden, het vertrouwen van verweerster aan het wankelen heeft gebracht en, op die wijze, een fout heeft begaan die de ontbinding van de overeenkomst en de veroordeling van eiseres tot een schadevergoeding verantwoordt;

"Dat het middel gegrond is".

(Voorzitter: de h. Perrichon—Raadsheer-rapporteur: de h. Closon—Advocaat-generaal: de h. Charles—Advocaat: mr. Ansiaux—In de zaak: N.V. M. t/ D.).

Hof van Cassatie (2e Kamer), 23 december 1975

Verkeer—Bestuurder die een maneuver uitvoert—Verplichting de andere bestuurders te laten voorgaan—Duur.

Het bestreden vonnis (Corr. Dendermonde, 10 februari 1975) wordt wegens schending van art. 17 Wegverkeersreglement op de volgende gronden vernietigd:

"Overwegende dat de verplichting de andere bestuurder te laten voorgaan, bij voormeld artikel 17 opgelegd aan de bestuurder die een maneuver wil uitvoeren, niet beperkt blijft tot het ogenblik waarop het maneuver wordt aangevangen,

maar bindend blijft tijdens de hele duur ervan totdat de bestuurder zijn normale plaats in het verkeer heeft ingenomen ;

"Overwegende derhalve dat het vonnis, door te overwegen 'dat wie een manoeuvre begint wanneer geen andere weggebruiker in zicht is geen inbreuk begaat op artikel 17 van het wegverkeersreglement', zijn beslissing niet wettelijk rechtvaardigt ;

"Overwegende dat zo het vonnis weliswaar vaststelt dat het voertuig van eiser nog niet in beweging was op het ogenblik dat verweerder uit de stationeerplaats vóór zijn woning achteruitreed en dat eiser op vrij korte afstand van verweerder was vertrokken, het echter niet vaststelt dat het opdagen van de wagen van eiser voor verweerder onvoorzienbaar was".

(Voorzitter : de h. Wauters—Raadsheer-rapporteur : de h. Sury—Advocaat-generaal : de h. Velu—Advocaat : mr. Schuerman—In de zaak : Van R. t/ P.).

NOOT—Zie Cass., 24 mei 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 946. Een manoeuvre is beëindigd wanneer de bestuurder die het uitvoert, zijn plaats in het normale verkeer opnieuw heeft ingenomen (Cass., 2 december 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 323).

De verplichting de andere bestuurders te laten voorgaan is algemeen en houdt geen verband met het in acht nemen van de voorschriften van het reglement door de andere bestuurders, voor zover hun plotseling opdagen niet onvoorzienbaar was (Cass., 26 maart 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 740). Zie ook Hof Brussel, 20 maart 1973, *J.T.*, 1974, 618, nr. 16.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 9 januari 1976

Samenloop in strafzaken—Verkeersongeval—Afzonderlijke straffen wegens overtreding van het Wegverkeersreglement en wegens rijden onder dronk invloed—Oorzakelijk verband—Eis voor de burgerlijke rechter—Controle van het Hof van Cassatie.

Op een cassatieberoep tegen Hof Brussel, 6 juli 1974, handelt het Hof zijn vroegere stelling (zie o.m. Cass., 20 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1275, en het in de noot geciteerde artikel van M. VAN QUICKENBORNE), maar in casu is het desbetreffend opgeworpen middel niet ontvankelijk :

"Overwegende dat de strafrechter die, wegens een inbreuk op het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer enerzijds, en wegens het sturen van een voertuig op een openbare plaats in staat van dronkenschap en/of alcoholintoxicatie anderzijds, afzonderlijke straffen uitspreekt, weliswaar in principe, impliciet doch noodzakelijk beslist dat de staat van dronkenschap en/of alcoholintoxicatie noch de oorzaak noch een van de oorzaken van het ongeval is geweest ;

"Overwegende echter dat de burgerlijke rechter alleen is gehouden door hetgeen met zekerheid door de strafrechter is gevonnis ;

"Overwegende dat noch de bestreden beslissing, noch enig ander procedurestuk waarop het Hof vermag acht te slaan, de motivering van het strafvonnis overneemt waarbij eiser tot twee onderscheiden straffen werd veroordeeld ;

"Overwegende dat, bij gebrek aan overlegging van de tekst van dit vonnis, het Hof niet in de mogelijkheid is na te gaan of, wegens een tegenstrijdigheid in de motivering van de strafrechter, niet een onzekerheid bestaat nopens het rechterlijk gewijsde, noch of, ingevolge de vaststelling van een feitelijke onderbreking van het sturen, op de openbare weg en het hervatten van dit sturen, de strafrechter, zonder artikel 65 van het Strafwetboek te schenden, niet een tweede straf heeft kunnen uitspreken ;

"Overwegende dat het Hof derhalve niet kan nagaan of het principe van het gezag van het gewijsde en de in het middel aangehaalde wetsbepalingen werkelijk werden geschonden ;

"Dat het middel niet ontvankelijk is".

(Voorzitter-rapporteur : de h. de Vreese—Advocaat-generaal : de h. Colard—Advocaten : mrs. Bützler en Houtekier—In de zaak : Van R. t/ N.V. U.).

Hof Antwerpen (5e Kamer), 18 november 1975

Hoger beroep—Vorm—Inleiding tegen vaste datum hoewel dit niet vereist was.

Geïntimideerde werpt de niet-ontvankelijkheid van het hoger beroep op omdat het verzoekschrift een vaste datum van verschijning vermeldt, ofschoon het geen van de in art. 1063 Ger. W. opgesomde gevallen betrof, zodat het verzoekschrift geen dag en uur van verschijning diende te vermelden (art. 1057, 7°).

"Overwegende dat de opsomming in artikel 1063 Gerechtelijk Wetboek limitatief is, daar hoger beroep zonder inleiding op vaste datum de regel is en inleiding op vaste datum de uitzondering ;

"Overwegende dat het verzoekschrift de artikelen 1061 en 1062 Gerechtelijk Wetboek citeert en de minimumtermijn om te verschijnen in acht genomen werd, zodat in casu de vermelding van een bepaalde datum als louter overbodig kan worden beschouwd en de voorschriften van artikel 1057 Gerechtelijk Wetboek werden nageleefd ;

"Overwegende dat geïntimideerde op dit punt ten onrechte de niet-toelaatbaarheid opwerpt."

(Voorzitter : de h. L. Meers—Raadsheer : de hh. L. Janssens en L. Van Gelder—Advocaten : mrs. Samyn loco Segers en Coomans loco Geyskens—In de zaak : Germeau t/ Aron).

NOOT—Zie E. GUTT en A.-M. STRANART-THILLY, "Examens de jurisprudence (1965 à 1970) - Droit judiciaire privé", *R.C.J.B.*, 1974, 603-604.

BOEKBESPREKING

ST. GAGNER, HANS SCHLOSSER, WOLFGANG WIEGAND, *Festschrift für Hermann Krause*. Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1975, D.M. 128.

In dit Festschrift zijn dertien rechtshistorische studies opgenomen ter ere van de rechtshistoricus, Hermann Krause, tot 1972 hoogleraar aan de universiteit te Augsburg.

Hans-Rudolf Hagemann bewijst in "Vom Diebstahl im altdutschen Recht", dat in de oudste volksrechten onderscheid wordt gemaakt tussen kleine en grote diefstal, wat een nawerking was van het dubbel karakter, dat eens de diefstal als eigendomsdelict en als sacraal delict heeft gehad.

Horst Fuhrmann bespreekt de begrippen "Volkssoeveränität und Herrschaftsvertrag bei Manegold von Lautenbach", een geleerde clericus uit de Elzas rond de jaren 1100, die als de eerste middeleeuwse vertegenwoordiger van de leer van de volkssoevereiniteit wordt beschouwd. Hans Schlosser vergelijkt en analyseert de "Prozesseite der Kleriker im Verfahren vor dem weltlichen Zivilgericht während des späten Mittelalters", terwijl Heinz Lieberich onder de titel "Rittermässigkeit und bürgerliche Gleichheit" opmerkingen maakt over de maatschappelijke positie van de burger tijdens de Middeleeuwen.

Michael Kobler geeft van zijn kant een aantal bedenkingen "Zu den Anfängen der Schiedsgerichtsbarkeit in Südtirol", terwijl Gerd Kleinheyer "Die Regensburger Peinliche Gerichtsordnung" uit 1570 — hetzelfde jaar dat in de Nederlanden de "Criminele Ordonnantien" van Alva gepubliceerd werden — ontleedt en met de Carolina (1532) en de Bayerische Malefizordnung (1616) vergelijkt.

In "Zur Herkunft und Ausbreitung der Formel 'Habere fundatum intentionem'" geeft Wolfgang Wiegand een inleidende studie tot de rechtsbronnen- en rechtsaanwendingsleer uit de Receptietijd en uit de *usus modernus*. Werner Ogris bespreekt in "De Sententiis ex plenitudine potestatis" de "Kabinetjustiz", vooral dan uit de 18e eeuw.

Hans Hattenhauer maakt van zijn kant een exegese over de rol van "Burchard Wilhelm Pfeiffer und die Bauernbefreiung in Kurhessen". Het opstel van Wilhelm Ebel behan-

delt het adagium "Tausch ist edler als Kauf" in verband met Jacob Grimms studie over "Deutsche Rechtsaltertümer".

Johannes Bärmann geeft een aantal interessante gegevens "Zur Vorgeschichte des § 346 HGB" (het "Schweigen im Rechtsverkehr"), terwijl Karl Kroeschel in "Ein vergessener Germanist des 19. Jahrhunderts" Willem Arnold (1826-1883) huldigt.

De belangrijkste en grootste bijdrage is de studie over "Zielsetzungen und Werkgestaltung in Paul Roths Wissenschaft" (van p. 276 tot 450).

Door zijn gevarieerdheid brengt dit *Festschrift* een evenwichtige en waardige hulde aan de zo veelzijdige Hermann Krause. Een lijst van zijn publikaties is vooraan in het boek opgenomen.

L. Th. Maes

BENELUXRECHT

Goedkeuring van drie overeenkomsten

Bij de Nederlandse Tweede Kamer zijn drie wetsontwerpen ingediend tot goedkeuring van de Beneluxovereenkomst inzake commorientes, ondertekend te Brussel op 29 december 1972 (zie o.m. Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973, nr. 36), de Beneluxovereenkomst betreffende de agentuurovereenkomst en de Beneluxovereenkomst houdende eenvormige wet betreffende de dwangsom, deze beide laatste overeenkomsten ondertekend te Den Haag op 26 november 1973 (zie o.m. R.W., 1973-74, 1022, 1668 en 1740).

Mogen wij verwachten dat in België binnenkort eveneens wetsontwerpen tot goedkeuring van deze Beneluxovereenkomsten en tot wijziging van de Belgische wetgeving zullen worden ingediend?

Benelux-Verdrag houdende eenvormige wet inzake het Internationaal Privaatrecht

Het ziet er naar uit, dat de eenmaking van het internationaal privaatrecht in Beneluxverband nog niet voor morgen is. In het Nederlands Juristenblad (76/8) werd een door Prof. Mr. J.E. Schultsz ingezonden daarop betrekking hebbende passage uit het zeventiende en achttiende verslag van de Regeringen, op 20 juni 1975 aangeboden aan de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, overgenomen. Deze passage luidt als volgt:

"Zoals in het vorige verslag reeds werd vermeld waren in de loop van de internationale procedures tot goedkeuring van het Benelux-Verdrag van 3 juli 1969, houdende eenvormige wet inzake het internationaal privaatrecht, een aantal problemen gerezen, zowel met betrekking tot de inhoud van de eenvormige wet als in verband met de lopende E.G.-werkzaamheden, waarbij op oplossingen wordt aangestuurd die op bepaalde punten afwijken.

De ministers van Justitie besloten de uitvoering van de beslissing van 6 juli 1970 van de tweede regeringsconferentie, om het Benelux-Verdrag inzake het internationaal privaatrecht ongewijzigd aan de Parlementen ter goedkeuring voor te leggen, op te schorten en stelden binnen de Commissie voor Justitie een werkgroep *ad hoc* in die zich moest beraden over de vraag of de eenvormige wet diende te worden gewijzigd door opstelling van een aanvullend protocol bij het verdrag. De ministers van Justitie hoopten hierover in de loop van het eerste halfjaar 1973 definitief te kunnen beslissen.

Tijdens de te Luxemburg gehouden plenaire zitting van 15 december 1972 legt Uw Raad zich neer bij de conclusie, vervat in het namens de Commissie voor de wetgeving uitgebrachte verslag over het Zestiende Gezamenlijke Verslag aangaande de eenmaking van het recht, doc. 132-3, blz. 5, luidende als volgt: "Tot besluit stelt de Commissie voor aan de Regeringen te vragen niet langer te wachten met het indienen van de ratificatie-ontwerpen bij hun eigen Parlement en zich niet te laten beïnvloeden door bezwaren geopperd door de universitaire middelen".

De Werkgroep 'Internationaal privaatrecht' stelde in oktober 1973 ten behoeve van de Ministeriële Werkgroep van Justitie een nota op.

In deze nota werd aan de ministers van Justitie voorgesteld de procedure tot goedkeuring van het Verdrag van 1969 te doen staken en de werkgroep op te dragen om voor ultimo 1974 nieuwe voorstellen te doen voor bepaalde onderdelen van het familierecht, en meer in het bijzonder voor het huwelijksgoederenrecht en t.a.v. de rechten en verplichtingen van echtgenoten, ten einde betere aansluiting te verkrijgen bij de hieromtrent heersende moderne rechtsopvattingen en aldus een nieuwe eenvormige reglementering voor te bereiden die opgenomen zou kunnen worden in een afzonderlijke overeenkomst.

De Ministeriële Werkgroep van Justitie besprak deze nota van de Werkgroep 'Internationaal privaatrecht' tijdens haar vergadering van 26 november 1973. Tijdens deze vergadering werd de navolgende principiële beslissing genomen: "De omstandigheden dat een onderwerp in een andere internationale organisatie dan Benelux in behandeling is of wordt genomen, kan op zichzelf geen beslissend argument zijn om de behandeling van dat onderwerp in Beneluxverband niet ter hand te nemen. De logica kan evenwel voorschrijven dat een dergelijke omstandigheid in bepaalde gevallen een factor kan vormen bij de overweging of het zinvol is de behandeling van dat onderwerp in Beneluxverband voort te zetten".

In de lijn van deze opvatting besloten de ministers de procedure tot goedkeuring van het Benelux-Verdrag, houdende eenvormige wet betreffende het internationaal privaatrecht, in de drie landen te doen staken. Anderzijds verwierpen de ministers het voorstel van de Werkgroep om de werkzaamheden tot eenmaking van het internationaal privaatrecht voort te zetten op het gebied van het familierecht.

Het was de ministers namelijk gebleken dat de opstelling van een Verdrag inzake het huwelijksgoederenrecht een agendapunt vormde door de dertiende zitting van de Haagse Conferentie voor internationaal privaatrecht. De eenmaking van dit onderdeel van het internationaal privaatrecht in ruimer verband is ontegenzeggelijk interessanter dan alleen tussen de Beneluxlanden. Op grond van deze overwegingen besloten de ministers van Justitie van dit onderwerp af te zien.

Wat de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten betreft werd overwogen dat deze materie nauw verband houdt met het huwelijksgoederenrecht; het zou dus gewenst zijn dat de daarvoor gekozen oplossingen in dezelfde lijn zouden komen te liggen als die voor het huwelijksgoederenrecht.

Tenslotte meenden de ministers van Justitie dat het erfrecht als zelfstandige materie een onvoldoende motivering vormde tot voortzetting der werkzaamheden van de werkgroep en dat bovendien het welslagen daarvan verre van zeker was gelet op de inmiddels aan de dag getreden verschillen van opvatting daaromtrent tussen de deskundigen der drie landen.

Derhalve werd besloten de Commissie voor de wetgeving een nota aan te bieden waarin de juridische en de beleids-overwegingen werden uiteengezet welke tot de hierboven genoemde beslissingen hebben geleid".

EUROPEES RECHT

Weekoverzicht van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

(Week 2-6 februari 1976)

Op 3 februari 1976 nam het Hof van Justitie in een plechtige zitting afscheid van professor R. Monaco, rechter in het Hof sinds 7 oktober 1964. Professor Monaco zal zijn werkzaamheden op juridisch gebied voortzetten in Italië, waar hij is benoemd tot secretaris-generaal van het "Institut international pour l'unification du droit privé" te Rome.

In dezelfde zitting legde prof. F. Capotorti, die is aangeworven als opvolger van prof. Monaco als rechter, de eed af bedoeld in artikel 2 van 's Hofs Statuut: "Alvorens zijn ambt te aanvaarden, moet iedere rechter in openbare zitting de eed afleggen, dat hij zijn functie zal uitoefenen in volkomen onpartijdigheid en geheel overeenkomstig zijn geweten en dat hij niets van het geheim der beraadslagingen openbaar zal maken". In zijn welkomstrede belichtte president R. Lecourt de hoofdlijnen van de loopbaan van de nieuwe Europese rechter.

Professor Capotorti werd geboren te Napels in 1925 en behaalde op 20-jarige leeftijd zijn doctorstitel aan de universiteit aldaar. Zijn universitaire loopbaan bracht hem naar Cagliari en Bari en vervolgens in 1968 weer naar Napels als gewoon hoogleraar voor het onderwijs der internationale organisaties.

Sedert 1970 was prof. Capotorti belast met de leiding van het instituut voor publiekrecht van de faculteit voor economie en handel van de universiteit te Napels en daarnaast hoogleraar Internationaal privaatrecht bij de faculteit voor politieke wetenschappen van de universiteit te Rome.

Naast zijn onderwijstaken vervulde professor Capotorti verschillende functies voor de Italiaanse regering: hij was onder meer lid van de Raad voor diplomatieke geschillen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, de Italiaanse raadgevende Commissie voor de rechten van de mens, de Italiaanse Commissie voor de Unesco, de Italiaanse delegatie bij de Algemene vergadering der Verenigde Naties.

Prof. Capotorti heeft voorts talrijke volkenrechtelijke studies op zijn naam staan.

Verkiezing van de president en samenstelling van de eerste kamer.

In verband met het aftreden van de heer R. Monaco als rechter heeft het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in de zitting van 3 februari 1976 de heer A. O'Keefe, rechter, gekozen tot president van de eerste kamer voor het tijdvak tot 7 oktober 1976.

Het Hof van Justitie heeft de eerste kamer samengesteld als volgt: A. O'Keefe, president; A.M. Donner, J. Mertens de Wilmars en R. Capotorti, rechters; advocaten-generaal: J.P. Warner en G. Reischl.

Arresten

Zaak 59/75 — Pubblico Ministero/Manghera en anderen (prej. zaak)

Verzoekster in het hoofdgeding, de firma Manghera, heeft na 1 januari 1970 in het buitenland en, althans ten dele, in de Lid-Staten der Gemeenschap gefabriceerde tabak rechtstreeks in Italië ingevoerd, buiten het staatsmonopolie om en zonder daarvoor de geldende rechten te hebben voldaan.

Op grond van de Italiaanse wet van 1942 tot instelling van

een staatsmonopolie voor de fabricage, de bereiding, de invoer en de verkoop van tabak stonden de betrokkenen terecht voor de rechtbank te Como.

Waar de hun te laste gelegde feiten zijn begaan nadat de exclusieve monopolierechten krachtens artikel 37 E.E.G.-Verdrag waren vervallen, heeft de rechter van instructie te Como het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van artikel 37 dat bepaalt dat *de Lid-Staten hun nationale monopolies van commerciële aard geleidelijk aanpassen in dier voege dat aan het einde van de overgangperiode elke discriminatie tussen de onderdanen van de Lid-Staten is uitgesloten*.

Het Hof gaat in op de opzet van de verdragsbepalingen en concludeert dat deze ertoe strekken eerbiediging te verzekeren van de grondregel van het vrij verkeer van goederen binnen de gemeenschappelijke markt, met name door afschaffing van kwantitatieve beperkingen en maatregelen van gelijke werking in het handelsverkeer tussen Lid-Staten.

Deze doelstelling zou niet worden bereikt indien in een Lid-Staat met een monopolie van commerciële aard het vrij verkeer vanuit de andere Lid-Staten van waren van gelijke aard als die waarnaar het nationale monopolie zijn bemoeiingen uitstrekt, niet zou zijn verzekerd.

De nationale rechter vroeg in de tweede plaats of artikel 37 rechtstreeks toepasselijk is en voor particulieren subjectieve rechten doet ontstaan welke door de nationale rechter moeten worden gehandhaafd.

Het Hof verklaarde voor recht dat artikel 37, lid 1, E.E.G.-Verdrag aldus is te verstaan dat vanaf 31 december 1969 — het einde van de overgangperiode — ieder nationaal monopolie van commerciële aard in dier voege moest zijn aangepast dat een exclusief recht op invoer uit de andere Lid-Staten was afgeschaft en dat aan het einde van de overgangperiode door de onderdanen van de Lid-Staten een beroep op deze beperking kan worden gedaan voor de nationale rechterlijke instanties.

's Raads resolutie van 1970, waarin aan de Franse en Italiaanse regering wordt opgedragen alle maatregelen te nemen die noodzakelijk zijn om een einde te maken aan de discriminatie die voortvloeit uit nationale monopolies van commerciële aard, zulks uiterlijk op 1 januari 1976, brengt geen wijziging in de draagwijdte en de rechtstreekse toepasselijkheid van artikel 37, lid 1.

Zaak 63/75 — S.A. Fonderie Roubaix en Société Nouvelle des Fonderies A. Roux 3-2-76

Moet een tussen twee ondernemingen uit een Lid-Staat gesloten overeenkomst om een door een der partijen uit een andere Lid-Staat geïmporteerd produkt met zo min mogelijk kosten, door het gebruik van de opslagfaciliteiten en het verkoopnet van de andere partij, te verkopen, al dan niet worden geacht "betrekking te hebben" op de invoer en uit dien hoofde aanmeldingsplichtig te zijn overeenkomstig artikel 4, lid 1, van verordening no. 17 van de Raad.

Deze vraag werd door de Cour d'Appel te Parijs voorgelegd aan het Hof naar aanleiding van een geschil tussen twee Franse bedrijven. De feiten waren de volgende. Roubaix had het alleenverkooprecht voor door een Duits bedrijf vervaardigde gietstukken van het merk Gopag. In 1964 werd dit recht uitgebreid tot het gehele Franse grondgebied. Roubaix verplichtte zich harerzijds geen soortgelijke produkten te vervaardigen en direct noch indirect voor een concurrent te werken. In oktober 1964 verleende Roubaix op haar beurt aan Fonderie Roux het alleenverkooprecht voor Gopag-produkten in 24 Zuidfranse departementen. In dit contract was onder meer bepaald dat de geldigheid daarvan afhankelijk was van het voortbestaan van Roubaix's contract met

Gopag en dat ook Roux zich verplichtte geen soortgelijke produkten te vervaardigen en direct noch indirect voor concurrenten van Gopag te werken. Het kwam tot een geschil tussen de beide Franse firma's toen Roux in 1972 gietstukken uit Zwitserland ging betrekken. Roux stelde in verweer dat het contract van Roubaix met Gopag wegens strijd met artikel 85 nietig was en bijgevolg ook haar eigen contract met Roubaix.

Voor de nationale rechter rees dus de vraag of de litigieuze overeenkomst, aangenomen dat zij valt onder het verbod van artikel 85, lid 1, en niet in aanmerking komt voor generieke vrijstelling krachtens verordening no. 67/67 van de Commissie, voor een eventuele ontheffing ex artikel 85, lid 3, vooraf moest worden aangemeld.

Het Hof verklaarde — met verwijzing naar de in artikel 4 nagestreefde administratieve vereenvoudiging — voor recht dat artikel 4, lid 1, van verordening no. 17, waarbij overeenkomsten die noch op de invoer noch op de uitvoer betrekking hebben, worden vrijgesteld van aanmelding, aldus moet worden verstaan dat het mede ziet op alleenverkoopovereenkomsten, wanneer de daarin beoogde verhandeling uitsluitend plaatsvindt op het grondgebied van de ene Lid-Staat waaronder de ondernemingen ressorteren, zelfs al zijn de goederen in een vroeger stadium uit een andere Lid-Staat ingevoerd. De communautaire voorschriften beogen niet overeenkomsten die, hoewel gesloten tussen twee ondernemingen uit één Lid-Staat, niettemin bij uitzondering de handel tussen Lid-Staten merkbaar ongunstig beïnvloeden, doch voor het overige aan alle voorwaarden voor vrijstelling van aanmelding voldoen, van de generieke vrijstelling uit te sluiten. Het Hof wees in zijn overwegingen op de taak van de nationale rechter op dit gebied. Deze dient te beoordelen — behoudens eventuele toepassing van artikel 177 — of deze overeenkomsten de handel tussen Lid-Staten merkbaar gunstig kunnen beïnvloeden en bovendien vast te stellen of de hierbedoelde overeenkomsten ondanks uitgebleven aanmelding in het bereik komen van de generieke vrijstelling.

Zaak 87/75 — Conceria Daniele Bresciani/Amministrazione Italiana della Finanze 5-2-76

In 1969 en 1970 heeft de leerlooierij Daniele Bresciani verschillende partijen ruwe runderhuiden uit Frankrijk en Senegal ingevoerd in Italië.

Bij Italiaans wetsdecreet van 27 juli 1934 werd bepaald dat ieder in Italië ingevoerd dierlijk produkt aan de grens een gezondheidskeuring moet ondergaan waarover een heffing verschuldigd is.

De firma Bresciani moest bij invoer van runderhuiden heffingen wegens gezondheidskeuring betalen en vorderde voor de rechtbank te Genua terugbetaling van deze belasting, stellende dat toepassing van de heffing bij invoer van huiden uit Frankrijk verboden was op grond van artikel 13, lid 2, E.E.G.-Verdrag en bij invoer van huiden uit Senegal, een met de Gemeenschap geassocieerde Staat, op grond van de Overeenkomst van Jaounde. De nationale rechter wendde zich tot het Hof van Justitie met een aantal vragen inzake de uitlegging van het begrip "heffingen van gelijke werking als douanerechten" in het E.E.G.-Verdrag en de Overeenkomsten van Jaounde, en verzocht het Hof rekening te houden met drie bijzonderheden:

— het feit dat de belasting gerelateerd is aan de hoeveelheid goederen en niet aan hun waarde onderscheidt het litigieuze recht van de belastingen die vallen onder het verbod van artikel 13, lid 2, E.E.G.-Verdrag;

— het litigieuze recht is niets anders dan de tegenprestatie voor een dienstverrichting (onderzoek en analyse van de

geïmporteerde goederen);

— bedoeld recht is ook van toepassing op soortgelijke produkten van nationale herkomst, ofschoon het daar op andere wijze en op andere tijdstippen wordt geheven.

Eens te meer heeft het Hof van Justitie erop gewezen dat de Gemeenschap is gegrond op een douane-unie waarin tussen de Lid-Staten douanerechten en "heffingen van gelijke werking" verboden zijn en een gemeenschappelijk douanetarief is vastgesteld in de betrekkingen met derde landen. Artikel 13, lid 2, E.E.G.-Verdrag verplicht de Lid-Staten de invoerrechten geleidelijk op te heffen zodat deze aan het einde van de overgangperiode volledig zijn afgeschaft. Dit wordt aangevuld met de verplichting heffingen van gelijke werking af te schaffen en te verzekeren dat het grondbeginsel van het vrij verkeer van goederen binnen de gemeenschappelijke markt niet wordt aangetast doordat de Lid-Staten alle mogelijke soorten heffingen toepassen.

Het Hof verklaarde voor recht dat eenzijdig toegepaste heffingen, ongeacht de benaming of de wijze waarop zij worden toegepast, bij invoer van goederen uit een andere Lid-Staat op het tijdstip van de grensovergang, heffingen van gelijke werking als douanerechten vormen.

Daarbij doet volgens het Hof niet ter zake of het invoerrecht gerelateerd is aan de hoeveelheid goederen en niet aan hun waarde, en evenmin dat het litigieuze recht de tegenprestatie is voor een gezondheidskeuring.

De Italiaanse rechter vraagt in de tweede plaats of de rechtstreekse werking van artikel 13, lid 2, E.E.G.-Verdrag is ingegaan op 31 december 1969 (einde van de overgangperiode) of op 1 juli 1968 (tijdstip van opheffing der invoerrechten binnen de Gemeenschap overeenkomstig het besluit van de Raad van 26 juli 1966). Daar dit besluit slechts van toepassing is op uitdrukkelijk genoemde maatregelen, moet worden geantwoord dat de rechtstreekse werking van artikel 13, lid 2, slechts vanaf 1 januari 1970 kan worden ingeroepen.

De derde en vierde vraag luiden of het begrip heffing van gelijke werking dezelfde draagwijdte heeft in de Overeenkomsten van Jaounde van 1963 en 1969 als in artikel 13, lid 2, E.E.G.-Verdrag.

Het Hof gaat in op de geest, de opzet en de tekst van de Overeenkomst van Jaounde, die de belangen en de welstand van de bewoners der G.A.S.M.-landen moet begunstigen. Uit de Overeenkomst blijkt dat zij niet gesloten is om gelijkheid te scheppen tussen de verplichtingen die de Gemeenschap jegens de geassocieerde Staten op zich neemt, doch om de ontwikkeling van deze laatste te begunstigen, hetgeen erkenning van de rechtstreekse werking van een aantal verdragsbepalingen door de Gemeenschap niet belet.

Het Hof verklaarde voor recht dat de bepaling van de Overeenkomst van Jaounde inzake de invoerrechten en heffingen van gelijke werking (artikel 2, lid 1) vanaf 1 januari 1970 de justitiabelen het recht verleent om betaling van heffingen van gelijke werking als invoerrechten aan een Lid-Staat te weigeren, van welk recht voor de nationale rechter van de Gemeenschap handhaving kan worden gevraagd.

Zaak 94/75—Süddeutsche-Zucker/Hauptzollamt Mannheim (prej. zaak) 5-2-76

Het Finanzgericht Baden-Württemberg heeft het Hof van Justitie verzocht om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van een verordening van de Commissie tot vaststelling van enkele uitvoeringsbepalingen welke noodzakelijk zijn voor de toepassing van het quotasysteem in de sector suiker. Over de boven het basisquotum van de fabrikant geproduceerde hoeveelheid suiker is een produktieheffing verschuldigd.

Het hoofdgeding is aanhangig gemaakt door Süddeutsche-

Zucker AG, die betwistte dat "suikerveegsel" moest worden meegeteld bij de berekening van de suikerhoeveelheid waarover heffing verschuldigd was. Verzoekster in het hoofdgeding stelde dat suikerveegsel gedurende een vorig seizoen geproduceerde suiker is, die bij de verpakking en verzending wordt gemorst en vervolgens weer wordt bijeengeveegd in de fabriek en opnieuw wordt geraffineerd met het oog op de verkoop.

Het Hof verklaarde voor recht dat van de berekening van de hoeveelheid suiker bedoeld in verordening no. 142/69 van de Commissie zijn uitgesloten de hoeveelheden witte suiker, vervaardigd uit suikerveegsel afkomstig van een vorig suikerseizoen.

Voor deze berekening wordt suikerveegsel afkomstig van een vorig verkoopseizoen uitgedrukt in witte suiker in functie van het saccharosegehalte.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

Vrije Universiteit Brussel — Centrum voor burgerlijk recht — Studiedag over het hervormd echtscheidingsrecht

"Het Centrum voor Burgerlijk Recht organiseert op zaterdag 24 april 1976 een studiedag over het Hervormd Echtscheidingsrecht in België, onder de leiding van prof. dr. G. Baeteman.

Referaten worden gehouden door:

Mevrouw Bax, assistente departement rechten U.I.A. "Echtscheiding op grond van bepaalde feiten";

De Heer C. De Busschere, assistent faculteit rechtsgeleerdheid K.U.L. "Echtscheiding na feitelijke scheiding";

Mevrouw H. Casman, assistente V.U.B. "Echtscheiding door onderlinge toestemming" en "Scheiding van tafel en bed";

De Heer J. Gerlo, assistent V.U.B. "De gevolgen van de echtscheiding".

Minister van Justitie, Herman Vanderpoorten, zal de slottoespraak houden.

Wetsvoorstel tot benoeming van een Koninklijke Commissaris voor de studie van de Globale Hervorming van het Burgerlijk Wetboek

Een aldus luidend wetsvoorstel werd op 12 december 1975 ingediend door de volksvertegenwoordiger G. Verhaegen, mede ondertekend door zijn collega's H. Suykerbuyk en A. Kempenaere (*Parl. St. Kamer*, 773 (1975-76), nr. 1).

In de memorie van toelichting wordt o.m. medegedeeld dat de auteurs van het wetsvoorstel in grote trekken de stellingen van het in 1966 door de redactie van het *Tijdschrift voor Privaatrecht* georganiseerd colloquium (T.P.R. 1966, blz. 511-545) onderschrijven en meer in het bijzonder voor wat de techniek en de grenzen van een eventuele herziening betreft.

De tekst van het wetsvoorstel luidt:

Artikel 1. De Koning kan, bij een in Ministerraad overlegd besluit, een Koninklijke Commissaris en vijf adjunct-koninklijke commissarissen benoemen.

Art. 2. De Koninklijke Commissaris is ermede belast aan de Regering, door bemiddeling van de Minister van Justitie, een voorontwerp van wet tot hervorming van het burgerlijk wetboek voor te leggen.

Art. 3. De vijf adjunct-commissarissen zullen respectievelijk en nominatief worden aangeduid voor de volgende delen van het burgerlijk wetboek:

1° personenrecht, familierecht en huwelijksvermogensrecht;

2° erfrecht;

3° zakenrecht;

4° verbintenissenrecht;

5° eenmaking van het burgerlijk recht en het handelsrecht.

Art. 4. De Koninklijke Commissaris is belast met de coördinatie van de respectievelijke onderdelen van het verslag, het

opstellen van het algemeen plan voor herstructurering en het definitief opstellen van het verslag na gezamenlijke voorafgaande bespreking met de adjunct-commissarissen.

Art. 5. De Koninklijke Commissaris en de adjunct-commissarissen zullen:

1° optekenen wat uit de huidige wetgeving kan behouden worden en eventueel alleen naar de vorm moet worden gewijzigd;

2° aan het Parlement vraagpunten voorleggen betreffende de wijziging van belangrijke materies, waarvoor bepaalde opties moeten genomen worden;

3° voor bepaalde materies sociologische onderzoeken laten verrichten.

Art. 6. De Koninklijke Commissaris en de adjunct-commissarissen winnen het advies in van de bevoegde of betrokken instellingen. Zij mogen om het even welke personaliteit, die tot de rechtelijke orde of tot de Rijksdiensten behoort, verzoeken hen van advies te dienen.

Art. 7. De Koninklijke Commissaris zal binnen vijf jaar na de aanvaarding van zijn opdracht aan de Regering zijn definitief verslag overmaken.

Actuele problemen van het verzekeringsrecht Colloquium te Gent

Van 26 tot 31 juli 1976 zal de Belgische sectie van de A.I.D.A., samen met de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de Gentse Universiteit, een colloquium wijden aan de volgende actuele problemen van het verzekeringsrecht:

1. Het invoeren van een stelsel van verzekering "lichamelijke ongevallen" ten voordele van slachtoffers van verkeersongevallen, die geen recht op vergoeding tegen de motorrijtuigenverzekeraar kunnen doen gelden.

2. De vergoeding van getroffenen met blijvende invaliditeit door middel van een geïndexeerde rente.

3. De materiële controle van de polisvoorwaarden en de tarieven.

Het inschrijvingsgeld voor dit colloquium, dat zal plaatshebben in de Rijksuniversiteit te Gent, bedraagt 6.000 fr. (4.000 fr. voor de leden van het onderwijzend personeel der universiteiten, de magistraten en de advocaten). Dit bedrag, waarin de prijs voor de documentatie en de maaltijden begrepen is, kan worden gestort op rekening nr. 290-0012168-64 van de Generale Bankmaatschappij. Voor overnachting kunnen eenpersoonskamers gereserveerd worden in een studentenhome (Home Vermeylen, Stoppelbergstraat; 225 fr. per nacht, ontbijt inbegrepen).

Adres: Colloquium over verzekeringsrecht, Rechtsfaculteit, Universiteitstraat 2, 9000 Gent (tel. 091-25.76.51).

Nederlands Auteursrecht

De adviescommissie voor het Auteursrecht heeft aan de Nederlandse minister van Justitie een advies uitgebracht met betrekking tot twee nieuwe verdragsteksten op het gebied van het auteursrecht. Het gaat hier om de herziening van de Berner Conventie (van 1886), zoals die heeft plaatsgevonden bij de Akte van Parijs van 24 juli 1971, en om de nieuwe tekst van de Universele Auteursrechtconventie die eveneens op 24 juli 1971 te Parijs is vastgesteld.

De commissaris acht het wenselijk dat Nederland de beide conventies ratificeert. In de nieuwe teksten van de Berner Conventie (Trb. 1972, nr. 157) en van de Universele Auteursrechtconventie (Trb. 1972, nr. 114) weerspiegelen zich volgens de commissie de ontwikkelingen die het auteursrecht internationaal heeft doorgemaakt.

De vraag of Nederland tot ratificatie moet overgaan, was de commissie voorgelegd door de minister van Justitie bij brief van 17 juli 1972. Een tweede vraag van de minister aan de commissie betrof eventuele wijzigingen van het Nederlands auteursrecht die in verband met de ratificatie nodig zouden zijn.

Naar de mening van de commissie geeft de nieuwe tekst van de Universele Auteursrechtconventie geen aanleiding tot wetswijziging. Dit is volgens haar wel het geval met de Parijse akte van de Berner Conventie. Ze heeft daarom aan haar advies toegevoegd een ontwerp — met toelichting — waarin de Auteurswet 1912 op een aantal punten wordt aan-

gepast aan de herziene Berner Conventie. Met name betreft dit de regeling van het filmrecht die in de conventie is opgenomen. De bepalingen die de adviescommissie inzake het filmrecht voorstelt, zijn voor de Nederlandse Auteurswet geheel nieuw.

Errata

In kol. 1114, in de derde regel van de samenvatting van Hof Antwerpen, 18 april 1975, is er sprake van een hoger beroep dat te laat is "aangetoond". Dit moet natuurlijk "aangetekend" zijn.

In kol. 1245, nr. 5, tweede alinea, laatste regel, wordt als vindplaats van een annotatie van prof. Herbots de jaargang 1974-75, opgegeven. De annotatie is evenwel een jaar vroeger, in de jaargang 1973-74, gepubliceerd.

In kol. 1249, in de samenvatting van Hof Gent, 20 december 1974, eerste alinea, achtste regel, moet worden verwezen naar art. 2 van "voornoemd besluit", niet van "voornoemd artikel", zoals er verkeerdelijk staat.

In kol. 1263 dient in de vierde regel van de samenvatting van Rb. Brussel, 8 januari 1975, "zinloze" te worden gelezen i.p.v. "zinloos".

TIJDSCHRIFTEN

De Verzekeringswereld

hg. 13, dec. 1975, nr 156.

Editoriaal—J. Van de Ryck, De verplichte Vermogenschaade—I. Sollic, Laadkisten en het probleem van de verzekering—J. Stasseyns, De praktijk leert ons—J. Vandeursen, Wegcode: De zware overtredingen—Het Jongkrediet—K.M.O.: Derde Vlaamse Managementdag—J.E.C.M. La Fontijn, Noorderwind—Verzekeringsbedrijven in binnen- en buitenland—Fiscale rubriek, De nieuwe fiscale tarieven voor 1975—Magazine.

Journal des Tribunaux

hg. 91, 10 janvier 1976, nr 4938.

Zivko Stalev, Le procès civil dans les pays socialistes européens. Essai d'une étude comparative—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

hg. 91, 17 janvier 1976, nr 4939.

Alphonse Kohl, L'indissolubilité du mariage en droit canonique et ses exceptions—Jurisprudence—Chronique.

hg. 91, 24 janvier 1976, nr 4940.

Guy Keutgen et Marcel Huys, L'arbitrage (1950 à 1975)—J.P. Masson, La proposition de loi modifiant l'article 318 du Code civil—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

Revue du Notariat Belge

hg. 101, décembre 1975, 2634e livraison.

Franz Vilain, Réflexion sur la section III "des incinérations" de la loi du 20 juillet 1971—Revue de la jurisprudence belge—Revue de la jurisprudence étrangère—Revue sommaire de la jurisprudence belge—Tableau récapitulatif indiquant les interdictions, nominations de conseils judiciaires et mainlevées.

Recueil général de l'enregistrement et du notariat

Tome 125, janvier 1976, nr 21990 à 22.003.

Droit civil—Droit notarial—Droit fiscal.

Recueil de jurisprudence du droit administratif et du conseil d'état

hg. 30, 3e trimestre 1975, nr 3.

Philippe Quertainmont, La péremption du permis de bâtir et son influence sur l'intérêt dans le chef du requérant devant le Conseil d'Etat—Jurisprudence de conseil d'état—Bibliographie, J. Putzeys.

Revue de droit pénal et de criminologie

hg. 56, 1975-1976, nov. 1975, nr 2.

Chr. Eliaerts, Considérations sur la protection des droits fondamentaux des détenus—Klaus Tiedemann, La fraude dans le domaine des subventions: criminologie et politique criminelle—Informations—Législation pénale—Chronique—Bibliographie—Revue—Jurisprudence.

Mouvement communal

hg. 57, déc. 1975, nr 504.

Editorial—La vie de l'Union—G. Latour, Vers un nouveau Fonds des Communes: un coin de voile levé—R. Peremans, La délibération du conseil communal relative au tracé et à l'équipement des rues comme base de recevabilité des demandes de permis de bâtir et de lotir—Discours des Gouverneurs de provinces—K. Verrokken, De nos communes; Bruges—Un service décentralisé pour les moins de trois ans, une forme efficace d'accueil des enfants—Actualité—Législation—Jurisprudence—Chronique "Assistance publique".

Nederlands Juristenblad

hg. 51, 10 januari 1976, nr. 2.

J.J.H. Suyver, De zeggenschap over de politie, nu en in de toekomst—H.J.J. Leenen, De plicht tot hulpverlening door de arts—A.P. Funke, Moeten op de Algemene Bijstandswet gebaseerde beschikkingen gemotiveerd worden?—S. Boas, Een pleidooi tegen illegale raadsheren—Rechtspraak.

hg. 51, 17 januari 1976, nr 3.

J.E. Dopheide-Goldschmidt en C. Flinterman, Recht en ontwikkeling samenwerking—J.A.C. Bartels, Het afnemende getij van het absolute ouderlijke gezag—C.A.J.M. Kortmann, Verslag van de vergadering van de Vereniging voor Administratief Recht, gehouden op 28 november 1975—C.H. Pastoor, Gerechtsgriffie géén incassobureau!—Ch. J. Enschedé, Neen, geen verzwijging van arresten (met naschrift van E.H. Hondius)—H.J. Bronkhorst, Euratomrichtlijnen voor de Nederlandse rechter (2) (met naschrift van T.P.J.N. van Rijn).

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

hg. 107, 3-10 januari 1976, nr 5331.

J. Rombach, Iets over boedelkosten met inbegrip van proceskosten en executeursloon bij nalatenschappen en andere gemeenschappen—H.T. Hubbeling: Het notariaat in het canton Bern—A. Van Oven, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Vennootschapsrecht, Rectificatie Overzicht rechtspraak Verbintenissenrecht—Wetgeving.

hg. 107, 17 januari 1975, nr 5332.

J. Rombach, Iets over boedelkosten met inbegrip van proceskosten en executeursloon bij nalatenschappen en andere gemeenschappen(2)—C. Moelker: Het recht van de derde en diens aanvaarding in artikel 1353 B.W.—A. Van Oven, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Vennootschapsrecht—Witte Kamerstukken—Rechtsvragenrubriek.

Bestuurswetenschappen

hg. 29, dec. 1975, nr 8.

W. Van den Brink, Jurisprudentie van de Kroon inzake de Wet-BAB, gepubliceerd in 1972 en 1973—J.H. van Kreveld, Jurisprudentie van het College van beroep voor het bedrijfsleven 1971-1973—A.W.H. Meij, Jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese gemeenschappen 1973-1974—E.A. Alkema, Het Europees verdrag voor de rechten van de mens, overzicht rechtspraak 1972-1975.

Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht (S.E.W.)

hg. 24, jan. 1976, nr 1.

Berichten van de redactie—W. Van Gerven, De niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap wegens normatieve handelingen—M.R. Mok, Concentraties in het bankwezen—Overzicht van Belgisch economisch recht 1 juli 1973-30 juni 1974 (vervolg)—W.H. Vermeulen, R.H. Lauwaars en D.H. Kok, Jurisprudentie van het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen—H. Kok (zaken 74/74, 41/74 en 67/74)—P. Eckman, Boekbespreking.